

MILITAIRE SPECTATOR

**Veilig militair optreden
en politiewerk**

- Locked Shields 2015: Lessons learned
- Het 'dikke buiken-bataljon'

De *Militaire Spectator* digitaal

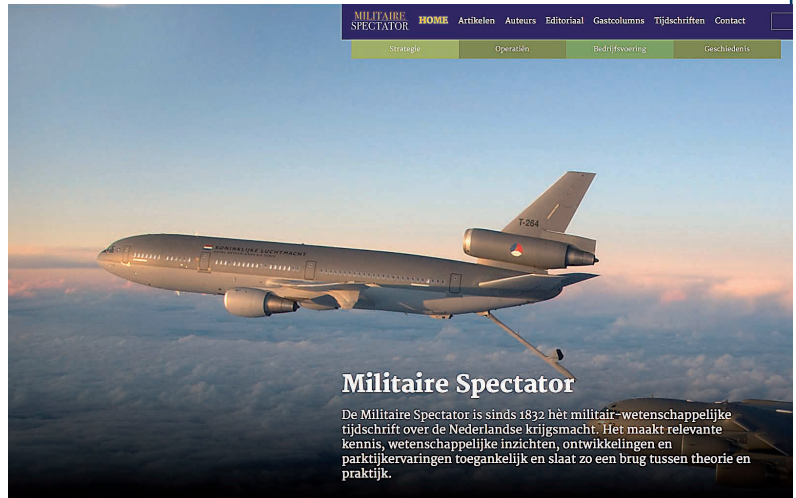
De *Militaire Spectator* verschijnt ook digitaal met een eigen website. De site www.militairespectator.nl zal uiteindelijk een portal voor de krijgswetenschappen worden.

Op de site worden de artikelen, editoria- len en columns gemakkelijk toeganke- lijk gepresenteerd. Ook bevat de site pdf-versies van artikelen uit het ge- drukte blad en een digitaal archief van eerder uitgegeven nummers.

Leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap blij- ven iedere maand een gedrukte versie van de *Militaire Spectator* ontvangen.

Medewerkers van Defensie die de *Militaire Spectator* tot nu toe vanwege hun rang of schaal ontvingen krijgen geen gedrukt exemplaar meer. Zij kunnen zich op de site aanmelden voor de nieuwsbrief en zo op de hoogte blijven van het uitkomen van nieuwe nummers.

De hoofdredacteur

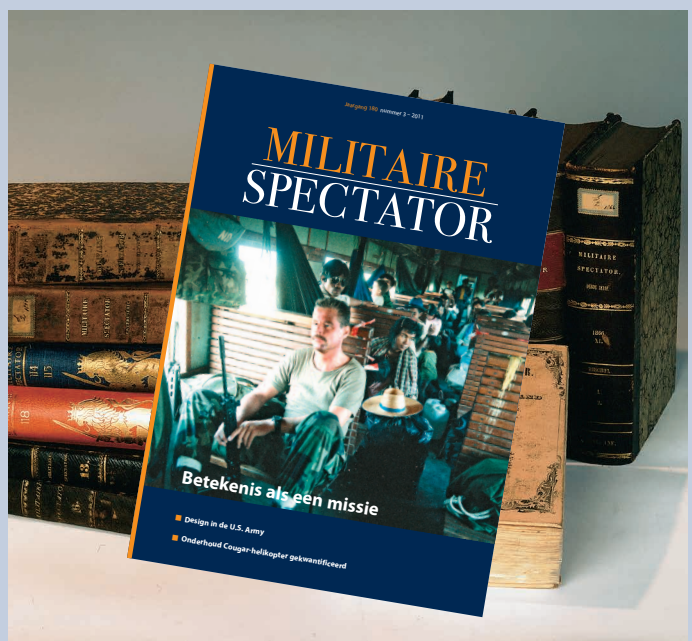

De *Militaire Spectator* is sinds 1832 het militair- wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toe- gangelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De *Militaire Spectator* stimuleert de gedachte- vorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord.

Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het ver- hogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden.

Daarmee bevordert de *Militaire Spectator* ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Duchéine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
kolonel ir. M.P. Groeneveld
elnt KL mr. J. van Haaster (e-outreach)
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Inzet van Nederlandse militairen in Bosnië (EUFOR), 2004

Foto AVDD, P. Wiezoreck

MILITAIRE SPECTATOR

52 Het 'dikke buiken-bataljon'

W.F.J. Linmans

De in november 1918 opgerichte contrarevolutionaire burgerwachten en de Bijzondere Vrijwillige Landstorm, maar ook de revolutionaire socialisten die zij bestreden, hebben zichzelf in die roerige tijd veel grootser voorgesteld dan zij werkelijk waren.

65 Lessons Learned from NATO's Cyber Defence exercise Locked Shields 2015

A.D. Dijk, J.M.G. Meulendijks and F.G.J. Absil

A fictive scenario in NATO's cyber defence exercise Locked Shields 2015, in which a drone command centre was dependent on a power generator, was not only informative but generated valuable lessons learned as well.

75 Veilig militair optreden en politiewerk

N. Rietveld, A.S. Smit, M. Elands en D.E.M. Verweij

Een onderzoek naar de geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen heeft geleid tot hernieuwde aandacht voor opleiding, training en vorming en de vraag hoe beschermende factoren in het werk beter benut kunnen worden.

En verder:

Editoriaal	50
Tegenwicht	94
Boeken	96
Andere ogen	100

Denk om je hart!

Dit wordt vaak geroepen wanneer Defensie-medewerkers zich opwinden om iets dat op het eerste gezicht niet zo ernstig lijkt. Het is inderdaad dit opwinden dat in de vredesbedrijfsvoering mogelijk leidt tot grotere psychosociale klachten dan het werken in de operatie. Althans, dat is bij de politie het geval en het zou zo maar kunnen dat dit voor Defensie ook geldt. Tevens zijn er in Nederland, volgens de stichting Farmaceutische Kengetallen, meer dan 1,1 miljoen mensen met dussdanige klachten dat anti-depressiva worden voorgeschreven. Hieronder vallen ook Defensie-medewerkers. Daarnaast vinden trainingen mentale weerbaarheid, morele weerbaarheid of zelfs mindfulness op dit moment gretig aftrek bij Defensie. Het Vormingscentrum Beukbergen heeft hier met dit soort trainingen goed op ingespeeld. Toch is mentale weerbaarheid in de vredesbedrijfsvoering niet stoer. Bij Defensie gaat het bij mentale weerbaarheid bijvoorbeeld veel vaker over grenzen verleggen tijdens het werken op hoogte of presteren in combinatie met slaapttekort. Dat Defensie dit nu zelf ook inziet blijkt wel uit de vragen die gesteld zijn in het traject ‘innovatiecoaches en probleemoplossers’. Het is een initiatief van de luchtmacht in samenwerking met de Hoofd-directie Bedrijfsvoering, waarbij op een innovatieve manier belangrijke thema’s voor Defensie of thema’s waar het Defensiepersoneel zich aan ergert, zoals bijvoorbeeld de problematiek rond de Persoons Gebonden Uitrusting (PGU), zorg voor het thuisfront of mentale en fysieke fitheid, opgepakt worden. Deze thema’s gaan mede over het verbeteren van de (geestelijke) gezondheid van militairen. Hoog tijd om de mentale weerbaarheid in de vredesbedrijfsvoering van Defensie eens onder de loep te nemen en te kijken wat er mee gedaan zou kunnen worden door bijvoorbeeld goed leiderschap. Dat vindt ook dr. Natasja

Rietveld die met enkele collega’s in dit nummer van de *Militaire Spectator* een prikkelend artikel publiceert over veilig militair optreden en politiewerk.

Mentale weerbaarheid, ook wel *resilience* genoemd, is volgens Rietveld ‘het vermogen om tijdens stressvolle omstandigheden, schokkende gebeurtenissen of tegenslagen een hoog prestatieniveau te behouden en er nadien positief van te herstellen, zowel voor de korte als de lange termijn, waarbij de motivatie voor het werk en de daarbij behorende doelen wordt behouden.’ Deze weerbaarheid blijkt – afgezien van de persoonseigenschappen – onder meer nauw samen te hangen met leiderschap, steun vanuit de organisatie en collegiale steun. Er is veel onderzoek gedaan naar mentale weerbaarheid in stressvolle situaties die zich voordoen in crisistijd. De onderzoeksresultaten over mentale weerbaarheid in de vredesbedrijfsvoering bij Defensie komen mede tot uiting in moreelonderzoek en werkbelevingsonderzoek. Dit wordt vervolgens teruggekoppeld met commandanten, die daardoor inzicht krijgen waar in de eenheid mogelijke risico’s of verbeterpunten kunnen zijn. Een voorbeeld is de toenemende werkdruk, of in ieder geval de perceptie er van. ‘Met minder meer doen’ is een veelgehoorde kreet en vanuit alle gelederen bij Defensie komen geluiden dat de grens inmiddels al bereikt en overschreden is. Gereduceerde staven lopen op dit moment over van het werk en ook operationele eenheden lijken in de vredesbedrijfsvoering steeds meer belast te worden. Wanneer dit gecombineerd wordt met frustraties die voortkomen uit materiële schaarste, ontbrekend carrièreperspectief en soms ook uit slecht leiderschap, lijken stressvolle omstandigheden een goede bedding te hebben. *Teamwork*, steun vanuit de organisatie en groepsbinding zijn volgens Rietveld en haar medeauteurs zeer belangrijk bij de mentale

weerbaarheid. Leidinggevers hebben hierbij een cruciale rol. Maar dat zijn niet de enige factoren. De weerbaarheid begint bij het individu, hoe iemand is en welke persoonlijkenschappen hij heeft. Zo blijken sterk gemotiveerde, extraverte personen die gemakkelijk met veranderingen kunnen omgaan en een gezonde levensstijl hebben, beter bestand tegen stressvolle omstandigheden dan mensen die deze eigenschappen niet of minder hebben. Het lijkt voor de hand liggend, maar een volgende vraag komt daarbij direct naar voren: in hoeverre zijn deze persoonskenmerken bespreekbaar of wordt dit bespreekbaar gemaakt, zowel individueel als in teams? Natuurlijk appelleert dit aan het zijn en zelfleiderschap uit het leiderschapskompas Defensie, maar daarmee is nog niet gezegd dat er over gesproken wordt. Een ander thema is de ervaren steun vanuit de organisatie. Deze wordt, gelet op onder meer de CAO-problematiek, bezuinigingen, IV-beslommeringen en achterblijvende materieelvoorzieningen (inclusief PGU), soms als laag ervaren en is een belangrijke stressor. Ook de ervaren collegiale steun zou bij Defensiemedewerkers, in situaties waarbij het optreden in teamverband weinig voorkomt of bij professionals die zeer zelfstandig opereren, relatief laag kunnen zijn. En dan het leiderschap. Dit blijkt in de vorm van steunend leiderschap van cruciaal belang voor medewerkers. Wanneer zij steun ervaren van leidinggevers is dit een belangrijke buffer voor stresservaringen en stressimpact. Dat leidinggevers hierbij ook oog moeten hebben voor de groepsdynamica en teamspirit lijkt een inkopper. Maar dat is het niet. De inschatting is dat veel leidinggevers niet weten wat groepsdynamica is en hoe belangrijk de aandacht hiervoor in een team kan zijn. Laat staan dat ze weten hoe mensen, als de situatie of de persoon daar om vraagt, gecoacht kunnen worden. Een opdracht of advies geven vindt veel vaker plaats.

Naast de individuele persoonlijkenschappen blijkt dus vooral goed leiderschap een cruciale factor te zijn voor het vergroten van de mentale weerbaarheid van Defensiemedewerkers. Met

Leidinggevers moeten rust en zelfvertrouwen uitstralen en ruimte geven voor persoonlijke ontwikkeling en invloed

name de verbindende factor met zowel de groep, de verhoudingen binnen de groep, als de organisatie zijn hierbij van belang. Leidinggevers zullen hierbij rust en zelfvertrouwen moeten uitstralen en ruimte moeten geven voor persoonlijke ontwikkeling en invloed. Op deze manier kan ook de organisatiesteun tot op het individuele niveau ervaren en gevoeld worden. Opleiding en training van alleen leidinggevers zal hierbij niet voldoende zijn; het zal in de praktijk vooral geoefend en gedaan moeten worden. Wellicht dat dit soort eigenschappen van de leidinggevende ook bij de selectie een zwaardere rol kunnen krijgen, zeker nu Defensie zoveel verandering doormaakt en er steeds nieuwe teams en samenwerkingsverbanden worden gecreëerd. Hierbij wordt maar al te vaak van mensen verwacht dat ze inhoudelijk presteren, terwijl de verbinding, de betrekking met anderen die daarvoor nodig is, veel te weinig aandacht krijgt. De effectiviteit van de Defensiemedewerkers neemt hierdoor aanzienlijk af en dit kan leiden tot veel stress en zelfs uitval. Het leiderschapskompas Defensie, en dan vooral de implementatie daarvan in selectie, opleidingen en het dagelijkse werk kan een belangrijk houvast bieden, met een nadrukkelijke rol voor de 'leiderschaps- en coachpet', zodat de uitroep 'Denk om je hart!' langzaam maar zeker kan verdwijnen. ■

Het 'dikke buiken-bataljon'

De verbeelding van de (contra)revolutie in Nederland

Hoe ging men in het begin van de twintigste eeuw om met angst voor andersdenkenden? En hoe werd die angst in woord en beeld vormgegeven? Als reactie op de revolutiedreiging werden in november 1918 contrarevolutionaire burgerwachten en de Bijzondere Vrijwillige Landstorm (BVL) opgericht. Deze hadden echter in de jaren die volgden een weinig actief bestaan. Dit artikel zoekt een antwoord op de vraag hoe zowel deze contrarevolutionaire groeperingen als de revolutionaire socialisten tegen wie zij in het geweer kwamen zich de revolutiedreiging van november 1918 herinnerden. Beide kampen deden hun best om de revolutiedreiging en de eigen betrokkenheid – gebruikmakend van dezelfde symbolisch beladen beelden en iconen – grootser voor te stellen dan ze werkelijk waren.

W. F.J. Linmans MA*

De Eerste Wereldoorlog eindigde in Duitsland in november 1918 in een revolutie. Muitende matrozen, soldaten en zich solidair verklarende (socialistische) arbeiders trokken in grote drommen en gewapend met rode vlaggen door de straten van steden als Düsseldorf, Halle, Leipzig, Oldenburg en Braunschweig, en later Berlijn.¹ Heel even zag het ernaar uit dat dit revolutionaire vuur in de tweede week van november naar Nederland zou overslaan.

'Rode week'

Nederland beleefde zijn eigen 'rode week'. Bevangen door de gebeurtenissen in Duitsland verkondigde SDAP-politicus Pieter Jelles Troelstra op 12 november in de Tweede Kamer dat de revolutie ook in Nederland aanstaande

was. Een dag later trokken zo'n drieduizend Amsterdamse revolutionairen, vergezeld van nog eens zeshonderd revolutionairgezinde soldaten, in een demonstratie door de Sarphatistraat. Daar brak voor de ingang van de Cavaleriekazerne een schietpartij uit tussen een aantal anarchisten en in de kazerne gelegerde troepen, die zich in tegenstelling tot enkele geruchten van eerder die dag *niet* solidair verklaarden met de revolutionairen.

Vier revolutionairen lieten het leven en enkele anderen raakten (licht) gewond; bij de Oranje Nassau-kazerne even verderop kon een tweede schietpartij worden voorkomen. De gebeurtenissen in de Sarphatistraat vormden zowel het hoogtepunt als het vroegtijdige einde van de revolutionaire stemming in Nederland. Troelstra krabbelde haastig terug.

Tot een daadwerkelijke gewelddadige revolutie en burgeroorlogachtige tafereelen, zoals die in de navolgende jaren in Duitsland plaatsvonden, zou

* De auteur is promovendus aan het Instituut voor Geschiedenis van de Universiteit Leiden, waar hij werkt aan een proefschrift over beelden van oorlog in de Nederlandse publicistiek in het interbellum.

¹ H.A. Winkler, *Weimar 1918-1933. Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie* (München, Beck, 1993) 25-33.

het in Nederland niet komen. De contrarevolutionaire en antisocialistische burgerwachten en Bijzondere Vrijwillige Landstorm (BVL) die in november 1918 werden opgericht, hadden in de jaren daarna een weinig actief bestaan.²

Opzet artikel

Dit artikel onderzoekt hoe deze contrarevolutionaire groepen zich de revolutiedreiging van november 1918 herinnerden. Zoals gezegd is die vraag met name interessant omdat zij inzicht verschaft in de manier waarop men in het begin van de twintigste eeuw omging met angst voor andersdenkenden en hoe die angst in woord en beeld werd vormgegeven. Die uitingen zijn tegelijkertijd uitdrukkingen van een waargenomen dreiging en pogingen om het bestaan van de eigen organisatie, groep of beweging te legitimeren.

We zullen zien dat de contrarevolutionaire groeperingen poogden de socialistische dreiging en hun eigen (bescheiden) betrokkenheid in het bezweren daarvan te vergroten. Ook de tegenpartij wordt aan het woord gelaten aan de hand van de vraag hoe Nederlandse socialisten en communisten op hun beurt de rol van deze contrarevolutionaire troepen beschreven.

Voor de antwoorden op deze vragen is geput uit periodieken van burgerwacht en Landstorm, landelijke dagbladen zoals het communistische *De Tribune* en (satirische) weekbladen zoals het sociaaldemocratische *De Notenkraaker*. Daarnaast is gebruik gemaakt van verschillende brochures die gedurende het interbellum zijn verschenen.

Een heuse 'burgerwacht-epidemie'

Op dinsdag 12 en woensdag 13 november 1918 nam de Nederlandse regering zichtbare maatregelen tegen de revolutiedreiging. Betrouwbare troepen kregen opdracht om in Den Haag, Rotterdam en Amsterdam regeringsgebouwen en andere belangrijke punten te beschermen. Daarnaast riep de overheid gemeenten op om burgerwachten te formeren: op zichzelf staande plaatselijke verenigingen van gewapende burgers die ter beschikking stonden van de burgemeester.

In de maanden en jaren die volgden schoten de burgerwachten overal in Nederland als paddenstoelen uit de grond. Volgens een schatting van het Ministerie van Oorlog beschikten in mei 1919 niet minder dan 661 Nederlandse gemeentes over een eigen burgerwacht. Volgens Troelstra zou er sprake zijn van een heuse 'burgerwacht-epidemie'. Voorts werd de Vrijwillige Landstorm, die gedurende de Eerste Wereldoorlog gold als reserve voor het Nederlandse leger, uitgebreid met een Bijzondere Vrijwillige Landstorm. Deze nieuwe tak van de Vrijwillige Landstorm kreeg na november 1918 de expliciete opdracht om in tijden van oorlog, oproer, revolutiedreiging of andere bijzondere omstandigheden, een betrouwbare gewapende macht te leveren.

Na de mislukte revolutiepoging van november 1918 werd de Landstorm in rap tempo uitgebreid, verdeeld in provinciale, gewestelijke en korpsverbanden, en in mei 1919 onder de centrale leiding gesteld van een Nationale Landstormcommissie. Het aantal vrijwilligers was in nog geen jaar tijd van 16.181 in maart 1919 gestegen tot maar liefst 41.983 in januari 1920.³

De periodieken die de BVL en de verschillende burgerwachten onder hun leden verspreidden, bieden een interessant beeld van hoe zij zichzelf en hun organisatie graag zagen. De burgerwacht beschreef zichzelf als 'een lichaam van beteekenis waaraan het gezag in geval van nood een krachtige steun zou hebben' en haar leden als 'jonge kerels van karakter, die als mannen uit één stuk kleur durven bekennen'.⁴

2 De BVL was actief in maart 1920, bij een landelijke spoorwegstaking in 1922, 'sociale onrust' in de zuidoosthoek van Friesland en Drenthe, en de watersnood in 1926. Krijnen, *Zonodig met behulp van wapens*, 30.

3 R. Blom en T. Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland. Linkse soldaten, matrozen en hun organisaties tijdens de mobilisatie van '14-'18* (Soesterberg, Aspekt, 2004) 28-30, 867, 872.

4 A.A. van Nijnatten, *Nederland waak!* (z.p., Nederlandschen Bond van Vrijwillige Burgerwachten, z.j.) 20; *Haagsche Burgerwacht. Officieel orgaan van de Vereeniging. De Haagsche Burgerwacht*, jaargang 1, nummer 1 (januari 1922) 1.

Op vergelijkbare wijze gaf de Bijzondere Vrijwillige Landstorm zich het liefst weer als ‘een instituut van kloeke, trouwe, onversaagde mannen die weten wat zij willen’.⁵ Op die manier benadrukten beide groepen welke waarden zij vertegenwoordigden: plichtsbesef, opofferingsgezindheid, waakzaamheid, trouw en betrouwbaarheid. Het eerste nummer van *De Nederlandse Burgerwachter*, het orgaan van de Amsterdamse burgerwacht, zette helder uiteengezet waar het bij de Burgerwachten om ging:

*‘Geen geweld van links of van rechts zal in ons vaderland ongestraft de handen kunnen steken naar de macht, om die wederrechtelijk te grijpen. Dan zullen wij, leden van de Amsterdamsche Burgerwacht, die een traditie hebben hoog te houden, dan zullen wij, zonder brallende woorden, misschien met een diep leed in ons hart, onvervaard onze plicht doen, de tanden op elkaar klemmen, trouw tot het einde toe’.*⁶

Met de traditie die moest worden ‘hoog gehouden’ verwees de auteur van het stuk naar de zeventiende-eeuwse schutterijen. Door zich te beroepen op de schutterijen poogden de twintigste-eeuwse burgerwachten hun aanzien te vergroten. Veel van de burgerwachtperiodes maakten dan ook ruimte vrij om de eeuwenoude geschiedenis van die schutterijen uit de doeken te doen, om vervolgens de eigentijdse burgerwachten in het verlengde daarvan te plaatsen. Zo werd de voorpagina van de *Haagsche Burgerwacht*, dat sinds januari 1922 verscheen, gesierd door afbeeldingen van zeventiende-eeuwse schutters.

In de rode week van november 1918 verrichtten de Nederlandse burgerwachten geen grote wapenfeiten. Tot veel meer dan het bewaken van belangrijke gebouwen, zoals in Rotterdam, waar in de novemberdagen van 1918 op de stations Beurs, Maas, Delftse Poort en Hofplein gewapende burgerwachtleden werden geposteerd, zou het niet komen. Ook de Bijzondere Vrijwillige Landstorm zond met dat doel gewapende leden naar Den Haag, Amsterdam en Rotterdam.⁷

Dat de vuurmonden van de karabijnen onberoerd bleven en de bajonetten vrij van arbeidersbloed, weerhield de Amsterdamse burgerwacht er niet van om bij haar tienjarig bestaan in november 1928 de heldenmoed van ‘de mannen van 1918’ te bezingen. Je zou als lezer bijna de indruk krijgen dat de burgerwacht de revolutiedreiging eigenhandig had bezworen: ‘Hulde aan u allen, genoemde en ongenoemde prachtmakers uit die beruchte dagen; hulde en dank voor uw offerbereidheid, voor uw moed, voor uw vastberadenheid, welke ons land toen voor een groote ramp hebben behoed’.⁸

Aandikken van de revolutiedreiging

Om hun bestaan te legitimeren en hun aanzien te vergroten deden de burgerwachten en de BVL hun best om de revolutiedreiging in Nederland groter voor te stellen dan zij in werkelijkheid was. In een lijvig gedenkboek dat werd uitgegeven ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Amsterdamse burgerwacht schreef Jhr. D.C. Granswinckel, lid van het dagelijks bestuur van de Nederlandse Bond van Vrijwillige Burgerwachten, dat het gevaar van een socialistische revolutie in 1928 veel groter was dan in 1918. Het was dus van het grootste belang dat revolutionairen van dergelijke gedachten werden weerhouden, en wel door van de burgerwachten en de BVL geduchte instituten te maken.⁹

Duitse vertellingen over gruweldaden

Zo ver als de schrijver van het Duitstalige boekwerk *Kommune!* uit 1934 ging, gingen de Nederlandse contrarevolutionairen niet. Dit boekwerk biedt een verzameling van vertellin-

5 L.F. Duymaer van Twist, *Het Landstormblad. Orgaan ten behoeve van den bijzonderen vrijwilligen Landstorm. Instituut tot steun aan het wettig gezag*, jaargang 1, nummer 1 (januari 1924) 1.

6 ‘Waar het om gaat’, *De Nederlandsche burgerwachter*, jaargang 1, nummer 1 (1937) 1-2.

7 J.C. van der Does, *Als ‘t moet: november 1918 en de Bijzondere Vrijwillige Landstorm* (Den Haag, Nijgh en Van Ditmar, 1959) 186-187.

8 *De burgerwachter. Waarin opgenomen de officiële mededelingen der vrijwillige burgerwacht Amsterdam*, jaargang 6, nummer 9 (december 1938) 3-5.

9 N. Schenkman, *Gedenkboek uitgegeven op last van het hoofdbestuur der vrijwillige burgerwacht-Amsterdam ter gelegenheid der herdenking van haar tienjarig bestaan: november 1928* (Amsterdam, onbekend, 1928) 13.

gen over communistische gruweldaden, onder meer over de misstanden die leden van het Rode Roerleger in maart 1920 zouden hebben begaan. Deze propagandabrochure uit rechts-radicalen hoek vormt in veel opzichten een spiegelbeeld van de sadistische gruweldaden die in het revolutionaire kamp de witgardisten werden toegerekend.¹⁰

In Essen bijvoorbeeld, hadden zo'n veertig regeringsgetrouwe mannen zich met de handen in de lucht aan het Rode Leger overgegeven. Allen werden met geweerkolven tot pulp geslagen of met bajonetten neergestoken. De slachtoffers waren *'unter so furchtbaren Mishandlungen geschlachtet worden, daß viele Augenzeugen sich geweigert haben, Einzelheiten anzugeben'*. Desondanks was het de samensteller van het boekwerk, de *'Oberregierungsrat und Leiter der Pressestelle des Preußischen Staatsministeriums'*, gelukt om voor heel veel andere gruweldaden van de rode soldaten een indrukwekkend aantal ooggetuigen bereid te vinden hun ervaringen met de schrijvers te delen.¹¹

Sommige van de ooggetuigen beschreven bijzonder creatieve manieren waarop de roodgardisten hun weerloze slachtoffers op sadistische wijze mishandelden. Bijzonder schokkend was de wijze waarop op 23 maart 1920 de bedrijfsdirecteur Sebald von Lohberg was vermoord. Hij werd door de 'roden' uit zijn woning gehaald en naar een van hun gevechtspunten gebracht. Daar moest hij eerst met een mitrailleur twee patroonlinten afvuren om vervolgens met de woorden *'du bist im Leben ein Schwein gewesen, so sollst du auch als Schwein sterben'* voor enkele uren te worden opgesloten in een zwijnenstal. Daarop kreeg hij een handgranaat om de nek gebonden en werd hij het kreupelhout achter de slachterij ingejaagd. Daar werd zijn lichaam later teruggevonden: *'die eine Schädelhelfte durch Handgranaten weggerissen, die Gehirnmasse vor dem kopf liegend und der Rücken mit einem Bajonett, das im Leib herumgedreht worden war, durchstochen'*.¹²

Het gevaar dat in 1918 dreigde was er in 1930 nog steeds, verkondigde een Landstorm-officier dat jaar op een bijeenkomst in Zwolle. Hij

'Geen contact tusschen de communisten aan weerszijden van onze Oostgrens!', een internationale communistische samenwerking voorkomen
Uit: Het Landstormblad, Orgaan ten behoeve van den bijzonderen vrijwilligen Landstorm. Instituut tot steun aan het wettig gezag, 10, 1 (1933) 2

scheen ervan overtuigd dat de revolutie nog altijd dreigde, overal ter wereld, vooral in Duitsland, en daarmee ook in Nederland. *'Laten wij bedenken dat Duitschland onze naaste buur is!'*¹³

10 D. Bos, *Bloed en barricaden. De Parijse Commune herdacht* (Amsterdam, Wereldbibliotheek, 2014) 502-503.

11 M.H. Sommerfeldt, *Kommune! Dargestellt auf Grund des neuen amtlichen Materials* (Berlijn, Mittler, 1934) 26, 28-31.

12 Sommerfeldt, *Kommune!*, 31-32.

13 'Vroome sabelhouwers en liefvallige dames', *De Tribune*, 13 november 1930, 1.

Dat de ware revolutiedreiging uit Duitsland kwam, daarover leek onder de leden van zowel de burgerwacht als de BVL geen misverstand te bestaan. Dat werd nog eens helder verbeeld in een prent in *Het Landstormblad*, waarin twee handen van over de Nederlandse en Duitse grens elkaar proberen de hand te drukken. Zij werden daarvan weerhouden door de ruwe tussenkomst van een geweerkolf. De lezer van het blad zal direct hebben aangenomen dat die kolf er een was van een Landstormer.¹⁴

Het 'onheilig zaak der revolutie' zou 'in angstwekkende mate' worden rond-gestrooid in de harten van kinderen...

Kortstondige reële Duitse communistische dreiging

In maart 1920 was die Duitse communistische dreiging plots reëel toen net over de Duitse grens de gewapende strijd in het Roergebied in volle gang was. Gevreesd werd dat de communisten zouden proberen de Nederlandse grens over te steken om ook hier revolutie te maken. De leden van de BVL werden onder de wapenen geroepen om de garnizoenen van Doesburg en Arnhem te versterken en de Nederlandse grens te verdedigen. Er werd druk gepatrouilleerd bij de Nederlandse grens rond 's-Heerenberg en Beek, maar van daadwerkelijk gevaar bleek uiteindelijk geen sprake. Na vier weinig spannende dagen werd de BVL weer gedemobiliseerd.¹⁵

Hoogstwaarschijnlijk was het de onrust in het Roergebied die aanleiding vormde voor de oprichting van de zogeheten Nationalen Bond

tegen Revolutie in de tweede week van april 1920. De bond poogde in woord en geschrift aan te tonen dat er ook voor Nederland nog altijd gevaar dreigde van 'overrompeling en verderf door eene energieke minderheid' die rusteloos werkte aan de ondermijning van het wettig gezag.

Tot dat doel verscheen vanaf april 1921, in een oplage van 10.000 exemplaren, het maandblad *Ik zal handhaven*, onder redactie van onder meer voormalig opperbevelhebber van land- en zeemacht tijdens de Eerste Wereldoorlog C.J. Sniijders. De redactie kondigde in haar eerste nummer onder meer aan te zullen spreken over 'het onheilig zaad der revolutie' zoals dat in 'angstwekkende mate' werd gestrooid in de harten van de kinderen op de communistische zondagsscholen en jeugdkranten.¹⁶

In de ogen van Antoon van Nijnatten, schrijver van de brochure *De revolutionaire propaganda gaat door – ook in Nederland!*, een uitgave van de Nederlandse Bond van Vrijwillige Burgerwachten, was het revolutiegevaar in Nederland in 1926 onverminderd groot. De auteur waarschuwde voor het gevaar van de communistische jeugdbond De Zaaier: de bond zou de Nederlandse jeugd voorbereiden op een loopbaan als dictator. Bijgevoegd was een op het eerste gezicht hoogst onschuldige foto van een klas van zo'n vijftien jongeren die werden onderwezen door Henriette Roland Holst. Onschuldig was het tafereel niet volgens Van Nijnatten: 'Dat de twijfelaar aan het bestaan van revolutiegevaar eens goed zijn blik richtte op de strak-ernstige gelaatstrekken der studenten – de zich wanende aspirant-dictators, de volks-commissarissen in spe'.¹⁷

In 1923 kwam een zeker Rotterdams 'Comité van Actie tegen Revolutie' met een eigen brochure tegen de communistische opvoeding in het geweer. Het boekje kreeg de weinig goeds voorspellende titel *De communistische propaganda onder de kinderen*. Het comité gebruikte de brochure om de lezer te waarschuwen voor de wijze waarop Nederlandse communisten hun kinderen met 'menschont-eerende beginselen' vergiftigden. Zij zouden

14 *Het Landstormblad*, jaargang 10, nummer 1 (1933) 2.

15 Van der Does, *Als 't moet*, 190-194.

16 *Ik zal handhaven. Orgaan van den Nationalen Bond tegen Revolutie*, jaargang 1, nummer 1 (april 1921), 2.

17 A.A. van Nijnatten, *De revolutionaire propaganda gaat door – ook in Nederland!* Een uitgave van de Ned. Bond v. Vrijwillige Burgerwachten (Amsterdam, onbekend, z.j. [ca 1926]).

ontevredenheid, afgunst, nijd en haat in de kinderharten zaaien en er alles aan doen om ze later als ‘communistisch strijder’ te kunnen gebruiken.¹⁸

De Rotterdamse burgerwacht kwam daarom in het najaar van 1930 met het alternatief van een burgerwacht voor de jeugd. Zonen van leden van de Rotterdamse burgerwacht konden zich al op hun zestiende aanmelden als aspirant-lid, om op achttienjarige leeftijd als volwaardig lid te kunnen toetreden tot de gelederen van ‘*dat hechte bolwerk tegen de aanranders van het gezag, van den godsdienst, van al wat mooi en goed is*’.¹⁹

Schrikbeelden van seksuele perversie

De keuze voor de term ‘aanrander’ hier is opvallend. Schrikbeelden van seksuele perversie speelden namelijk, althans in de publicaties van de burgerwachten en BVL, op geen enkel ander moment in het interbellum een rol in het bekritisieren van de revolutionaire tegenstander. Een uitzondering op die regel stamt uit november 1918. Het betreft een affiche van de Nederlandse Bond van Vrijwillige Burgerwachten, dat opriep tot steun aan het wettig gezag en waarin de communistische revolutionairen een grote perversiteit werd toebedeeld.

De plaat toont een revolutionair-socialist, duidelijk herkenbaar aan zijn rode sjaal, die over de loop van een Duits Parabellum-pistool, vinger aan de trekker, de toeschouwer dreigend aankijkt – de revolutionair heeft het ook op u gemunt, is de boodschap die tekenaar M. Thomassen op zijn publiek wilde overbrengen. Op de achtergrond ligt een dode of dodelijk gewonde jonge vrouw, met aan haar voeten een geknielde oudere vrouw die in rouw verzonken lijkt. Het slachtoffer is met een dolk in haar buik gestoken.

De dader houdt op de voorgrond het moordwapen nog vast, en wel op zo’n manier dat de dolk haast niet anders kan worden waargenomen als een fallus in opgewonden toestand. De erotische symboliek van deze akte van dodelijke penetratie druipt maar al te letterlijk van het bloedrode moordwapen.²⁰ Het beeld van de socialist als wanstaltige, seksueel geperver-

teerde moordenaar werd hier dankbaar opgevoerd om de BVL en burgerwachten te kunnen weergeven als de nobele tegenstanders van de ‘*aanranders van al wat mooi en goed is*’.

Contrarevolutionaire propaganda

Het affiche van Thomassen past in de lange reeks van agressieve en afschrikwekkende posters die in Duitsland in velerlei varianten waarschuwden voor het dreigende communistische gevaar dat de Duitse bevolking overschaduwde. Met name de rechts-radicalen Duitse Antibolschewistische Liga ontwikkelde na de uitbraak van de Duitse Revolutie een grote productiviteit in het drukken van contrarevolutionaire propaganda. De in 1918 opgerichte Liga was de leidende anticommunistische propagandaorganisatie in de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog en stelde zich het dubbele doel van het verrichten van (quasi)wetenschappelijk onderzoek naar de bolsjewistische publicistiek, en het drukken en verspreiden van anticommunistische vlugschriften en propagandaposters.²¹

De communistische dreiging kreeg daarin gestalte in de vorm van bloeddorstige geraamten, prehistorische oermonsters of geperverteerde wildemannen die met hun blote handen weerloze Duitse gezinnen wurgden. De beeldtaal van deze Duitse affiches was hoogst agressief: ‘*Bolschewismus heisst die Welt im Blut ersäufen*’.

De Nederlandse prenten en tekeningen werden nooit zo radicaal, agressief en duister als hun Duitse varianten. Het schrikbeeld dat Thomassen in zijn affiche van de revolutionaire communistische dreiging schetste, is in

18 Plaatselijk Comité van Actie tegen Revolutie, *De communistische propaganda onder de kinderen* (Rotterdam, onbekend, 1923) 3.

19 *Onze burgerwacht. Officieel orgaan van de burgerwacht te Rotterdam*, jaargang 10, nummer 6 (oktober 1930) 1.

20 M. Thomassen, *Steun het wettig gezag. Voor het te laat is!* (1918), ondergebracht in: IISG, <http://hdl.handle.net/10622/30051001035754>, geraadpleegd op 9 mei 2015.

21 H. Blechschmidt, ‘Antibolschewistische Liga’, in: D. Fricke, M. Weissbecker en H. Schwab (ed.), *Die bürgerlichen Parteien in Deutschland. Handbuch der Geschichte der bürgerlichen Parteien und anderer bürgerlicher Interessenorganisationen vom Vormärz bis zum Jahre 1945* (Leipzig, Bibliographisches Institut, 1968-1970) 30-35, aldaar 30-31.

De macht van de contrarevolutionaire krachten zoals verbeeld in *Het Landstormblad*
 Uit: *Het Landstormblad*, 5, 1 (januari 1928) 2

Nederland de enige in zijn soort. Dit alles wijst op een voor de hand liggend verschil in politieke cultuur. In Duitsland werd de politieke strijd tegen het communisme op een veel fellere wijze en in hardere bewoordingen gevoerd. Dat kon ook haast niet anders, aangezien de gewapende revolutie daar in november 1918 en januari 1919 werkelijkheid was geworden.

Nederlandse prenten gematigder

Hoewel deze extremen in Nederland niet voorkwamen, deden ook de burgerwacht en de BVL regelmatig pogingen om de revolutionaire dreiging in krachtige symbolen weer te geven. Een prent in *Het Landstormblad* van januari 1928 gaf de revolutie weer als een giftige slang die

door de grote gepantserde vuist van de BVL werd verpletterd. De prent werd vervaardigd naar aanleiding van een uitspraak van Minister van Oorlog J.M.J.H. Lambooy in de Tweede Kamer.

Een debat over de oorlogsbegroting en de financiële last van de burgerwacht en de Vrijwillige Landstorm was voor Lambooy aanleiding geweest om nog eens te verklaren dat de regering zich tegen toekomstig 'verzet' uit socialistische hoek 'met al de kracht die in haar is' zou verdedigen.²² De BVL zag daarin een belangrijke rol voor zichzelf weggelegd.

De prent maakt duidelijk hoe reactionaire tekenaars zich van dezelfde symbolen bedienen als de communisten tegen wie zij in het geweer kwamen. Communisten in Nederland en Duitsland presenteerden het communistische Rode Leger en de *Rote Frontkämpferbund* (RFB), de partijmilitie van de Duitse communisten, als de gewapende vuist van de communistische beweging. Slechts twee maanden na het verschijnen van de prent in *Het Landstormblad* liet *De Tribune* een pagina-groot artikel over de viering van de eerste mei van 1928 vergezeld gaan van een prent van een imposante gebalde vuist die zich met een krachtige ruk bevrijdde van de ketenen van het kapitalisme.²³

Niet voor niets deed het gebaar van de gebalde vuist bovendien dienst als krijgsgroet van de leden van de *Rote Frontkämpferbund*. Een politiek tekenaar werkt, door de vluchtige aard van het medium van de politieke cartoon, met een groot arsenaal aan heldere symbolen, beeldspraken, figuren en motieven die voor de toeschouwer een ondubbelzinnige betekenis hebben en zodoende de boodschap van de (spot)prent in een oogopslag duidelijk maakt.²⁴

De gebalde vuist symboliseerde universele eigenschappen als verzet en daadkracht en groeide uit tot een algemeen symbool van de arbeidersbeweging. Overigens is het RFB-symbool van de gebalde vuist het resultaat van een bewust creatief ontwikkelingsproces. De Duitse kunstenaar Helmut Herzfeld (beter bekend als John Heartfield) ontwierp het embleem van de

22 *Het Landstormblad*. *Orgaan ten behoeve van den bijzonderen vrijwilligen Landstorm. Instituut tot steun aan het wettig gezag*, jaargang 5, nummer 1 (januari 1928) 2.

23 *De Tribune*, 1 mei 1928, 4.

24 M. van der Heijden, *Albert Hahn* (Amsterdam, Rap, 1993) 92.

Duitse Rote Frontkämpferbund op basis van een tekening van de Duitse schilder George Grosz, als reactie op de groet van Mussolini's fascistische beweging. Het embleem ontleende een deel van zijn kracht aan het feit dat het als grafisch symbool en fysiek gebaar gemakkelijk kon worden verspreid.²⁵

Ironie en spot als wapens

Op donderdag 27 september 1928 werd het tienjarig bestaan van de BVL groots gevierd met een nationale Landstormdag. Duizenden toeschouwers en Landstormers trokken naar Den Haag om de feestelijkheden bij te wonen. Muziekkorpsen brachten in twee muziektenten marsen ten gehore, een stuntpiloot schreef na afloop van een indrukwekkende vliegshow boven het festivalterrein van de Haagse Houtrust groot de letters BVL in de lucht, en het officiële defilé dat die middag plaatsvond werd bijgewoond door niemand minder dan koningin Wilhelmina, prins Hendrik en prinses Juliana.

Het oktobernummer van *Het Landstormblad* stond dan ook geheel in het teken van het grote succes dat de Landstormdag zou zijn geweest. ARP-politicus en voorzitter van de Nationale Landstorm Commissie L.F. Duymaer van Twist schreef na afloop met trots van een 'machtige manifestatie van vaderlandsliefde, trouw en paraatheid'.²⁶ Een communist die de Landstormdag zou hebben bijgewoond, schreef enkele dagen later ontstemd in *De Tribune* dat de Landstormdag een 'bespottelijke vertooning' was en dat de betogers 'volstrekt geen strijdhaftigen indruk' maakten.²⁷

Hoewel de burgerwachten en Bijzondere Vrijwillige Landstorm in socialistische kring voortdurend werden bespot, waarschuwde communistisch dagblad *De Tribune* opvallend vaak dat de witte garden wel degelijk een serieus te nemen contrarevolutionaire dreiging betekende. Voor het gehele interbellum geldt dat de activiteiten die de burgerwacht en BVL ontplooiden in *De Tribune* met een voortdurende argwaan werden aanschouwd. Dat betekende ook dat weinig spectaculaire voorvallen werden gepresenteerd als zeer wezenlijke gevaren.

De gebalde vuist als symbool van de macht van de revolutionaire arbeidersklasse
Uit: *De Tribune*, 1 mei 1928, 4

Woensdagnacht 6 juli 1932 had een Amsterdamse ooggetuige waargenomen dat aan de achterkant van het gebouw van de Amsterdamse burgerwacht in de Reguliersdwarsstraat een vrachtwagen was gestopt – kentekenplaat G.9422 –, waarin een paar zware machinegeweren en kisten munitie werden geladen. Al die tijd had een lid van het 'schuttersgilde', met gevelde bajonet op het geweer, op wacht gestaan. Nog eens duizenden geweren, revolvers en machinegeweren zouden in het gebouw van de burgerwacht klaarliggen om tegen de arbeidersklasse te worden gebruikt.²⁸

25 G. Korfft, 'History of Symbols as Social History? Ten preliminary notes on the image and sign systems of social movements in Germany', *International Review of Social History* 38 (1993) 105-125, aldaar 113.

26 *Het Landstormblad*, jaargang 5, nummer 10 (oktober 1928).

27 *De Tribune*, 13 oktober 1918, 5.

De burgerwachten en Bijzondere Vrijwillige Landstorm werden door communisten beschouwd als de Nederlandse variant van de ultrarechtse Freikorpsen, die in de periode 1918-1924 in Duitsland huishielden en de communistische opstandigheid aldaar met zeer harde hand vergolden. Het gevoel dat de Nederlandse burgerwachten en BVL nauw verwant waren met de Duitse Freikorpsen werd nog eens versterkt door het feit dat de Amsterdamse burgerwacht grote partijen Duitse

Stahlhelm, schwarz-weiß-rotes Band / Die Brigade Ehrhardt werden wir genannt) Berlijn binnengetrokken om de mislukte putsch van nu eens een reactionaire nationalist, Wolfgang Kapp, met een bloedbad te vergelden.³⁰

Die Duitse Freikorpsen genoten in communistische kringen een zekere status, zij het als meedogenloze sadisten die door de ervaring van de Eerste Wereldoorlog waren behept met een voortdurende bloeddorst die slechts door een wrede terreur kon worden gelest. In die trant schreef Gerard van het Reve (vader van Karel en Gerard Cornelis) in zijn memoires over de Duitse vrijkorpssoldaten als *'ontwortelde, veelal avontuurlijke desperado's, die alle gruwelen van de oorlog hadden overleefd en nu overal waar ze kans hadden de bevolking terroriseerden'*.³¹

In werkelijkheid was het niet de oorlogsgeneratie, maar juist de generatie die was geboren na 1900 die zich in de Weimarrepubliek schuldig maakte aan politiek geweld. Die gewelddadigheid, betoogt historicus Frits Boterman, kwam voort uit schuldgevoelens over het feit dat deze generatie te jong was om zich actief in te zetten in de oorlog, bewondering voor de 'heldendaden' die de echte frontsoldaten hadden verricht, en de sociale en politieke crisissituatie van de Weimarrepubliek.³² Ook voor de Duitse RFB gold dat het juist deze jongere generatie was die het meest vertegenwoordigd was in het straatgeweld.³³ De RFB verzorgde zelfs een actieve ledenwerving onder de Berlijnse criminele jeugdbendes.³⁴

Tweespalt

Het voorbeeld van de in de strijd geharde en meedogenloze Duitse vrijkorpssoldaten leidde tot een interessante tweespalt in de wijze waarop Nederlandse communisten de contrarevolutionaire situatie in Nederland zagen. Schreven zij over terreur en contrarevolutie, dan dachten zij daarbij op de eerste plaats aan de gruwelijkheden die communisten in Duitsland en andere landen moesten verduren.

De burgerwachten en Bijzondere Vrijwillige Landstorm werden in dat licht gezien als de

'Machtige manifestatie van vaderlandsliefde' of 'bespottelijke vertoning'?

Stahlhelme invoerde.²⁹ De burgerwachten tooiden zich zodoende met het meest herkenbare icoon van de Duitse frontsoldaat en, na de Eerste Wereldoorlog, de Duitse reactie.

Freikorps

De Amsterdamse burgerwacht voorzag haar helmen aan de voorzijde van een rood vlak met drie witte kruizen, het teken van de stad Amsterdam. Het herinnerde maar al te zeer aan de Duitse Freikorpsen die met wit krijt grote hakenkruizen op hun helmen tekenden. Op 18 maart 1920 was de Vrijkorps Marinebrigade Ehrhardt luid zingend (*'Hakenkreuz am*

28 'Burgeroorlogvoorbereidingen van de bourgeoisie', *De Tribune*, 11 juli 1932, 4.

29 'Een bolwerk der orde', *Het Volk*, 28 april 1920, 6.

30 Winkler, *Weimar 1918-1923*, 127.

31 G.J.M. van het Reve, *Mijn rode jaren: herinneringen van een ex-bolsjewiek* (Utrecht, Ambo, 1967) 146.

32 F. Boterman, 'De schaduw van de Eerste Wereldoorlog als katalysator van naoorlogs geweld', in: J. Pekelder en F. Boterman (ed.), *Politiek geweld in Duitsland. Denkbeelden en debatten* (Amsterdam, Mets en Schilt, 2005) 93-199, aldaar 100.

33 P.H. Merkl, *The Making of a Stormtrooper* (Princeton, Princeton University Press, 1980) 56-67.

34 E. Rosenhaft, *Beating the fascists? The German communists and political violence, 1929-1933* (New York, Cambridge University Press, 1983) 126-128, 193-198.

vertegenwoordigers van de contrarevolutie in Nederland en de evenknie van de Duitse Freikorpsen.

Maar waar de meer abstracte dreiging van de contrarevolutie in communistische periodieken stelselmatig werd vergroot, werden de burgerwachten en BVL'ers voortdurend geridiculiseerd. In een niet-aflatende stroom van hekelberichten deden communistisch gezinde schrijvers wat zij konden om de burgerwacht en Bijzondere Vrijwillige Landstorm voor te stellen als een volstrekt incapabel en onaanzienlijk instituut.

Waar de Duitse Freikorps bestonden uit gedegenereerde oud-soldaten met een voorliefde voor wreedheden, zouden de Nederlandse burgerwachten en BVL zijn opgebouwd uit *'bedrogen en dol-gemaakte provincialen'*, *'aanstellerige zoontjes van vette spekslagers'* en *'dikke huisbazen'* die allen hunkerden naar een *'hartig moordpartijtje'*.³⁵ De burgerwacht werd in *De Tribune* honend weggezet als het *'kromme beenen- en dikke buiken-bataillon'*.³⁶

Zo dienden, bij een gebrek aan mitrailleurs en groot geschut, ironie en spot als de scherpgeslepen wapenen waarmee de redacteurs van *De Tribune* en andere communistische schrijvers zich gedurende het interbellum tegen burgerwacht en BVL verzetten. De herinnering aan de zeventiende-eeuwse Hollandse schutters leverde een begrippenkader dat uiterst geschikt bleek om de twintigste-eeuwse burgerwacht te bespotten. De burgerwacht was een *'herleefde klompenschutterij'*, een anachronisme in de moderne twintigste eeuw. De leden van de burgerwacht werden ironisch bestempeld als de *'dappere zonen van Nederland, waardige nazaten van Tromp en de Ruiters'*.³⁷

Archetypen en stereotypingen

In de voorstellingen die Nederlandse socialisten en communisten van de witgardisten maakten, kwamen verschillende archetypen voor: die van de baldadige kwajongen, die er alleen op uit was om zijn macht als burgerwacht te misbruiken en het leven van onschuldige

burgers zuur te maken – een soort geïnstitutionaliseerd kattenkwaad; de droeve manfiguur die eigenlijk al te oud en fysiek incapabel was om geduchte strijdmacht te vormen; de corpulente bourgeois die de burgerwacht opvatte als een jachtclub waar naar hartenlust op arbeiders kon worden gejaagd. Andere clichébeelden waren zeker denkbaar, zoals de overijverige burgerwachter die ging slapen met *'in iedere hand een revolver, een half dozijn handgranaten op het nachtkastje en een machinegeweer achter de slaapkamerdeur'*.³⁸ Zowel in de sociaaldemocratische als de communistische pers kwamen deze typeringen terug; beide groepen bedienden zich van dezelfde clichés en stereotypingen.

Deze uiteenlopende voorstellingen hadden met elkaar gemeen dat zij zich kenmerkten door een zekere achterlijkheid en een algeheel gebrek aan moed en daadkracht. Dat het de witte garden aan moed ontbrak, bleek volgens de socialistische pers uit het feit dat zij zich ophielden in een heus fort middenin de stad. Het burgerwachtgebouw aan de Amsterdamse Singel, op de hoek van de Vijzelstraat, zou er in het voorjaar van 1919 van binnen zo uit hebben gezien dat *'zelfs de lafste bourgeois'* er dapper van zou worden. Alle deuren zouden bepantserd zijn, er waren barricaden gemaakt van grote hoeveelheden zandzakken (*'strandscheppes en emmertjes doen daarbij dienst'*), er waren Friese ruiters vervaardigd uit houten balken, rijkelijk omwoeld met prikkeldraad, en de nieuwe geweren en bijbehorende bajonetten stonden in duizenden netjes opgesteld. De lijfriemen moesten nog wel wat wijder gemaakt worden, *'te oordelen althans naar de dikke buiken der heeren'*.³⁹

Dat de meeste leden van de Bijzondere Vrijwillige Landstorm afkomstig waren uit rooms-katholieke en protestants-christelijke

35 *De Tribune*, 22 januari 1919, 2; *De Tribune*, 2 juni 1922, 4.

36 'Daar komen de schutters. Het kromme beenen- en dikke buiken-bataillon', *De Tribune*, 21 januari 1919, 2.

37 *De Tribune*, 21 januari 1919, 2; J. Br. Jr., *Leve de burgerwacht!* (zp., onbekend, z.j.) [1].

38 'Een bolwerk der orde', *Het Volk*, 28 april 1920, 6.

39 *De Tribune*, 21 januari 1919, 2; *De Nieuwe Amsterdammer*, 21 februari 1920, 4.

In mei 1919 maakte de burgerwacht in het Groningse Bellingwolde een onschuldig slachtoffer
 Door: G. van Raemdonck. 'De held der burgerwacht', in: *De Notenkraker*, 2 augustus 1919, 4

gebieden uit de provincie,⁴⁰ leverde het algemeen gedeelde beeld dat de witte garden bestonden uit 'Zeeuwsche boerinetjes, vendelzwaaiers uit Brabant, burgerwachtboeren uit afgelegen dorpjes'.⁴¹ Naar aanleiding van de nationale Landstormdag in augustus 1928 drukte *De Tribune* haar lezers nog eens op het hart dat de witgardisten werden gerekruteerd 'uit de meest achterlijke deelen der bevolking en dat zij opgezweept zijn door dominee en pastoor, waarin zij als in God zelf gelooven'.⁴²

Het archetype van de 'achterlijke boerenzoon' komt ook terug in een van de zes korte verhalen die communistisch publicist Jef Last bundelde in zijn boekje *Marianne* (1930). De hoofdpersoon van het verhaal 'Abattoir' is een eerlijke, hardwerkende maar simpele boerenzoon die eerst met paard en wagen en later per trein naar Holland trekt om als lid van de Landstorm 'de opstand te dempen' – een opstand van 'de socialen', zo wordt al snel duidelijk. Zijn bekwaamheid in de varkensslacht zou hem daar goed van pas komen: 'Hij heeft het altijd prettig gevonden varkens te kelen. Hij heeft zijn bajonet extra geslepen'.⁴³ Zover zou het echter niet komen: als hij na een avond stevig drinken in een diepe roes wegzinkt en droomt dat hij de verschijningen van Maria, Jozef en een Jezuskindje eigenhandig en op

40 Blom en Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland*, 30.

41 *De Tribune*, 12 september 1933, 8.

42 *De Tribune*, 13 oktober 1918, 5.

43 J. Last, *Marianne* (Den Haag, De Baanbreker, 1930) 64.

gruwelijke wijze ombrengt, besluit hij dienst te weigeren. Hij sterft voor het executiepeloton.

Een voorval in mei 1919 heeft hoogstwaarschijnlijk sterk bijgedragen aan het beeld van de burgerwachter als sukkelige provinciaal. In mei 1919 opende een lid van de burgerwacht van het Groningse Bellingwolde, de boerenzoon Addens, het vuur op een vredelievende demonstratie van stakende landarbeiders. Een jonge vrouw van 20 jaar raakte gewond, twee andere meisjes werden alleen in hun kleren geraakt. Het schietincident werd de aanleiding voor een prent in sociaaldemocratisch en satirisch weekblad *De Notenkraker*, waarin tekenaar Leo Jordaan de schutter weergaf als een achterlijke, gebochelde figuur met een grove kop en een enigszins onbeholpen, haast kinderlijke houding. Hij hield het nog rokende jachtgeweer in zijn grote knuisten.

De corpulente kapitalist

Twee maanden later verscheen in hetzelfde blad nog een prent die de gebeurtenissen in Bellingwolde verbeeldde, ditmaal van de hand van de Belgische cartoonist George van Raemdonck. Ook in zijn prent vormt een nog rokend geweer een voornaam beeldend element. Nu echter is het wapen niet in handen van een zwakzinnige boerenzoon, maar van een gegoede burger die net van zijn plezierveldtocht terugkeert en door enkele andere burgerwachters op de schouders wordt gedragen.

Een corpulente, sigaren rokende kapitalist schudt hem enthousiast de hand en verzekert hem dat het welgerichte schot op de stakers hem zeker van eeuwige roem zou verzekeren. Op de achtergrond is nog net te zien hoe een jonge vrouw haastig wordt weggedragen op een brancard. De rook die uit het vuurwapen opkringelt, vormt het woord 'moord'.⁴⁴

Het kloeke ras der vrouwen

Opvallend genoeg speelden *vrouwelijke* leden van de burgerwacht geen wezenlijke rol in de socialistische of communistische hekel-berichten. Dat ook relatief kleine aantallen vrouwen zich gedurende het interbellum bijvoorbeeld

als geneeskundigen bij de burgerwachten aansloten, leidde tot wisselende reacties in de Nederlandse couranten. Zo liet dagblad *Het Vaderland* zich in het najaar van 1922 zeer positief uit over de pogingen die de Haagse burgerwacht ondernam om meer vrouwen in hun organisatie op te nemen: '*zij moeten komen, vóór het te laat is, in dichte drommen, gesloten gelederen, om naast den man paraat te zijn in de uren van gevaar*'.⁴⁵

In socialistische kring werden dergelijke ontwikkelingen kritischer gezien. Dichter en schrijver Jan W. Jacobs richtte zich in een gedicht uit zijn bundel *Van onder ons vaandel* tot de vrouwelijke leden van de burgerwacht. De directe aanleiding voor het gedicht werd

Nederlandse burgerwachten en de BVL zouden bestaan uit 'aanstellerige zoontjes van vette spekslagers'

hoogstwaarschijnlijk gevormd door de huldiging van Ailke Westerhof als Ridder in de Orde van Oranje Nassau, in het najaar van 1924. Westerhof had als verpleegkundige gediend in de Balkanoorlog en nam na haar terugkomst in Nederland als onderhopman dienst bij de burgerwacht van Amsterdam.⁴⁶

'*Het kloeke ras der vrouwen die het rapier aangespeten is dus nog niet uitgestorven*', schreef dagblad *Voorwaarts* met een fijn gevoel voor sarcasme. '*Dat de geridderde vechtjapon tevens "zuster" is, pleit voor haar practischen blik: zoo snijdt het mes aan twee kanten*'.⁴⁷ Vrij van sarcasme en ironie

44 G. van Raemdonck, 'De held der burgerwacht', in: *De Notenkraker*, 2 augustus 1919, 4.

45 *Het Vaderland. Staat- en letterkundig nieuwsblad*, 18 november 1922, 2.

46 *Het Vaderland*, 30 augustus 1924, 9; *Algemeen Handelsblad*, 29 maart 1924, 3.

47 *Voorwaarts. Sociaal-democratische dagblad*, 2 september 1924, 1.

was het gedicht uit *Van onder ons vaandel* waarin Jacobs ernstig verwoordde hoe moederfiguren in vechters veranderden:

*'O, zijt gij vrouwen ook soldaat geworden –
ons hart gelooft het niet, al ziet ons oog
uw borst bedekt met rijen ridderorden –
de moederborst waar eens... uw kind bewoog...*

*Ween menschheid over deze schande –
tot wie moet gij om hulpe gaan
als straks, geleid door moeders handen,
uw kinderen den dood ingaan?'.⁴⁸*

De burgerwachten en BDL werden gezien als de evenknie van de Duitse Freikorpsen

Ten slotte

De schietpartij in de Amsterdamse Sarphatistraat op 13 november 1918 zorgde ervoor dat een gewelddadige revolutie zoals die in de navolgende jaren in Duitsland werd uitgevochten in Nederland niet zou doorzetten. Zo lijkt het met de revolutiedreiging in Nederland achteraf gezien wel mee te vallen.

Maar zoals de revolutionaire socialisten en communisten de hoop op het uitbreken van een revolutie bleven koesteren, zo bleven de leden van de BVL en burgerwachten vrezen voor een aanstaande socialistische machtsovername. Beide kampen deden hun best om de revolutiedreiging en de eigen betrokkenheid – gebruikmakend van dezelfde symbolisch beladen beelden en iconen – grootser voor te stellen dan de werkelijkheid toeliet.

De rol die de BVL en burgerwachten in november 1918 speelden in het neerslaan van de revolutie was minimaal, en de dreiging van een socialistische revolutie was in de navolgende jaren veel minder acuut dan zij beweerden. Het revolutionaire kamp ondernam op zijn beurt pogingen om de situatie voor te stellen alsof een (contra)revolutie reeds in volle gang was, net als in Duitsland.

Zowel het revolutionaire als het contrarevolutionaire kamp verbonden de Nederlandse situatie met de situatie in het revolutionaire Duitsland. Daarin school voor de Nederlandse revolutionairen een grote tragiek: de revolutie was tastbaar dichtbij, maar bleef altijd net buiten bereik. In maart 1920 was het gedonder van de kanonnen in het Roergebied ten teken dat de revolutie in volle gang was, in Nederland hoorbaar. Dat bood zowel de hoop op het ontstaan van een socialistisch Duitsland als de bevestiging van het feit dat de Nederlandse communisten hun eigen revolutionaire aspiraties niet konden waarmaken.

Voor de leden van de burgerwachten en BVL betekende die onrust in Duitsland dat de revolutiedreiging in Nederland in het geheel niet was geweken – een spookbeeld dat haar voortbestaan en de identiteit van haar collectief nadrukkelijk zou bepalen. ■

48 J.W. Jacobs, *Van onder ons vaandel. Verzen* (z.p., onbekend, z.j. [ca. 1924]) 18.

Lessons Learned from NATO's Cyber Defence exercise Locked Shields 2015

The increased focus on Supervisory Control and Data Acquisition/ Industrial Control Systems (SCADA/ICS) in the military domain will lead to measures for improving cyber-physical security and the development of operational capabilities. For the member states of NATO exercises in the cyber-physical field contribute to this process and to the exchange of experiences and skills. A team consisting of members of the German Bundeswehr and the Dutch Defence Computer Emergency Response Team (DefCERT), gained 10th place overall in Locked Shields 2015. In the forensic challenge, a separate part in the exercise, a 3rd place was obtained. SCADA/ICS was an element of the complete exercise, unlike forensics which was a separate challenge. This team was rewarded for not only protecting their own SCADA/ICS element, but all the other teams as well. However the protection for the other teams was reverted to provide the opportunity for the other teams to do a meaningful exercise on SCADA/ICS. The world's largest cyber exercise was informative and generated many lessons learned.

A.D. Dijk MSc*

J.M.G. Meulendijks BSc, second lieutenant of the Royal Netherlands Air Force

Prof. dr. ir. F.G.J. Absil

This article briefly describes the set-up of the Locked Shields 2015 exercise where a fictive country needs to be protected against cyber-attacks. The focus of this article is on a simulated SCADA/ICS scenario, in which a drone command centre is dependent on a power generator. After investigating the risks and vulnerabilities of the networked power generator, the contribution and countermeasures of the SCADA/ICS sub team from our Blue

Team will be presented. Finally, we describe our future research goals, aimed at increased SCADA/ICS security by investigating the potential of semantics of the physical process.

Introduction: Cyber as a Warfare Domain

The potential of networking military systems was recognised in the Network Centric Warfare (NCW) approach. Basically, NCW translates information superiority into combat power by effectively linking knowledgeable entities in the battlespace.¹ This stimulated the development of Network-Enabled Capabilities (NEC), which promises better decision-making and better effects. For example, within the Purple

* Allard Dijk is Senior Innovation Developer (JIVC/KIXS) and PhD candidate Embedded Security (TU/e); Bas Meulendijks is Analyst SCADA-ICS/SEWACO (DMO/DefCERT); Frans Absil is Professor Combat Systems at the Netherlands Defence Academy.

¹ D.S. Alberts, J.J. Gartska, F.P. Stein, Assistant Secretary of Defense (C3I/Command Control Research Program), *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority* (Washington, D.C., EMC², 2000) 292.

PHOTO NATO CCDCOE

The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence organises the international exercise Locked Shields to train cyber specialists in dealing with attacks or malfunctions

NECTar exercise the Dutch Ministry of Defence yearly experiments with innovations developed by joint defence, industry and knowledge institutes. The goal of the exercise is to improve a shared situational awareness of all staff and units, to achieve better effects of the joint (military and civil) operations.

The primary focus around the year 2000 was on the Information Grid,² increasing the NEC maturity level of Command, Control and Communication Systems. In the first decade of

the new millennium, as the importance of the Internet increased, the awareness of cyber threats grew. As more hardware components and Industrial Control Systems (ICS) became part of the network a new perceived threat emerged in the so-called cyber-physical domain.³ ICS are interesting for attackers, because they can provide access and control to a physical process by means of cyber. If attackers are in control, circumvent all security and safety protections and also discover methods to inflict physical damage, they could trigger a catastrophic disaster in the physical world.

The cyber-physical field demands better security,⁴ ranging from embedded security in hardware design⁵ to the search for Supervisory Control and Data Acquisition (SCADA) and Industrial Control Systems (ICS) security standards.⁶ SCADA is a commonly used term, which depicts a sub-category within ICS. For example, these kind of systems can be found in power plants, chemical plants and other factories. Data from sensors registering values

- 2 An Interconnected set of information capabilities for collecting, processing, storing, disseminating and managing information on demand.
- 3 H. Sandberg, A. Saurabh and K.H. Johansson, 'Cyberphysical Security in Networked Control Systems; An Introduction to the Issue', in: *IEEE Control Systems Magazine* (2015) (35) 20-23.
- 4 M. Cheminod, L. Durante and A. Valenziano, 'Review of Security Issues in Industrial Networks', in: *IEEE Transactions on Industrial Informatics* (2013) (9) 277-293.
- 5 D. Karaklajić, J.-M. Schmidt and I. Verbauwhede, 'Hardware Designer's Guide to Fault Attacks', in: *IEEE Transactions on Very Large Scale Integration Systems* (2013) (21) 2295-2306.
- 6 R.S.H. Piggins, 'Development of Industrial Cyber Security Standards: IEC 6243 For SCADA and Industrial Control System Security', in: *IET Conference on Control and Automation* (2013) 1-6.

like temperature, pressure and flow-rate are collected by small dedicated industrial computers (PLCs)⁷ and transported to remote systems for the purpose of logging, monitoring and controlling by operators.

The cyber-physical domain meets the military environment both at platform level (ships, vehicles, aircraft) and in current combat systems, like in the Sensor and Shooter Grid of the NCW approach. Platform automation and the linking with a Combat Management System (CMS) will require serious investigation of defence weaknesses and attack potential. Integrating procured weapon systems through hardware and software interfacing is a serious security issue. Around the globe, governments and military departments have developed cyber policies and are implementing system security measures and researching cyber (physical) operational capabilities.

According to the Cyber Policy and Strategy document *Defensie Cyber Strategie* (DCS) of the Dutch Ministry of Defence, cyberspace, the fifth warfare domain after land, air, sea and space, will be more and more integrated into military actions.⁸ The DCS assures improved and increased security levels. The use of cyber capabilities as a weapon or as an intelligence tool is in full development throughout the world. However, the more we rely on cyber capabilities, the greater the impact of a limited availability will be, for example, due to attacks by adversaries or malfunctions. In February 2015, the Dutch Minister of Defence updated the DCS, resulting in the *seven points of attention*:⁹

1. Getting cyber professionals interested, getting them on board and further developing their skills;
2. Effective innovation and acquisition;
3. Joining forces and working together;
4. Knowledge and cyber awareness: broadening and widening;
5. Strengthening digital resilience;
6. Strengthening digital intelligence;
7. Strengthening cyber assets during missions.

However, to implement the DCS, technical equipment and cyber specialists are required. These cyber specialists will be trained, for example, in dealing with attacks or malfunctions for which Locked Shields,¹⁰ an international cyber exercise organised by the NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE), provides an opportunity. This exercise provides insight into how complex a modern cyber defence crisis can be and what is required from nations in order to be able to cope with such threats. In the exercise each team has its own responsibilities and colour-based codenames that are commonly used in the IT sector. The White Team is responsible for refereeing an engagement between a Red Team of mock attackers and a Blue Team of defenders of information systems.¹¹

Locked Shields cyber exercise

Locked Shields is a large-scale real-time network defence exercise, organised annually since 2010 by the NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence.¹² The CCDCOE is an international Military Organisation with a mission to enhance the capability, cooperation and information sharing among NATO, its member nations and partners in cyber defence by virtue of education, research and development, lessons learned and consultation.¹³ Locked Shields is hosted from Tallinn, Estonia, while participating countries join the exercise from their own location. In the 2015 edition, held in April, 16 countries and the NATO Computer Incident Response Capability participated in Locked Shields as 15 different

---

7 Programmable Logic Controller, device with a microcontroller, which controls electronic outputs based on information on its inputs.

8 *Kamerstukken II 2011-12*, 33 321, nr. 1, 'Defensie Cyber Strategie'; 4.

9 *Kamerstukken II 2014-15*, 33 321, nr. 5, 'Actualisering Defensie Cyber Strategie', retrieved from: <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2015/02/23/kamerbrief-over-actualisering-defensie-cyber-strategie/kamerbrief-over-actualisering-defensie-cyber-strategie.pdf>.

10 http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_119085.htm.

11 Cyber Defence Exercise Locked Shields 2012 – After Action Report, retrieved from: https://ccdcOE.org/publications/LockedShields12_AAR.pdf.

12 NATO CCDCOE, 'Locked Shields 2015', (2015), retrieved from: <https://ccdcOE.org/locked-shields-2015.html>.

13 Retrieved from: www.ccdcoe.org.

PHOTO NATO CCDCOE

Despite of all countermeasures, the attackers in Locked Shields penetrated deep in the network

Blue Teams. Their task: to defend a simulated network of a fictional country from a wide range of attacks (carried out by the Red Team). The network consisted of several voice and web services, office networks with Linux and Windows machines, Internet Service Providers and a drone command centre dependent on a power generator.

The exercise is competitive and teams are ranked on a scoreboard. The scoring system of Locked Shields works by testing the availability of all systems frequently; for each time tick a service like a website was available Blue Teams earned points. The scoreboard gave Blue Teams a live feedback of all services they had to defend and was used to set tactical priorities which systems to fix and defend first, based on the earnable points. Next to the technical aspect, points could also be earned by completing special tasks. Besides the technical aspect, a forensic challenge,¹⁴ media and legal injects contributed to a comprehensive cyber exercise.

The forensic specialists had to react under time and resource constrained conditions by

modeling a realistic threat source and contingencies and were given the opportunity to learn new tools and methods. The forensics challenge encompassed offline and live responses, an acquisition and analysis part and host and network investigations. Their task was to provide two reports of a specific case and collaborate with the legal team.

The public relations advisors were tasked with following the local news and respond to media inquiries to exercise crisis communication. The White Team evaluated the speed, accuracy, logic and reaction of Blue Teams' spokespeople when responding to media requests. The aim of the media simulation was to illustrate the exercise with 'news from the real world' and add pressure to the Blue Teams with injects other than Red Team activities.

Legal advisors were tasked with briefing other members of the Blue Team about their legal status, applicable law, rights and obligations, as well as answering different questions on legal aspects raised by Head Quarters. They also were supposed to answer out-of-the-game technical quizzes.

Like 2014, members of the German Bundeswehr and the Dutch Defence Computer Emergency Response Team (DefCERT) –

¹⁴ http://mastersicurezza.di.uniroma1.it/mastersicurezza/images/materiali/l5_sapienza.pdf.

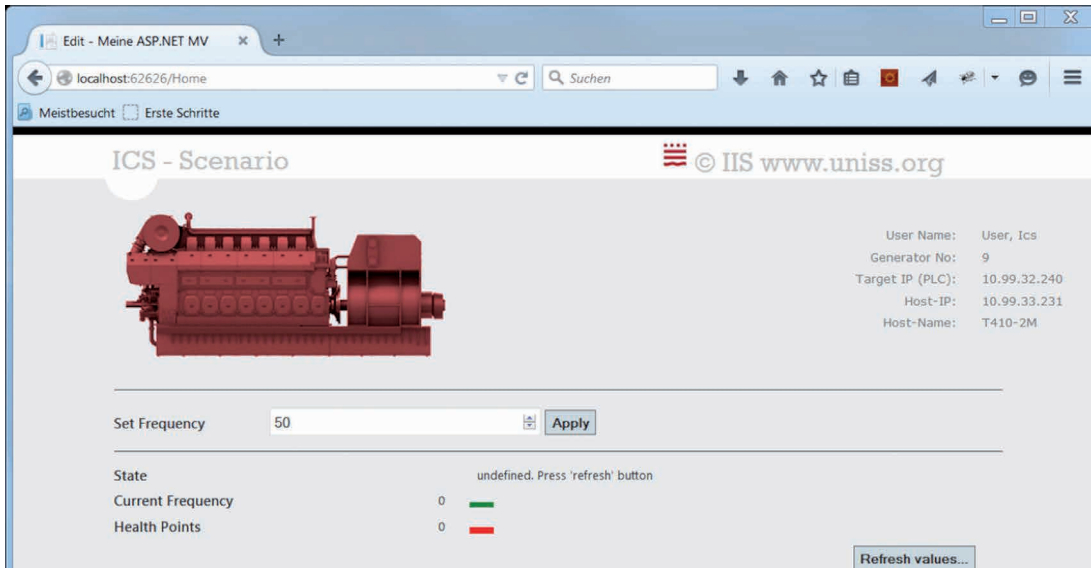

Figure 1 The Human Machine Interface, realised as a web application and hosted on a Windows 2008R2 server

approximately 16 people in total – teamed up as one of the Blue Teams: Blue Team 03 (BT03). The innovations of Locked Shields 2015 included active defence and a SCADA/ICS element implemented as power generator to support the drone command centre. A subteam of Blue Team 03 was responsible for this new SCADA/ICS element and had to implement technical countermeasures to mitigate attacks from Red Team on a power generator. The approach and results are described in the next paragraphs.

SCADA/ICS in the Exercise Scenario

SCADA/ICS systems are used to control and monitor hardware components commonly found in an industrial environment, for example, in a power plant.¹⁵ In Locked Shields 2015 every Blue Team was responsible for the cyber defence of a simulated power generator. A real – not simulated – Programmable Logic Controller (PLC) controlled this. Managing the power generator by means of the PLC was achieved by using a Human Machine Interface (HMI). On the HMI it was possible to set the frequency of the power generator and see the health in the form of Health Points, which was used for scoring in the exercise. The HMI was

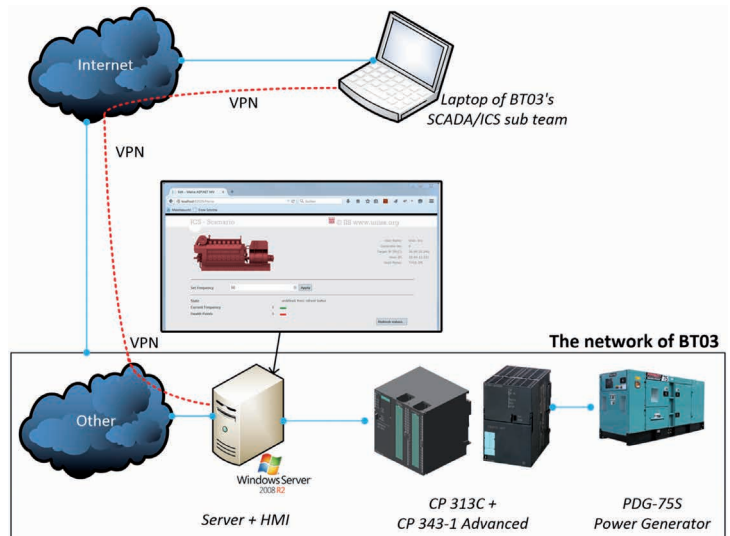

Figure 2 A simplified representation of Blue Team 03's network during Locked Shields 2015

realised as a web application (figure 1) and hosted on a Windows 2008R2 server.

Figure 2 shows a simplified representation of Blue Team 03's network during the exercise, with the SCADA/ICS part elaborated.

15 B. Galloway and G.P. Hankce, 'Introduction to Industrial Control Networks', in: *IEEE Communications Surveys & Tutorials* (2012) (15) 1.

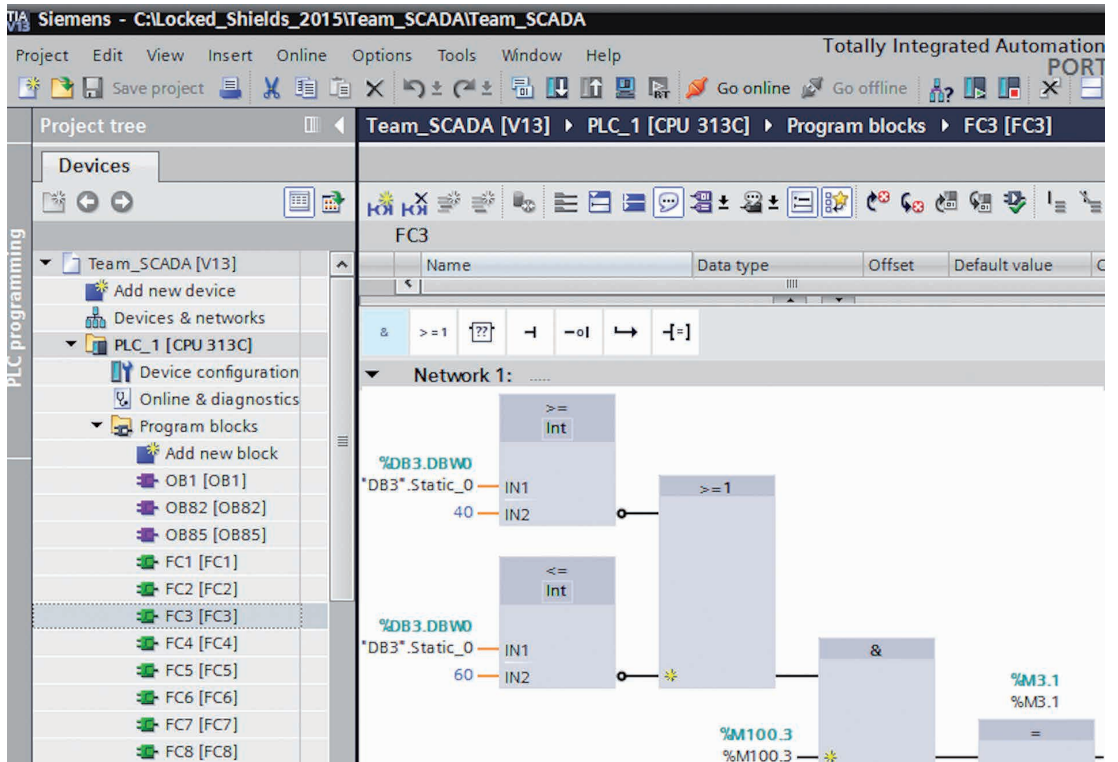

Figure 3 The amount of Health Points of the power generator was one of the areas where the subteam could score points for Blue Team 03

The Windows 2008R2 server hosted the web application and was connected to the rest of the network (‘other’). First, input values in the Human Machine Interface were sent to the PLC, which consisted of a SIEMENS CP 313C and a SIEMENS CP 343-1 Advanced module. Then, the PLC processed the inputs from the Human Machine Interface and controlled the simulated power generator. The power generator shown in figure 3 is a PDG-75S Power Generator and is used here for illustration purposes. The part with the remote laptop and the Virtual Private Network (VPN)¹⁶ connection will be explained later.

The subteam could score points for Blue Team 03 in two areas: the amount of Health Points of the power generator and the availability of the Windows 2008R2 server. The more Health Points the power generator would have at the

end of the exercise, the more points Blue Team 03 would score. The power generator started with an initial value of 100 Health Points. The generator’s safe operating frequency range was 40 Hz to 60 Hz. With the Human Machine Interface it was possible to change the operating frequency within those limits. Obviously, Red Team would focus on changing this frequency to a value outside the safe range. If they succeeded in manipulating the generator by having it operating at a wrong frequency, for example 100 Hz, the power generator would malfunction and HP’s would be lost. At the Windows 2008R2 server, scoring relied on preserving availability for several functionalities, like access to Human Machine Interface and Remote Desktop. Every time an availability check was performed, points would be scored if the functionalities were up and running.

Risks and vulnerabilities

To protect the Windows 2008R2 server, the PLC and thus the power generator, it was necessary

16 A method to build a private and potentially trusted network over a Wide Area Network (Internet).

to map the risks¹⁷ and the vulnerabilities¹⁸ of the soft- and hardware. A first security scan revealed that the Windows 2008R2 server contained several vulnerabilities (4 critical, 51 high, 35 medium and 3 low), because important patches had not been installed. Also, malware and backdoors¹⁹ were present on the system. Secondly, the PLC was not password protected, yielding to manipulation of the firmware. Finally, the web application did not have any vulnerability at first sight and blocked values outside the range of 40 to 60 Hz by validating the user input. Being aware of most of the risks and vulnerabilities, the next step was to develop and implement defensive countermeasures.

Countermeasures

In the SCADA/ICS scenario it was possible to implement multiple layers of security by securing the PLC itself and the Windows 2008R2 server. Since we discovered the PLC was not password protected, we gained full control over it. The possibility presented itself to retrieve the power generator firmware from the PLC and modify it, so values outside the range of 40 to 60 Hz were not accepted by the PLC. This could be the solution, because even if Red Team compromised the Windows 2008R2 server and dangerous frequencies were sent to the power generator, the PLC would not accept these and the power generator should keep functioning.

To implement this countermeasure, a new VPN connection was made between a remote laptop and the server (see figure 2). A commercially available PLC toolkit installed on the laptop could reach the PLC and read its firmware. It displayed the firmware in human readable and understandable form by representing it visually with blocks as shown in figure 3. It turned out that instead of 15 PLC’s – one for each Blue Team – just one PLC was present. This single PLC simulated all the power generators for each Blue Team, which can be seen on the left in figure 3 (FC1, FC2, et cetera). Furthermore figure 3 shows one of the networks (‘Network 1:’) found in the PLC with the toolkit, which is responsible for the HP’s of the power generator

of Blue Team 03. Adding specific blocks to this network assures that any value outside the frequency limits is converted to either 40 Hz or 60 Hz. With this solution, no HP’s could be lost and the power generator was protected.

Another step taken was to harden the Windows 2008R2 server against cyber attacks. Several patches were installed, dealing with the most critical vulnerabilities in the operating system. Identified malware and backdoors were removed and an anti-virus client was installed. Also, a basic concept of a SCADA/ICS Intrusion Detection System (IDS), built in Python,²⁰ was developed and implemented. With this Intrusion Detection System it was possible to monitor network traffic to the PLC and automate the detection of hacking attempts on the network. If values were sent to the PLC on the system where the Human Machine Interface is located, the Intrusion Detection System would detect and display these, even when the original installed Human Machine Interface software was bypassed. Therefore, the Intrusion Detection System contributed to a better Situational Awareness (SA) by monitoring traffic. As stated by Etalle et al., there is a great need of monitoring SCADA/ICS systems, ‘because a malfunction in any of these systems might cause the entire industrial process to fail.’²¹ In the scenario of Locked Shields 2015, a power generator failure implies the breakdown of a critical functionality, disrupting the ability to do missions with available drones.

Aftermath

With the modification to the PLC firmware, the SCADA/ICS scenario in Locked Shields 2015 was protected for Blue Team 03 (see the internal news item in figure 4).

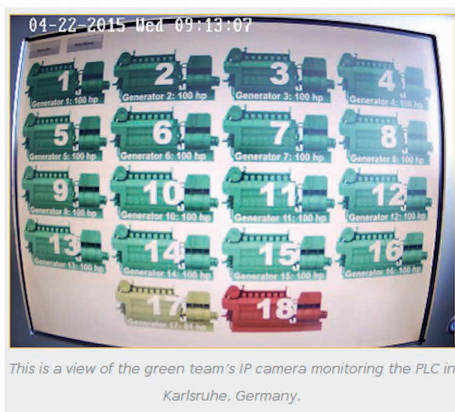
---

17 In this article risks are defined as the possible ways of losing control over a system.
 18 In this article vulnerabilities are defined as flaws in software, which lead to an exploitable system.
 19 Malicious code on a compromised system, which allows adversaries to gain unauthorised and covert access.
 20 Python is a widely used open-source programming language.
 21 S. Etalle, C. Gregory, D. Bolzoni, E. Zamboni and D. Trivellato, ‘Monitoring Industrial Control Systems to improve operations and security’, (2013) 2, retrieved from: http://secmatters.com/sites/www.secmmatters.com/files/documents/whitepaper_monitoring_EU.pdf.

News Just another WordPress site

Blue team 3 corrects a risk of manipulation on all teams' ICS/SCADA systems - "They taught us a lesson"

BY EDITOR · APRIL 23, 2015

One of the blue teams participating the Locked Shields 2015 cyber defense exercise was about to nullify a number of attacks on all teams' simulated ICS/SCADA systems, presumably with good intentions to help all teams protect themselves better.

The simulated power generators of all 16 blue teams on the Locked Shields 2015 exercise are ran via a single PLC (Programmable Logic Controller), which is located in Karlsruhe, Germany. There are also two extra generators, which are for the red team's testing purposes. The green team in Tallinn, Estonia is following the situation on the PLC via an screen of an IP camera in front of the PLC.

Figure 4 With the modification to the PLC firmware, the SCADA/ICS scenario in Locked Shields 2015 was protected for Blue Team 03

For Red Team, it was impossible to take out the power generator, since they were not allowed to modify the firmware of the PLC. However, Blue Teams were not allowed to modify the PLC either, but this was not communicated. Therefore, the modifications made in the PLC firmware were maintained only for Blue Team 03 by CCDCOE, the organisers of the exercise. On the other hand, Red Team did succeed in taking over the Windows 2008R2 server, allowing them to change the administrator password. Without this new password our access to the server was denied. We suspect they performed a Man-in-the-Middle Attack (MitM). Without going into too much detail, the adversary was able to wiretap and modify

the communication between the server and our client laptop, which we used for remote connection. Because of a known vulnerability in the version of the Remote Desktop Protocol we used, it was possible for an attacker to take over our Remote Desktop session and give commands to the server with our Administrator credentials. However, while we did not have any control on the server anymore, we still had full control over the PLC, because Red Team did not disable the VPN connection from the remote laptop to the server (see figure 3). Luckily, the required functionalities for scoring points were also not turned off by the Red Team. In conclusion, the power generator was completely protected with the change in the PLC firmware and kept its 100 Health Points. The Windows 2008R2 server was eventually taken over, but points were still scored for the availability, since Red Team did not attack those services.

Blue Team 03, consisting of members of the German Bundeswehr and the Dutch DefCERT, gained 10th place overall in Locked Shields 2015. With the forensic challenge, a separate part in the exercise, 3rd place was obtained. The world's largest cyber exercise was informative and generated many lessons learned.

Future Research

In Locked Shields 2015 it was relatively easy to protect the simulated power generator. However, protecting real SCADA/ICS systems is much more complicated and failure will have much bigger consequences. First, if a PLC of a power plant controlling a real power generator is overtaken, serious damage could be done. Not only the power generator itself could be destroyed, but critical infrastructure depending on this power generator would also not be functioning for a while due to a lack of supplied energy.

A power blackout in March 2015 in the Netherlands for example caused big problems and serious financial damages to a wide spectrum of services that are deeply integrated in modern life, like mobile providers and the public broadcast system. The temperature of a data centre rose too high, forcing all servers to be

PHOTO: NATO CCD/COE

Locked Shields is an innovative and competitive exercise, where teams are ranked on a scoreboard that produces live feedback

shut down. This was caused by drained backup power sources, which were responsible for the backup cooling. Chemical plants switched to a special safety-mode and had to flare excessive gas. People were stuck in elevators and public transport and flights were cancelled.

Secondly, in the scenario of Locked Shields 2015, only one variable – the operating frequency – was taken into account. However, a real power plant has a lot more important variables and their behaviour in complex dynamic systems can be unclear. Therefore, it is much harder to defend real SCADA/ICS. One approach to protect those systems is to further develop the Intrusion Detection System, which is quite a challenge since most SCADA/ICS systems use complex proprietary protocols,²² which need to be understood first.

Thirdly, another challenge is dealing with the semantics of the physical process. For example, a variable sent to a PLC can be in a safe range. But what if operating with that specific variable over an extended time period can be harmful to

a system? How can that be detected? As an example, we will describe a real identified problem of a sluice with lock gates. When the gates are opened water is levelled and ships can sail in and out. However, the sluice walls show signs of erosion or overpressure caused by a very strong current. Keeping the time the gates are opened to a minimum mitigates this problem. The sluice controls the process of opening and closing the lock gates with a PLC. When an attacker is in control of the PLC and discovers the details of the physical process of opening and closing the gates, he will be able to manipulate this process.

One way to sabotage the system would be to keep the doors open much longer than necessary, allowing the strong flow to damage the walls, eventually leading to an unusable sluice. So, even if a value is in the safe range of a PLC, maintaining it too long can have serious consequences. One kind of technique used in Intrusion Detection Systems is anomaly-based

²² A proprietary protocol is owned by a company and is not open-source.

detection. An Intrusion Detection System could be trained to understand the normal behaviour of the process and would know how long the lock gates normally would be open. When an attacker keeps its modifications in the safe range of the PLC, the IDS will not be triggered. But when it detects strange behaviour because the locked gates are opened longer than it has initially learned, it will warn for possible hack or sabotage attempts and more damage could be prevented.

While most research is done on synthetic data²³ sets we conduct our research using inputs from at least 3 real SCADA/ICS facilities with different functionalities. Nowadays, most research uses static models for time agnostic validation. These models are unaware of time; they only look at the current state and not at its duration. For the aforementioned timing-based attacks, like the sluice, more research is needed on the semantics of the physical process. By using real input from a facility new methods and techniques can be validated to detect, defend and respond to attacks on SCADA/ICS systems.

Conclusion

Operators have the ability to use – from their perspective – normal functionalities to control a cyber-physical system. However, the same functionalities that are integrated in cyber-physical systems can be exploited to perform potentially damaging activities. In Locked Shields the goal of the Red Team was to set the operating frequency outside its safe range, resulting in a damaged power generator and loss of electricity needed for drone-based operations. We suggest preventing, whenever

possible, the ability for an attacker to set any unsafe value like a too high frequency. We only had to take care of the frequency variable in the Locked Shields scenario. In real systems hundreds or thousands of variables can be found and this makes protecting them more complex and it demands good coordination with the process experts of the specific Cyber-Physical System. To protect a specific variable by limiting its range can only be done when all consequences are known, which is difficult in complex Cyber-Physical Systems.

We suggest focusing on detection of an attack or attempt of sabotage before doing automatic protection or intrusion prevention. The Intrusion Detection System first needs to be trained with the normal behavior of the Cyber-Physical System. After the training period, the IDS will signal an alarm when some activity behaves different. It is possible this behaviour is normal for the operators and they acknowledge the alarm as a false positive. The output of all these acknowledges can be used to train the Intrusion Detection System so less false positive alarms are generated. In the case of a true positive alarm, it would be interesting to put effort into automatically protecting against the attack, for example, by setting hard limits in the design that are impossible to override.

The exercise gave us an opportunity to test and improve our skills. We experienced the importance of an Intrusion Detection System based on anomaly detection. The attackers in Locked Shields penetrated deep in the network despite of all countermeasures. Even when a Cyber-Physical System has no permanent connection with the office network or the internet, a so called air-gap, it can be attacked, like the Uranium Enrichment Facility in Iran.²⁴ The air-gap helps, but is by no means the solution for perfect security. We suggest to assume an attacker is already inside your networks despite all countermeasures like anti-virus, security patch efforts, firewalls and air-gaps. With a trained Intrusion Detection System based on behaviour, an attacker can be detected even when he uses previously unknown attacks, so-called zero days. Such a system gives the defender the important ability to kill the attack chain²⁵ in an early attack phase.²⁶ ■

23 Data that doesn't originate from real world objects, but is artificially created for research.

24 R. Langner, 'Stuxnet: Dissecting a cyberwarfare weapon', in: *IEEE Security Privacy*, vol. 9, no. 3, (2011) 49–51.

25 E.M. Hutchins, M.J. Cloppert and R.M. Amin, 'Intelligence-driven computer network defense informed by analysis of adversary campaigns and intrusion kill chains', in: *6th International Conference on Information Warfare and Security* (2011).

26 M. Krotofil, A. Cardenas, J. Larsen and D. Gollmann, 'Vulnerabilities of cyber-physical systems to stale data - Determining the optimal time to launch attacks', in: *International Journal of Critical Infrastructure Protection* (2014) (7) 213-232.

Veilig militair optreden en politiewerk

Goed functioneren tijdens en na ingrijpende werksituaties

Militairen en politiemensen kunnen door hun werk lichamelijk of geestelijk gewond raken. In tegenstelling tot veel fysieke aandoeningen is een geestelijke verwonding niet zichtbaar en voor anderen ook lang niet altijd merkbaar. Een deel van de militairen en politiemensen werkt in zo'n situatie mede daarom gewoon door. Vanwege specifieke beroepskenmerken, zoals het dragen van wapens, het moeten ingrijpen in conflictsituaties en de grote mate waarin collega's soms van elkaar afhankelijk zijn voor hun veiligheid, kan dit leiden tot (levens)gevaarlijke situaties. Voor leidinggevenden is het daarom extra belangrijk om op de hoogte te zijn van werksituaties en omstandigheden die een risico vormen voor de geestelijke gezondheid. Onlangs verscheen een rapport over de geestelijke gezondheid van zowel militairen als politiemensen. Dit artikel bespreekt de belangrijkste inzichten uit het rapport.

Dr. N. Rietveld, dr. A.S. Smit, drs. M. Elands en prof. dr. D.E.M. Verweij

In het rapport¹ zijn de resultaten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de geestelijke gezondheid van zowel militairen als politiemensen samengebracht. Het doel hiervan

was om op basis van overeenkomstige en unieke ervaringen uit beide (gewelds-)organisaties op het gebied van geestelijke gezondheid en mentale weerbaarheid aandachtspunten te formuleren voor opleiding, training, en vorming. Vervolgens zou samen met de deskundigen uit die opleidingspraktijk moeten worden gezien of er verbeteringen mogelijk zijn.

In dit artikel komen de belangrijkste inzichten uit het rapport aan de orde. Daarbij staat de vraag centraal hoe in het werk van militairen en politiemensen beschermende factoren benut kunnen worden ter bevordering van de geestelijke gezondheid. De aandachtspunten bieden tevens aanknopingspunten voor uitwisseling van ervaringen en samenwerking tussen beide organisaties.

* Natasja Rietveld is socioloog en verricht sinds 2004 onderzoek naar morele emoties en de geestelijke gezondheid van militairen.

Annika Smit is psycholoog en vanaf januari 2016 lector weerbaarheid bij de onderzoeksafdeling van de Politieacademie. Zij beheerde tot die tijd de onderzoeksportefeuille binnen het voormalige programma 'Versterking professionele weerbaarheid politie'. Martin Elands is historicus en hoofd van het Kennis- en Onderzoekscentrum van het Veteraneninstituut en Désirée Verweij is filosoof en hoogleraar militaire ethiek aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie. Het onderzoek werd mogelijk gemaakt door steun van Stichting Waardering Erkenning Politie, het Veteraneninstituut, de Politieacademie en de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA en is het resultaat van een nauwe samenwerking tussen genoemde partijen.

¹ Rietveld, N. (2015). Voorkomen is beter dan genezen. De geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen: risico's en beschermende factoren. Apeldoorn: Politieacademie.

FOTO STICHTING WAARDERING ERKENNING POLITIE

Het Politieteam Katwijk ontving in oktober 2015 de WEP-trofee als 'Beste Politieteam van Nederland'. De politie loopt voorop als het gaat om trainingen en interventies over weerbaar functioneren

Vijftien jaar internationaal gezondheidsonderzoek

De geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen wordt al decennialang onderzocht. Circa 90 procent van deze vooral sociaalwetenschappelijke studies vond in de afgelopen vijftien jaar plaats en het grootste deel van de inzichten is daarmee actueel. Hoewel de meeste militairen en politiemensen hun werk als bevredigend, eervol en betekenisvol ervaren en ze fysiek en geestelijk gezond zijn,² wordt in empirisch onderzoek het risico van de deelname aan militaire missies voor de

geestelijke gezondheid van militairen³ en het gezondheidsrisico van het dagelijkse politiewerk voor executieve politiemedewerkers (zij die bevoegd zijn een wapen te dragen en gewapend op te treden) nadrukkelijk aangetoond.⁴

Ingrijpende situaties

Uit verschillende studies blijkt dat uitgezonden militairen vooral de confrontatie met grootschalige verwoestingen en menselijk leed als aangrijpend ervaren. Zij kunnen zich daardoor ter plaatse machteloos voelen. Juist die (passieve) uitzendervaringen vormen, vaker dan de deelname aan gevechtsacties of andere levensbedreigende situaties, een risico voor de geestelijke gezondheid van militairen.⁵

Voor politiemensen geldt dat de confrontatie met intens verdriet en lijden, evenals de confrontatie met direct levensbedreigende werksituaties, een risico vormen voor hun geestelijke gezondheid. Het gaat dan om schietincidenten, de directe betrokkenheid bij

- 2 Drodge & Roy-Cyr (2003); Duel & De Reuver (2014); Malach-Pines & Keinan (2007); Schok, Kleber, & Lensvelt-Mulders (2010); Van der Velden e.a. (2013).
- 3 Bell, Hunt, Harford, & Kay (2011); Booth-Kewley e.a. (2013); Boulos & Zamorski (2013); Hoge, Aachterlonie, & Milliken (2006).
- 4 Drodge & Roy-Cyr (2003); Leino, Selin, Summala, & Virtanen (2011); Maguen, Metzler, McCaslin, e.a. (2009); Malach-Pines & Keinan (2007); Van der Torre, Gieling, Tannous, Holvast, & Van Os (2014); Violanti e.a. (2011).
- 5 Dirkzwager, Bramsen, & Van der Ploeg (2005); Reeves, Parker, & Konkle-Parker (2005); Stein e.a. (2012); Rietveld (2009); Weisaeth (2003); Thomas, Dandeker, Greenberg, Kelly, & Wessely (2006).

een verkeersongeval, het aantreffen van gewonde of dode mensen en het getuige zijn van ander ernstig leed.⁶

Organisatorische stressoren

Uit de meeste politiestudies blijkt echter ook dat niet alleen dergelijke ingrijpende situaties, maar ook en vooral organisatorische aspecten rondom het politiewerk een risico vormen voor hun geestelijke gezondheid. Dit behelst niet alleen het ontbreken van erkenning en waardering vanuit het management of van steun van leidinggevend, maar bijvoorbeeld ook voortdurende reorganisaties, onregelmatige werktijden, tijd- en werkdruk en een ontoereikende uitrusting. Het risico van tekortkomingen in de organisatie voor de gezondheid van het politiepersoneel is in meerdere onderzoeken uit verschillende landen aangetoond.⁷

Militairen hebben in hun werk natuurlijk ook te maken met soortgelijke stressoren.⁸ Vergelijkbaar onderzoek over de impact van organisatorische factoren op de geestelijke gezondheid van militairen is er echter niet, tenminste niet openbaar toegankelijk. Dat maakt het lastig om iets te zeggen over het gezondheidsrisico van organisatorische stressoren voor militairen. Met inmiddels veertig jaar onderzoek naar burn-out is het echter algemeen bekend dat organisatorische stressoren, zoals slecht leiderschap en werkdruk, een risico vormen voor de geestelijke gezondheid van werknemers uit alle beroepen.⁹

Geestelijke gezondheidsproblemen als gevolg van het werk

In deze paragraaf geven we op basis van de empirische literatuur van de afgelopen vijftien jaar¹⁰ een overzicht van de werkgerelateerde gezondheidsproblemen die militairen en politiemensen ervaren. Tevens komt aan de orde wat hiervan de impact is op het gezin en op de defensie- en politieorganisatie.

In sociaalwetenschappelijk onderzoek over militairen ligt het accent op de directe relatie tussen het meemaken van ingrijpende situaties tijdens uitzendingen en geestelijke gezond-

heidsproblemen. In de meeste studies staan dus uitzendervaringen en niet het militair optreden in eigen land centraal. Verschillende Nederlandse en buitenlandse studies tonen de relatie aan tussen ingrijpende uitzendervaringen en symptomen van een posttraumatische stressstoornis.¹¹ Gemiddeld genomen heeft ongeveer 3 procent van de militairen hiermee te maken¹² en rond 18 procent heeft – wisselend in ernst en duur – (een combinatie van) andere geestelijke gezondheidsproblemen.¹³ Zo werd een relatie gevonden tussen depressieve klachten en stressvolle uitzendervaringen,¹⁴ tussen stressvolle uitzendervaringen en een angststoornis¹⁵ en tussen een affectieve stoornis en deelname aan een militaire missie.¹⁶

Uit onderzoek blijkt verder dat sommige militairen na thuiskomst van hun uitzending overmatig alcohol drinken¹⁷ of aan stemmingswisselingen lijden.¹⁸ Een deel van de militairen heeft tijdens een uitzending te maken met wisselende slaap-waakschema's en slaapdeprivatie, wat tot een chronisch slaaptekort kan leiden. Dit slaaptekort vormt weer een risico voor het ontwikkelen van symptomen

6 Smit e.a. (2013, 36).

7 Collins & Gibbs (2003); Juniper, White, & Bellamy (2010); Kop & Euwema (2001); Maguen, Metzler, McCaslin, e.a. (2009); Van der Velden, Kleber, Grievink, & Yzermans (2010).

8 Andres (2010); Broesder, Vogelaar, Euwema, & Op den Buijs (2010); Campbell & Nobel (2009).

9 Kop, Euwema, & Schaufeli (1999).

10 De in- en exclusiecriteria voor de systematische literatuurstudie van dit onderzoek en het aantal publicaties dat aan de criteria voldeed zijn te vinden in het onderzoeksrapport (Rietveld, 2015). In het onderzoeksrapport is uitgebreid ingegaan op de geestelijke gezondheidsproblemen van militairen en politiemensen, op specifieke risicovolle werksituaties en de interne en externe factoren die optimaal en succesvol functioneren tijdens en na ingrijpende werksituaties mogelijk maken. In Bijlage 1 van het rapport is een overzicht opgenomen met studies die expliciet ingaan op risicovolle werksituaties en beschermende factoren.

11 Dirkzwager e.a. (2005); Gabriel & Neal (2002); Garber, Zamorski, & Jetly (2012); Ikin e.a. (2005); Ikin e.a. (2004); Koenen, Stellman, Stellman, & Sommer (2003); Lobnikar, Vesel, & Banutai (2011); Sharkansky e.a. (2000); Vasterling e.a. (2010); Wittchen e.a. (2012)

12 Waaronder Engelhard e.a. (2007); Mulligan e.a. (2012); Rietveld (2009).

13 Waaronder Mulligan e.a. (2012); Rietveld (2009).

14 Ferrier-Auerbach, Erbes, Polusny, Rath, & Sponheim (2010); Garber e.a. (2012); Lobnikar e.a. (2011).

15 Bell e.a. (2011); Garber e.a. (2012); Ikin e.a. (2005); Ikin e.a. (2004).

16 Ferrier-Auerbach e.a. (2010); Lobnikar e.a. (2011).

17 Ikin e.a. (2004); Koenen e.a. (2003).

18 Bell e.a. (2011); Ikin e.a. (2005); Ikin e.a. (2004).

van een posttraumatische stressstoornis, en voor angstklachten en depressie¹⁹. Ook het oplopen van een fysieke verwonding vormt bij militairen een belangrijke indicator voor het ontwikkelen van symptomen van een posttraumatische stressstoornis.²⁰

Sinds het einde van de vorige eeuw wordt onderzoek gedaan naar burn-out bij politiemensen. Onderzoek onder politiemensen uit verschillende westerse landen toont aan dat deze beroepsgroep kampt met hoge percentages ziekteverzuim en langdurige of blijvende werkuitval.²¹ Politiemensen hebben tijdens hun werk te maken met wisselende diensten, zoals dag- en nachtdiensten. Daarbij maken ze lange dagen. Wisselende diensten, lange diensten, gecombineerd met hoge werkeisen en werkdruk kunnen tot vermoeidheid of zelfs uitputting leiden, wat een risico is voor het ontstaan van een burn-out. De ervaren werkdruk in combinatie met de druk van de privé-situatie blijkt de belangrijkste voorspeller voor burn-out onder politiemensen.²²

Burn-out is niet het enige probleem. Sommige politiemensen hebben (ook) last van depressie of angsten. Een onderzoek onder een representatieve steekproef uit de Noorse politiepopulatie toont aan dat ruim 19 procent van de medewerkers last heeft van angsten en/of depressieve klachten.²³ In Nederland heeft meer dan 8 procent van alle politiemensen geestelijke gezondheidsproblemen als gevolg van het werk²⁴ en uit verschillende buitenlandse studies blijkt daarnaast het problematische alcoholgebruik onder politiemensen.²⁵

Amerikaans onderzoek toont aan dat politiemensen vooral grote spanning en bezorgdheid ervaren als zij geconfronteerd worden met doodgeschoten collega's. Zij zijn zich bewust van de altijd aanwezige maar onvoorspelbare kans om tijdens het werk dodelijk getroffen te worden en geconfronteerd te worden met gewelddadige situaties, fysieke verwonding en de dood van anderen. Dreiging en intimidatie door burgers hebben een groot effect op de geestelijke gezondheid van politiemensen.²⁶ Een uitermate rustige patrouilledienst kan onverwacht omslaan in een levensgevaarlijke situatie met tragische afloop.²⁷ De bezorgdheid hierover zelf kan een risico vormen voor de geestelijke gezondheid, als deze maar lang genoeg het werk en leven van politiemensen domineert. De tegenstrijdigheid van de situaties en omstandigheden in het politiewerk en de onvoorspelbaarheid van wat er gaat gebeuren in een reguliere dienst, kunnen belastend zijn.

Impact van geestelijke gezondheidsproblemen op de omgeving

Thuis

Niet alleen de militair, ook het gezin heeft te maken met de eisen die het militaire beroep stelt.²⁸ Dit komt onder meer door de deelname aan militaire missies en aan oefeningen, waardoor de militair regelmatig, soms voor langere tijd, van huis is. Een uitzending kan voor het gezin voor spanningen en bezorgdheid zorgen als het in het uitzendgebied door gevechtshandelingen en aanslagen gevaarlijk is.²⁹ Desondanks blijkt dat militaire gezinnen zich over het algemeen goed aanpassen aan de fysieke scheiding door uitzendingen. Communicatiemogelijkheden met het uitzendgebied spelen dan wel een belangrijke rol.³⁰

Lastiger is het als de militair fysiek of geestelijk gewond is geraakt door de deelname aan een militaire missie, of als gezinsleden na terugkeer van de militair geconfronteerd worden met een negatieve gedragsverandering van hun dierbare. Veelvuldige confrontatie met levensbedreigende situaties, geweldsdreiging en geweldsuitoefening leidt in meer of mindere

19 Taylor e.a. (2014).

20 MacGregor, Tang, Dougherty, & Galarneau (2013).

21 Anshel (2000); Arial, Gonik, Wild, & Danuser (2010).

22 Martinussen, Richardsen, & Burke (2007).

23 Berg, Hem, Lau, & Ekeberg (2006).

24 Gersons & Burger (2012).

25 Swatt, Gibson, & Piquero (2007); Violanti e.a. (2011).

26 Smit e.a. (2013); Van der Torre, Gieling, & Bruinsma (2013).

27 Hickman, Fricas, Strom, & Pope (2011).

28 Andres (2010); Galovski & Lyons (2004); Mulligan e.a. (2012).

29 Sheppard, Malatras, & Israel (2010).

30 Andres (2010).

FOTO: MCD, R. GIELING

Een uitzending kan ook voor het thuisfront spanningen met zich meebrengen, zeker wanneer het in het uitzendgebied gevaarlijk is. Afscheid op Vliegbasis Eindhoven voor het vertrek naar Mali, 2014

mate tot persoonlijkheidsverandering en gedragsverandering.³¹ Uit onderzoek blijkt dat het hebben gedood tijdens de missie de belangrijkste voorspeller is van relatieproblemen, posttraumatische stress, overmatig alcoholgebruik en een toename van verbale en fysieke agressie.³²

Onderzoek onder militairen die thuiskwamen van hun missies in Afghanistan en Irak toont dat 12 procent van hen na de uitzending wel eens gewelddadig is geweest. Deze mensen bleken tijdens hun uitzending gemiddeld vaker schokkende situaties te hebben meegemaakt en deelgenomen te hebben aan gevechtsacties. Geestelijke gezondheidsproblemen en het daaraan gekoppelde overmatige alcoholgebruik hebben op hun beurt vaak meer gewelddadig gedrag tot gevolg.³³

Op verschillende manieren ondervindt ook het gezin van politiemensen gevolgen van de eisen die het politievak stelt. Het werk als zodanig kan spanningen opleveren in het gezin als het werk steeds opnieuw een dermate centrale rol inneemt dat de gezinsleden veel offers moeten brengen. In verschillende functiegroepen bij de politie blijkt de interactie tussen werk en privé een stressor en is het vinden van een balans die voor alle gezinsleden bevredigend is, een voortdurende uitdaging.³⁴

Daarnaast kunnen gezinsleden geplaagd worden door terugkerende bezorgdheid over de

31 Grossman (2009); Shay (2003, 2009).

32 Killgore e.a. (2008); Maguen, Metzler, Litz, e.a. (2009).

33 MacManus e.a. (2012).

34 Smit, Slagmolen, & Brepoels (2015); Van Beek e.a. (2013).

mogelijke fysieke en psychische risico's van het werk. Dit geldt des te sterker wanneer zich al eerder iets ernstigs heeft voorgedaan. Sommige werksituaties zijn zo schokkend dat de gevolgen daarvan ook de gezinsleden direct treffen, zoals bij een fysieke of geestelijke verwonding. Zo kunnen gezinsleden te maken krijgen met een veranderde persoonlijkheid en/of ongewenst gedrag van hun dierbare. Gewelddadig gedrag tegen dierbaren vormt op zichzelf weer een risico voor de (verdere) ontwikkeling van symptomen van een posttraumatische stressstoornis.³⁵ Sommige politiemensen zijn daarnaast, net als sommige militairen, sowieso meer dan andere mensen geneigd risicovolle situaties op te zoeken en uit te lokken.³⁶ Dit kan leiden tot grote bezorgdheid bij hun gezinsleden.

De organisatie

In breder verband kan het functioneren en doeltreffend optreden van de defensie- en politieorganisatie onder druk komen te staan als medewerkers geestelijke gezondheidsproblemen hebben. Als militairen en politiemensen psychisch gewond raken en dit niet wordt onderkend, kan dit tijdens het werk tot gevaarlijke situaties leiden. Verschillende *cases* over geweldsexcessen van militairen in missiegebieden tonen de tragiek die geestelijk zieke militairen, al dan niet onder groepsdruk, kunnen veroorzaken, zoals geweldsexcessen tegen burgers.³⁷

Uit onderzoek onder politiemensen blijkt hoe burn-out kan leiden tot verlies van zelfbeheersing, tot irritaties en frustraties. Tevens verlaagt het de drempel voor het gebruik van geweld tegen burgers aanzienlijk.³⁸ Het dragen van een (vuur)wapen is dan gevaarlijk. Het belang van een goede geestelijke gezondheid van het personeel voor het veilig en goed functioneren van de politieorganisatie en de krijgsmacht is dan ook groot.

Hierna bespreken we op basis van de empirische literatuur welke factoren bijdragen aan een goede geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen, en aan het behoud daarvan wanneer zich ingrijpende werksituaties voordoen.

Factoren die de gezondheid beschermen tijdens en na het werk

Het behoeft geen uitleg dat de juiste fysieke uitrusting en goed materieel direct bescherming bieden aan uitgezonden militairen en executieve politiemensen. Dit zijn tastbare middelen die de fysieke veiligheid en het veiligheidsgevoel van deze mensen kunnen vergroten en waarborgen. Dit is echter niet voldoende. Ook andere aspecten zijn noodzakelijk om goed en veilig te kunnen functioneren, vooral tijdens en na afloop van ingrijpende werksituaties.

Uit sociaalwetenschappelijk onderzoek blijkt dat vooral de volgende factoren samenhangen met een betere geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen na confrontatie met ingrijpende werksituaties:

- 'demografische kenmerken';
- 'persoonlijkheidskenmerken';
- 'mentale weerbaarheid';
- 'relatie met collega's en ervaren steun';
- 'leiderschap';
- 'training en voorbereiding'.

Hierna bespreken we voor elke factor afzonderlijk de resultaten van sociaalwetenschappelijke studies waarin de directe of indirecte relatie met de geestelijke gezondheid is aangetoond.

Demografische kenmerken

Zowel in onderzoek onder militairen als in onderzoek onder politiemensen werden significante verbanden gevonden tussen demografische kenmerken van de respondenten en hun geestelijke gezondheid. Zo blijken getrouwde, hoog opgeleide en oudere Amerikaanse militairen die dienden in Afghanistan en Irak minder risico te lopen om gezondheidsklachten te ontwikkelen dan alleenstaande, laag opgeleide en jongere militairen.³⁹ Ook uit

35 Meffert e.a. (2014).

36 Queiros, Melo, & Marques (2011); Strom e.a. (2012).

37 Shay (2003); Vogelaar (2011); Winslow (1999).

38 Kop, Euwema, & Schaufeli (1999); Kop & Euwema (2001).

39 Booth-Kewley, Larson, Highfill-McRoy, Garland, & Gaskin (2010).

FOTO: MED. E. KLJIN

Leden van de marechaussee, uitgezonden in het kader van de missie UNMISS in Zuid-Soedan, controleren in Nimule de omstandigheden en administratie in een gevangenis

onderzoek onder Nederlandse veteranen die deelnamen aan verschillende vredesmissies blijkt dat hoger opgeleide veteranen en veteranen met een relatie minder gezondheidsklachten rapporteren.⁴⁰

Uit onderzoek onder Britse Bosnië-veteranen blijkt dat vrouwelijke, hoger opgeleide veteranen en veteranen met een hogere rang minder gezondheidsklachten rapporteren als gevolg van hun uitzending naar voormalig Joegoslavië. In dat onderzoek werd geen relatie gevonden tussen leeftijd en stressklachten.⁴¹ In een ander onderzoek blijkt echter dat Amerikaanse veteranen die tijdens hun uitzending naar Irak en Afghanistan gemiddeld ouder waren minder symptomen van een posttraumatische stressstoornis rapporteren dan hun jongere collega's.⁴² Een ander onderzoek onder militairen die dienden in Afghanistan en Irak toont

aan dat mannelijke militairen minder symptomen van stress en depressieve klachten rapporteren dan hun vrouwelijke collega's.⁴³

Uit onderzoek onder een representatieve steekproef van de Noorse politiepopulatie blijkt dat mannelijke politiemedewerkers minder symptomen van angststoornis rapporteren dan vrouwelijke, en dat deze laatste groep op haar beurt minder burn-out en depressieve klachten ervaart.⁴⁴ Uit een ander onderzoek komt naar voren dat vrouwelijke en oudere New Yorkse politiemensen een lager risico op alcoholisme hebben dan mannelijke en jongere mede-

40 Dirkzwager (2002).

41 Hotopf e.a. (2003).

42 Pietrzak, Whealin, Stotzer, Goldstein, & Southwick (2011).

43 Ferrier-Auerbach e.a. (2010).

44 Berg e.a. (2006).

werkers. Onder de vrouwelijke medewerkers vormen de jongere wel meer een risicogroep voor overmatig alcoholgebruik. Daarnaast vormen in dat onderzoek gescheiden en alleenstaande politiemannen meer een risicogroep voor overmatig alcoholgebruik dan getrouwde of samenwonende politiemannen.⁴⁵

Uit een onderzoek onder Zwitserse politiemannen blijkt dat een lagere leeftijd juist samenhangt met een lagere score op psychische symptomen.⁴⁶ In een studie onder Nederlandse politiemensen bleek dat mensen in het taakgebied 'handhaving en noodhulp', waarin de groep jongere medewerkers (24-34 jaar) het sterkst vertegenwoordigd is, in vergelijking met andere taakgebieden gemiddeld genomen lager scoren op geestelijke gezondheidsproblemen, terwijl zij meer ingrijpende werksituaties hebben meegemaakt dan medewerkers van andere taakgebieden.⁴⁷

Na bestudering van een kleine duizend dossiers van Nederlandse politiemensen die zich tussen 1996 en 2012 hadden aangemeld bij de politiepoli, zagen de onderzoekers juist de jongere politiemensen het sterkst vertegenwoordigd.⁴⁸ Op basis van die dossiers lijkt het er dus op dat vooral de jongste politiemensen (onder de dertig jaar) geestelijke gezondheidsproblemen ondervinden of in ieder geval hulp zoeken.

Persoonlijkheidskenmerken

Persoonlijkheid is het geheel aan individuele eigenschappen dat door de tijd heen en in verschillende situaties stabiel is. De eigenschap

pen komen tot uiting in iemands gedrag, gedachten en emoties en in de wijze waarop iemand situaties in het leven waardeert en beoordeelt.⁴⁹ Bepaalde persoonlijkheidskenmerken dragen bij aan het succesvol kunnen functioneren tijdens en (op een zeker moment) na een ingrijpende situatie. Ze verminderen de kans op het ontwikkelen van symptomen van een posttraumatische stressstoornis of andere geestelijke gezondheidsproblemen. Het gaat dan om eigenschappen als zelfvertrouwen, optimisme, het geloof in en vertrouwen op eigen mogelijkheden om grip en controle uit te oefenen op situaties die zich in het leven voordoen (*interne locus of control*), mentale gehardheid⁵⁰ en emotionele stabiliteit.⁵¹

Verschillende studies tonen aan dat een positiever zelfbeeld de kans op gezondheidsproblemen bij militairen vermindert.⁵² Uit een studie naar werkbelasting, gezondheid en welzijn van militairen die gedurende dat onderzoek naar Cyprus en voormalig Joegoslavië waren uitgezonden, blijkt dat persoonlijkheidskenmerken een belangrijke rol spelen bij het al dan niet ontwikkelen van gezondheidsproblemen. Uit het onderzoek blijkt dat naarmate militairen emotioneel meer stabiel zijn, meer extravert en een hoger zelfbeeld hebben, zij minder gezondheidsklachten rapporteren.⁵³ In een grootschalig onderzoek onder Nederlandse oorlogsveteranen en veteranen van vredesmissies werd een directe en sterke samenhang gevonden tussen een hogere mate van 'eigenwaarde', 'gevoel van controle' en 'optimisme' en minder symptomen van een posttraumatische stressstoornis (herbeleven en vermijden).⁵⁴

Uit een onderzoek onder Zuid-Afrikaanse politiemensen blijkt dat een grotere emotionele stabiliteit een voorspeller is voor minder uitputting en cynisme, wat indicatoren zijn van een burn-out. Daarnaast voorspellen een grotere emotionele stabiliteit en extraversie in belangrijke mate de fysieke kracht en een goede fysieke gezondheid van politiemensen en hun toewijding aan het politievak, terwijl in dat onderzoek meer stress als gevolg van werkeisen voor een klein deel minder fysieke kracht en

45 Violanti e.a. (2011).

46 Arial e.a. (2010).

47 Van Beek e.a. (2013).

48 Smit e.a. (2013).

49 Rademaker (2012).

50 Mentale gehardheid is opgebouwd uit drie persoonlijkheidseigenschappen, namelijk toewijding (gebeurtenissen in het leven als zinvol zien), controle (vertrouwen hebben in het vermogen invloed uit te kunnen oefenen op situaties die zich voordoen) en uitdaging (gebeurtenissen in het leven zien als kans op groei en ontwikkeling, en niet als bedreiging). Bartone (2006).

51 Bonnanno (2004); Rademaker (2012); Schok e.a. (2010).

52 Waaronder Rietveld (2009); Schok e.a. (2010).

53 Op den Buijs (2004).

54 Schok e.a. (2010).

FOTO: W. DEN DUNNEN

Diverse studies tonen aan dat groepscohesie van groot belang is voor de mentale weerbaarheid van militairen

een minder goede gezondheid voorspelt.⁵⁵ Op basis van een onderzoek over de psychosociale gezondheid van Nederlands politiepersoneel concludeerden de onderzoekers dat *'het gevoel competent te zijn in het werk', 'acceptatie van jezelf en van het leven'* en *job crafting*⁵⁶ de belangrijkste hulpbronnen vormen van politiemensen en daarmee bijdragen aan de bescherming van de geestelijke gezondheid.⁵⁷

Mentale weerbaarheid

Mentale weerbaarheid in militair en politiewerk betekent het vermogen om binnen de taakuitoefening adequaat te blijven functioneren en optimaal te blijven presteren gedurende belastende omstandigheden en ingrijpende gebeurtenissen, daarvan positief te herstellen op zowel korte als lange termijn, met behoud van de motivatie voor het militaire en politiewerk en betrokkenheid bij de bijhorende doelen.⁵⁸ Uit onderzoek onder militairen die werden uitgezonden naar Afghanistan en Irak blijkt dat militairen die zich in sterkere mate weerbaar voelen, meer kracht halen uit sociale steun. Deze steun biedt vervolgens weer bescherming voor hun geestelijke gezondheid zoals depressie en symptomen van posttraumatische stressstoornis.

In dat onderzoek vormen het 'besef van persoonlijke kwaliteiten, hoge normen en vasthoudendheid', 'vertrouwen in eigen intuïtie, tolerantie van negatieve gevoelens en effecten van stress', 'acceptatie van veranderingen en veilige relaties', 'controle' en 'spirituele invloeden' iemands mate van weerbaarheid (*resilience*). Een hoge mate van mentale weerbaarheid hangt daarnaast direct samen met minder symptomen van een posttraumatische stressstoornis en depressie en met minder psychosociale problemen. Militairen die minder weerbaar zijn, blijken in het onderzoek niet meer of minder te zijn blootgesteld aan oorlogssituaties.⁵⁹

In een ander onderzoek vormen 'zelfvertrouwen', 'optimisme' en 'interne locus of control' drie persoonlijke kwaliteiten die samen

55 Mostert & Rothmann (2006).

56 Invloed kunnen uitoefenen op de werkomgeving, bijvoorbeeld door op basis van eigen interesses, capaciteiten en mogelijkheden, die taken (of manier van uitvoering daarvan) te kiezen die bij je passen.

57 Van Beek, Taris, & Schaufeli (2013).

58 Kamphuis, Van Hemert, Van Wouwe, Van den Berg, & Van Boxmeer (2012); Sollie & Kop (2015).

59 Pietrzak, Johnson, Goldstein, Malley, & Southwick (2009).

iemands mate van mentale weerbaarheid (resilience) positief beïnvloeden. In dit onderzoek, dat plaatsvond onder zowel Nederlandse oorlogsveteranen als veteranen van vredesmissies, vonden de onderzoekers een directe en sterke samenhang tussen een hogere mate van 'eigenwaarde', 'gevoel van controle' en 'optimisme' en minder symptomen van een posttraumatische stressstoornis (herbeleven en vermijden).⁶⁰

Mentale weerbaarheid wordt in een onderzoek onder politiemensen gevormd door 'persoonlijke competentie', 'acceptatie van zichzelf en het leven' en 'het goed kunnen omgaan met moeilijke omstandigheden'.⁶¹ Een lage mentale weerbaarheid van politiemensen is een van de belangrijkste voorspellers van hogere scores op symptomen van een posttraumatische stressstoornis.

Relatie met collega's en ervaren steun

Verschillende onderzoekers tonen het belang aan van een sterke groepsbinding (*unit cohesion*) tijdens uitzendingen, van een hoog *moreel*⁶² in de groep, alsook het belang van steun vanuit de defensieorganisatie en steun van leidinggevenden.⁶³ Op basis van studies onder Vietnam-veteranen blijkt dat een sterke cohesie binnen de eenheid een vitale beschermer is voor de geestelijke gezondheid van militairen tijdens oorlogsmisies.⁶⁴

Uit andere studies blijkt dat de ervaren groepsbinding tijdens uitzendingen van groot belang is voor de mentale weerbaarheid van militairen.⁶⁵ Als deze goed is, dan kan ze een buffer

vormen tegen de ontwikkeling van psychische klachten na het meemaken van schokkende situaties, omdat ze desbetreffende ervaringen minder pijnlijk en ingrijpend maakt. Groepsbinding behoort dan tot een positieve uitzending-ervaring, die de geestelijke gezondheid van militairen tijdens en na de missie kan beschermen. Hier ligt dan ook een belangrijke verantwoordelijkheid voor leidinggevenden.

Uit onderzoek blijkt echter ook dat gedurende het verloop van de uitzending en onder stressvolle omstandigheden de teamgerichtheid, het ondersteunend gedrag, het wederzijds vertrouwen en het aanpassingsvermogen onder druk komen te staan en afnemen. Aandacht in training voor groepsbinding en moreel is één. Een tweede punt is om ook tijdens de uitzending het functioneren van de genoemde teamaspecten structureel te blijven monitoren, zodat tijdig kan worden ingegrepen als bijvoorbeeld de onderlinge betrokkenheid en communicatie binnen het team afbrokkelen en het effectief functioneren in gevaar komt.⁶⁶

Ook steun vanuit de defensieorganisatie vormt onder oorlogsomstandigheden een buffer tegen het ontwikkelen van symptomen van depressie en angst. Verder blijkt dat wanneer het moreel van de eenheid, het gevoel doeltreffend te kunnen werken en de ervaren organisatorische steun hoger zijn, militairen minder symptomen van depressie en angst rapporteren.⁶⁷ Een andere studie toont de relatie aan tussen het hebben ontvangen van professionele hulp tijdens de uitzending en het positieve effect daarvan op de geestelijke gezondheid van Nederlandse veteranen.⁶⁸ Voor militairen die werden uitgezonden naar Afghanistan en Irak blijkt dat meer ervaren steun vanuit de eenheid tijdens de uitzending en meer ervaren sociale steun na de uitzending samenhangen met minder symptomen van een posttraumatische stressstoornis en depressie. Beide vormen van steun hangen tevens samen met een beter psychosociaal functioneren. Bezorgdheid en betrokkenheid vanuit de sociale omgeving voor de militair kan een vermindering van problemen op het gebied van geestelijke gezondheid tot gevolg hebben.⁶⁹

60 Schok e.a. (2010).

61 Van Beek e.a. (2013, 70, 183).

62 *Moreel* is het enthousiasme en de volharding waarmee een groep zich inzet voor het uitvoeren van de opgedragen taak (Ambaum & Van den Berg, 2012, 123).

63 Ambaum & Van den Berg (2012); Bartone (2006); Boermans, Euwema, Delahaij, & Korteling (2011); Kamphuis e.a. (2012); McFadden (2013); Mulligan e.a. (2012); Pietrzak e.a. (2010); Pietrzak e.a. (2009); Pietrzak e.a. (2011); Shay (2003).

64 Shay (2009).

65 Bartone (2006); Mulligan e.a. (2012).

66 Duel (2010); Kamphuis e.a. (2012).

67 McFadden (2013).

68 Dirkzwager (2002).

69 Pietrzak e.a. (2009); Pietrzak e.a. (2011).

Inter-relatoneel vertrouwen is ook binnen een executief politieteam cruciaal voor goed functioneren, maar ook voor een veilige werkuitvoering.⁷⁰ Ook onder politiemensen wordt de kwaliteit van contacten met collega's, naast steun van leidinggevend en steun vanuit de organisatie, benadrukt als belangrijke beschermende factor voor de geestelijke gezondheid.⁷¹ Een goede relatie met collega's en steun vanuit de organisatie worden in Nederlands onderzoek ook de belangrijkste 'energiebronnen' genoemd in het werk van Nederlandse politiemensen.⁷²

Uit een studie onder Noorse politiemensen blijkt dat de ervaren organisatorische steun (ervaren mate van autonomie en sociale steun van supervisors en directe collega's) leidt tot minder 'uitputting als gevolg van het werk', tot minder 'cynisme' en een sterker 'gevoel doeltreffend te kunnen werken'. De genoemde aspecten vormen een indicator voor burn-out. Ervaren gebrek aan steun in de Noorse politieorganisatie hangt samen met fysieke en geestelijke gezondheidsproblemen van politiemensen.⁷³

Leiderschap

Uit onderzoek blijkt dat positief leiderschap een buffer vormt voor de negatieve effecten van stresservaringen bij uitgezonden militairen. Als militairen het gevoel hebben dat hun leidinggevende steun biedt, geven zij een grotere mate van tevredenheid aan over hun werkgever (defensieorganisatie) en is hun moreel hoger. De mate van tevredenheid met het leiderschap gedurende de uitzending en het zich verbonden voelen met de organisatie vormen de belangrijkste voorspellers van het al dan niet ontstaan van psychische klachten.⁷⁴

Goed leiderschap kan daarbij zorgen voor eenheid in de groep en een hoog groepsmoreel, en dus gemotiveerde medewerkers en een doelmatige werksituatie genereren, waardoor de medewerkers hun werk als zinvol en betekenisvol ervaren.⁷⁵ Verschillende studies tonen het verband aan tussen de ervaring dat de missie en het werk zinvol waren, beroepstrots en de mate van geestelijke gezondheidsproblemen.⁷⁶

Ook onder politiemensen blijkt goed (ondersteunend) leiderschap bij te dragen aan een verminderde kans op burn-out. Als politiemensen zich niet gewaardeerd voelen door hun leidinggevend heeft dit negatieve gevolgen voor de geestelijke gezondheid.⁷⁷ Goed – onder meer: steunend en waarderend – leiderschap daarentegen kan een beschermende factor zijn en de omgang met een belastende werksituatie vergemakkelijken.⁷⁸

Training en voorbereiding

Het is slechts enkele onderzoekers gelukt om het concrete effect van training en operationele voorbereiding van militairen⁷⁹ en politiemensen⁸⁰ vast te stellen. Een belangrijke conclusie is in ieder geval dat training gericht moet zijn op zelfvertrouwen en op intercollegiaal vertrouwen⁸¹. Daarnaast zijn training en voorbereiding effectief als deze zo zijn ingericht dat zij bijdragen aan de juiste verwachtingen over de operationele omstandigheden en over de concrete taken, doelen en verantwoordelijkheden tijdens het werk. Alleen op die manier kan training en operationele voorbereiding een bescherming vormen voor de geestelijke gezondheid van executieve politiemensen en uitgezonden militairen. Voor dit verwachtingsmanagement is de organisatie zelf verantwoordelijk. Goed verwachtingsmanagement reduceert onzekerheid en verhoogt het zelfvertrouwen. Het genereren van verwachtingen die niet uitkomen, waarbij het ook kan gaan om bijvoorbeeld het

70 Van der Torre (2011).

71 Berg e.a. (2006); Juniper e.a. (2010); Kop & Euwema (2001); Martinussen e.a. (2007); Van Beek e.a. (2013).

72 Van Beek e.a. (2013).

73 Berg e.a. (2006).

74 Booth-Kewley e.a. (2013); Castro & McGurk (2007).

75 Waaronder Britt, Davison, Bliese, & Castro (2004); Bartone (2006); Shay (2009).

76 Drodge & Roy-Cyr (2003); Killgore e.a. (2008); Malach-Pines & Keinan (2007); Mehlum & Weisaeth (2002); Van Beek e.a. (2013).

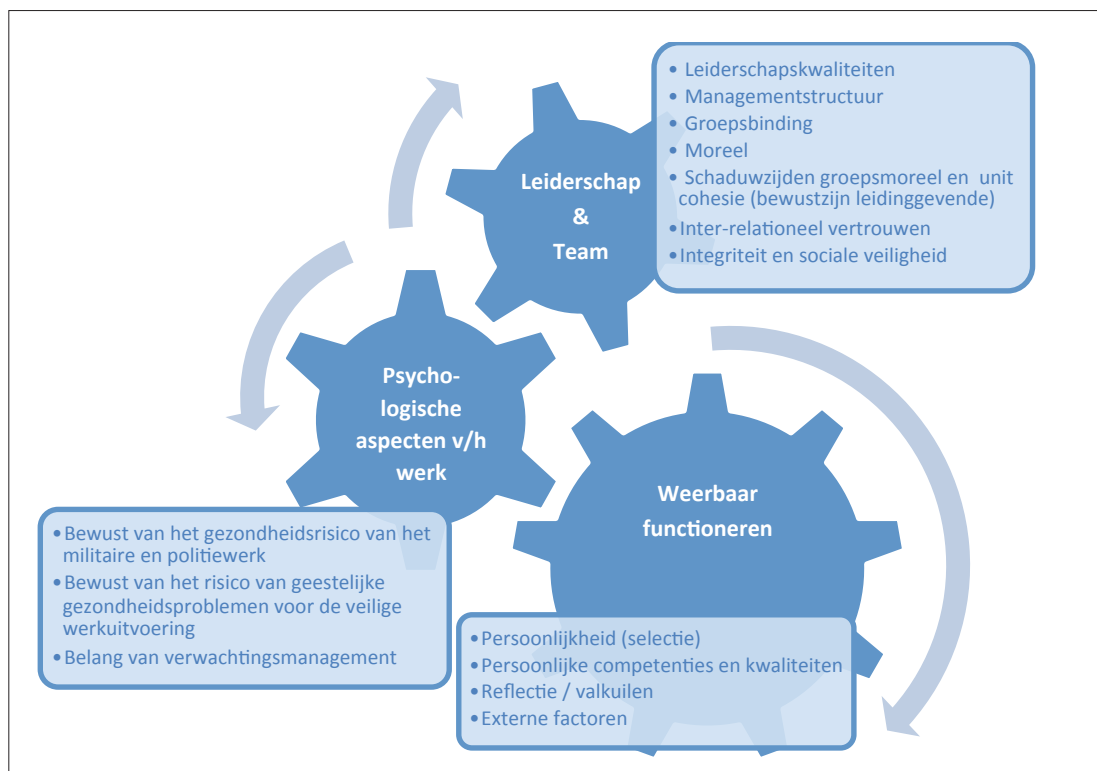
77 Juniper e.a. (2010); Kop & Euwema (2001); Malach-Pines & Keinan (2007); Martinussen e.a. (2007); Van Beek e.a. (2013).

78 Sollie & Kop (2015).

79 Onder andere in Boermans e.a. (2011); Op den Buijs (2004); Renshaw (2011).

80 Waaronder Arnetz, Nevedal, Lumley, Backman, & Lublin (2009); Berking, Meier, & Wupperman (2010); Le Scanff & Taugis (2002); Shane (2010); Van der Velden, Lens, Hoffenkamp, Bosmans, & Van der Meulen (2014).

81 Van der Torre (2011); Van der Velden e.a. (2014).

Figuur 1 Belangrijke aandachtspunten gedurende de loopbaan van militairen en politiemensen

uitblijven van gevaar en dreiging, vormt indirect een risico voor de geestelijke gezondheid (verveling en frustratie).⁸²

Aandachtspunten voor opleiding, training en vorming

Figuur 1 biedt een overzicht van aandachtspunten en thema's die bijdragen aan de bescherming van de geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen, en die voortvloeien uit resultaten van sociaalwetenschappelijk onderzoek. We werken de aandachtspunten hierna uit en bespreken de manier waarop de beschermende factoren daadwerkelijk die rol kunnen vervullen en hoe zij dus het beste benut kunnen worden in het werk van militairen en politiemensen. Ook maken we duidelijk op welk gebied krijgsmacht en politie hun krachten kunnen bundelen en van elkaars expertise kunnen leren.

Belangrijkste thema's

Uit sociaalwetenschappelijk onderzoek van de afgelopen vijftien jaar blijkt dat *mentale weerbaarheid*, het functioneren van het *team* (unit cohesie en groepsmoreel), het functioneren van *leidinggevenden*, de *interne organisatie* en de *psychologische aspecten* van het werk de belangrijkste thema's zijn die in zowel de defensie- als politieorganisatie aandacht behoeven. Beide organisaties besteden in hun opleiding, training en vorming aandacht aan de genoemde thema's, zij het met wisselende intensiteit. Het functioneren van het team maakt bijvoorbeeld veel meer deel uit van de militaire vorming dan van politievorming. De politieorganisatie heeft sinds enkele jaren veel aandacht voor en ervaring met het ontwikkelen en uitvoeren van interventies en trainingen ter ondersteuning van de mentale weerbaarheid van haar mensen. Ze loopt hierin voorop.

Bij beide organisaties is hun expertise en kracht, met andere zwaartepunten op thema-

82 Kamphuis, Van Hemert, Van Wouwe, Van den Berg, & Van Boxmeer (2012).

FOTO MCD. J. RUIJES

Zowel de defensie- als de politieorganisatie besteden in opleiding, training en vorming aandacht aan factoren die de gezondheid en veiligheid van hun mensen tijdens het werk beschermen, zij het met wisselende intensiteit. Functioneren in teamverband maakt bijvoorbeeld veel meer deel uit van de militaire vorming dan van politievorming

gebieden, onder meer beïnvloed door de taak- en doelstelling van de organisatie. De manier waarop er in de vorming van militairen en politiemensen en in opleiding en training aandacht is voor de genoemde thema's is alleen niet altijd duidelijk en reflectie op verdere ontwikkeling is belangrijk. Zowel militairen en politiemensen als leidinggevend en betrokkenen bij (de ontwikkeling en verzorging van) opleiding, training en militaire en politievorming zijn hiervoor verantwoordelijk.

Bewustzijn van de psychologische aspecten van het werk

Geestelijke gezondheidsproblemen vormen een potentieel veiligheidsrisico voor militairen en politiemensen die met deze problemen kampen, maar ook voor hun directe collega's en voor de organisatie.⁸³ Het is belangrijk om in de vorm van voorlichting die past bij de belevingswereld van de doelgroep al in de eerste fase van de loopbaan aandacht te besteden aan dit risico, de potentiële gezondheidsklachten te bespreken, evenals de verschillende risicovolle werksituaties. Hierbij gaat het er om dat de medewerkers zich als (toekomstig) professional bewust worden van de psychologische aspecten van het werk, niets meer en niets minder.

Net zoals militairen en politiemensen de professionele verantwoordelijkheid hebben om fysiek fit te worden en te blijven, geldt dit ook voor de psychische component. Nog altijd zijn militairen en politiemensen bij psychische klachten soms bang voor stigmatisering en voor negatieve consequenties voor de verdere loopbaan als klachten worden gedeeld. Dit leidt ertoe dat gezondheidsklachten niet gedeeld worden. Dit kan niet alleen een verdere verslechtering van de gezondheid van de werknemer in kwestie tot gevolg hebben, maar brengt ook de veilige werkuitvoering voor zichzelf en voor directe collega's in gevaar.

De Nederlandse krijgsmacht loopt voorop als het gaat om erkenning en waardering van militairen die geestelijk gewond zijn geraakt. Het ministerie van Defensie erkent bijvoorbeeld als enige in de wereld psychische verwonding als grond voor het toekennen van een Draaginsigne Gewonden (DIG). Maar ook het systeem van geestelijke gezondheidszorg van de organisatie geeft blijk van bewustzijn van de impact van het werk, en van de wil daar verantwoordelijkheid voor te nemen en goed voor de eigen mensen te zorgen.

83 Gersons & Burger (2012).

FOTO AVDD, H. LEBBE

Defensie biedt ondersteuning aan de politie, na een inval in het woonwagenkamp Lunetten (Utrecht, 2012)

Erkenning en waardering neemt schaamte weg en verkleint angst op stigmatisering. Daardoor zal de openheid over de eigen geestelijke en emotionele toestand vergroot worden. Voor de politieorganisatie ligt hier een belangrijke taak, waarbij de traditie van de defensieorganisatie rond erkenning en waardering voor de prestaties van haar medewerkers en de rituelen daarbinnen aanknopingspunten kunnen bieden.

Aandacht voor beschermende factoren in samenhang

Mentale weerbaarheid is in ons onderzoek een van de zes gezondheidsbeschermende factoren. Als we het recente onderzoek over mentale weerbaarheid van militairen⁸⁴ en politiemensen⁸⁵ bekijken, dan blijken de beschermende factoren determinanten te zijn voor mentaal weerbaar of veerkrachtig functioneren van militairen en politiemensen. Kennis over en werken aan mentale weerbaarheid staat sinds een paar jaar hoog op de agenda van beide organisaties. Er wordt concreet onderzocht wat de juiste interventie is als de weerbaarheid van een individu of een groep onder druk komt te staan. Ook worden weerbaarheidstrainingen ontwikkeld voor de militaire en politiepraktijk.

De politieorganisatie loopt voorop als het gaat om de concrete vertaling van resultaten van weerbaarheidsonderzoek naar de werkvloer.⁸⁶ Verschillende trainingen en interventies over weerbaar functioneren maken al deel uit van het curriculum van de organisatie.⁸⁷

84 Boermans e.a. (2011); Kamphuis e.a. (2012).

85 Smit e.a. (2015); Sollie & Kop (2015).

86 Smit e.a. (2015).

87 In het programma Versterking Professionele Weerbaarheid Politie (VPW) van de Politieacademie, dat in 2011 in het leven is geroepen, werden verschillende onderzoeken uitgevoerd over (inter)menselijke processen van het politievak. Het programma heeft daarnaast verschillende interventies en trainingen voortgebracht en versterkt ter ondersteuning van het professioneel weerbaar functioneren van politiemensen (mentale, fysieke, morele en groepsfactoren). Het programma is eind 2015 geëindigd. Vanaf januari 2016 worden de activiteiten voortgezet door verschillende afdelingen van de politieorganisatie. De Politieacademie blijft verantwoordelijk voor onderzoek (naast onderwijs, werving en selectie). Hiervoor is een lector Weerbaarheid benoemd: dr. Annika Smit. Zij was van 2011-2015 verantwoordelijk voor de onderzoeksportefeuille van het programma VPW.

In het onderzoeksrapport waarop dit artikel is gebaseerd, is uitgebreid aandacht besteed aan de modellen voor mentaal weerbaar functioneren van militairen en politiemensen.⁸⁸ Het zijn beroepsgerichte modellen, die niet eenvoudig uitwisselbaar zijn. Zo is de context van het model van mentale veerkracht van Kamphuis e.a.⁸⁹ de uitzending en de fasen daaromheen. Zij bevelen een doorgaande mentale vormingslijn aan waarin de veerkracht van het individu in de verschillende fasen van zijn of haar loopbaan wordt gemonitord en, waar wenselijk, wordt beïnvloed met meer gerichte interventies op relevante determinanten (het individu, thuisfront, het team, de organisatie en de leidinggevende).

De modellen van Smit e.a.⁹⁰ vinden hun kracht en toepasbaarheid vooral in de politiepraktijk. De modellen bieden daarnaast belangrijke verdiepende aandachtspunten die we in het model van Kamphuis e.a. niet terugvinden. Het gaat dan om drie samenhangende domeinen van professionele weerbaarheid (of betekenisvolle grip ervaren op uitdagende situaties), namelijk het 'fysieke' (lichaam), het 'mentale' (geest), en het domein van 'betekenisverlening' (ziel/zingeving), die genuanceerd worden uitgewerkt.⁹¹

Het is belangrijk dat de defensie- en politieorganisatie met elkaar in gesprek komen om werkmodellen voor mentaal weerbaar functioneren verder te kunnen ontwikkelen. Elkaar observeren en denk- en werkwijzen uitwisselen leidt tot het ontdekken van blinde vlekken en leemten in de eigen denk- en werkmodellen. Dit samen optrekken op het gebied van mentale weerbaarheid moet mogelijk zijn omdat in beide organisaties een vergelijkbare definitie wordt gehanteerd voor mentale weerbaarheid⁹² en dezelfde domeinen (privé, individu, team en organisatie) als uitgangspunt dienen voor weerbaar functioneren. De modellen van onderzoekers van de Politieacademie zijn dan wel meer uitgewerkt,⁹³ maar belangrijker is dat onderzoekers uit beide organisaties weerbaarheid niet zien als een stabiele persoonlijkheidseigenschap of een statische conditie. Meerdere factoren zijn immers van invloed op

weerbaar functioneren na het meemaken van een schokkende situatie. Vooral omgevingsfactoren spelen een belangrijke rol.⁹⁴

Als samenwerken (nog) niet haalbaar is, kan het uitwisselen van ervaringen leiden tot het concreet toepasbaar maken van de denk- en werkmodellen voor de militaire en politiepraktijk. Voor beide organisaties afzonderlijk bestaat echter eerst de uitdaging dat er een organisatiebrede gemeenschappelijke taal gesproken gaat worden.⁹⁵ Op die manier wordt het mogelijk individuele medewerkers tijdens hun loopbaan te monitoren, kunnen knelpunten en spanningen herkend en dus gesignaleerd worden, en kan worden bepaald wat de juiste interventie is. Ook is de kans groter dat deze interventie daadwerkelijk aan betrokkene wordt aangeboden en dat bijvoorbeeld de verantwoordelijk leidinggevende of supervisor de medewerker niet tussentijds uit het oog verliest.

Kennis over psychologische processen en (inter) menselijke processen van het militaire of politievak en over determinanten van weerbaar functioneren, moet organisatiebreed worden beheerst en gedragen. Dit vereist een organisatiebrede cultuurverandering.

Schaduwzijden en complexiteit van thema's

Om de beschermende factoren als zodanig te kunnen laten functioneren, moet rekening worden gehouden met de schaduwzijden van sommige thema's. Een sterke groepscohesie in het uitzendgebied kan bijvoorbeeld leiden tot de-individualisatie, tot uitsluiting van anderen, dehumanisering en tot normoverschrijdend gedrag of zelfs tot geweldsexcessen (tegen

88 Rietveld (2015, 106-111).

89 Kamphuis e.a. (2012, 500).

90 Smit e.a. (2015, 87-105).

91 Smit e.a. (2015, 101).

92 Rietveld (2015, 77).

93 Sollie & Kop (2015); Smit e.a. (2015).

94 Sollie & Kop (2015).

95 Kamphuis e.a. (2012).

burgers). Als gevolg van groepsdruk zijn mensen in staat tot gewelddadigheden waaraan zij zich als gewetensvol individu nooit schuldig hadden gemaakt.⁹⁶ De defensieorganisatie, maar ook de politieorganisatie heeft ervaring met dergelijke overtreddingen. Zulke situaties schaden niet alleen de geestelijke gezondheid van medewerkers in kwestie. Ook de gezondheid van de organisatie komt onder druk te staan.

Mentale weerbaarheid houdt ook het vermogen tot zelfreflectie in

Een eenzijdige focus van trainers en opleiders op bepaalde aspecten van mentale gehardheid kan tegelijkertijd inhouden dat emoties uitgeschakeld worden. Daarmee kan ook het empathisch vermogen, het besef van waarden en morele (zelf)reflectie onder druk komen te staan of zelfs verdwijnen. Het gevaar bestaat dat een geharde militair of politiefunctionaris (en gehardheid kan ook het gevolg zijn van veelvuldige blootstelling aan gruwelijke situaties) geen oog heeft voor (want geen gevoel heeft voor) de morele en ethische dimensies van de omgeving. Leidinggevendens hebben een grote verantwoordelijkheid als het gaat om het bewaken van de potentieel negatieve effecten van een sterke groepsbinding en mentale gehardheid.

Verder geldt dat trainers, opleiders en vormers zich moeten realiseren dat weerbaarheid niet een stabiele persoonlijkheidseigenschap is en niet meetbaar is op een bepaald moment. We *zijn* niet meer of minder weerbaar, maar we *functioneren* in meer of mindere mate weerbaar op een *bepaald moment*. Politiepersonen kunnen in vergelijkbare situaties meer of minder goed functioneren, en wel of geen gezondheidsproblemen ontwikkelen. Hetzelfde geldt voor militairen.

In een weerbaarheidstraining moet aandacht zijn voor de verschillende externe factoren die de weerbaarheid van een persoon beïnvloeden en voor de manier waarop zij dat doen. Als er bijvoorbeeld eerder een sfeer heerste van collegiale betrokkenheid en veiligheid, maar steun van collega's en leidinggevendens op een kwetsbaar moment juist ontbreekt, dan kan dit allereerst het succesvol functioneren tijdens de schokkende situatie belemmeren, maar ook de negatieve impact ervan op de geestelijke gezondheid versterken. De getroffen persoon kan door het onverwachte gemis aan steun van de mensen die hij eerder vertrouwde anderen gaan wantrouwen en zich onveilig gaan voelen. Ook kunnen gevoelens van schaamte voor de psychische klachten ontstaan, nu collega's hem of haar de rug toekeren.

Eigen verantwoordelijkheid

Militairen en politiepersonen zijn overigens zelf ook verantwoordelijk voor hun weerbaarheid. Mentale weerbaarheid houdt ook het vermogen in tot zelfreflectie, zelfbewust zijn, je sterke kanten maar zeker ook je zwakke kanten kennen, kunnen inschatten hoe het met je gaat, weten wat moreel verantwoord handelen is en weten waar ook daarin je grenzen liggen.⁹⁷ Dit zijn aspecten die zijn te ontwikkelen en te trainen, maar die ook van binnenuit groeien met levenservaring. Mentale weerbaarheid is een dynamische competentie die wordt versterkt door levenservaring, maar die overigens ook net zo goed daardoor kan worden verstoord. Bijvoorbeeld als zich in iemands leven bijzondere situaties voordoen, zoals (de geboorte of) het verlies van kind of partner. Ook van de persoonlijke impact van dergelijke levensgebeurtenissen moeten medewerkers zich bewust zijn.

De genoemde beschermende factoren moeten in het onderwijs goed worden toegelicht. De grondbeginselen en complexiteit ervan moeten genuanceerd en in de juiste fase van de loopbaan worden behandeld. Alleen dan kunnen zij op effectieve en zinvolle wijze bijdragen aan de juiste vorming en aan de professionaliteit van militairen en politiepersonen. ■

96 Vogelaar (2011); Winslow (1999).

97 De Vries (2015); Smit e.a. (2015).

Literatuur

- Ambaum, J., & Van den Berg, C. (2012). De militaire context van blootstelling aan oorlog en uitzendingen. In E. Vermetten, R. J. Kleber & O. Van der Hart (Eds.), *Handboek posttraumatische stressstoornissen* (111-128). Utrecht: De Tijdstroom
- Andres, M. (2010). *Behind Family Lines. Family members' adaptations to military-induced separations (Dissertation)*. Tilburg University
- Anshel, M. H. (2000). A Conceptual Model and Implications for Coping with Stressful Events in Police Work. *Criminal Justice and Behavior*, 27 (3), 375-400
- Arial, M., Gonik, V., Wild, P., & Danuser, B. (2010). Association of work related chronic stressors and psychiatric symptoms in a Swiss sample of police officers; a cross sectional questionnaire study. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 83 (3), 323-331
- Arnetz, B. B., Nevedal, D. C., Lumley, M. A., Backman, L., & Lublin, A. (2009). Trauma Resilience Training for Police: Psychophysiological and Performance Effects. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 24 (1), 1-9
- Bartone, P. T. (2006). Resilience under military operational stress: Can leaders influence hardiness? *Military Psychology*, 18 (Suppl), 131-148
- Bell, N. S., Hunt, P., Harford, T. C., & Kay, A. (2011). Deployment to a combat zone and other risk factors for mental health-related disability discharge from the U.S. Army: 1994-2007. *Journal of Traumatic Stress*, 24 (1), 34-43
- Berg, A. M., Hem, E., Lau, B., & Ekeberg, Ø. (2006). An exploration of job stress and health in the Norwegian police service. A cross sectional study. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*, 1, 26-34
- Berking, M., Meier, C., & Wupperman, P. (2010). Enhancing Emotion-Regulation Skills in Police Officers: Results of a Pilot Controlled Study. *Behavior Therapy*, 41 (3), 329-339
- Beukema, L. (2015). Kracht van mensen: Verslag van een zoektocht naar perspectieven voor de aanpak van langdurig verzuim bij de politie. Groningen: Hanzehogeschool Groningen
- Boermans, S., Euwema, M., Delahaj, R., & Korteling, H. (2011). *Training Resilience for High-Risk Environments: Towards a Strength-Based Approach within the Military*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven
- Bonnano, G. A. (2004). Loss, trauma and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59, 20-28
- Booth-Kewley, S., Larson, G. E., Highfill-McRoy, R. M., Garland, C. F., & Gaskin, T. A. (2010). Correlates of Posttraumatic Stress Disorder Symptoms in Marines Back From War. *Journal of Traumatic Stress*, 23 (1), 69-77
- Booth-Kewley, S., Schmied, E. A., Highfill-McRoy, R. M., Larson, G. E., Garland, C. F., & Ziajko, L. A. (2013). Predictors of psychiatric disorders in combat veterans. *BMC Psychiatry*, 13, 130-140
- Boulos, D., & Zamorski, M. A. (2013). Deployment-related mental disorders among Canadian Forces personnel deployed in support of the mission in Afghanistan, 2001-2008. *Canadian Medical Association Journal*, 185 (11), 545-552
- Britt, T. W., Davison, J., Bliese, P. D., & Castro, C. A. (2004). How Leaders Can Influence the Impact That Stressors Have on Soldiers. *Military Medicine*, 169 (7), 541-545
- Broesder, W., Vogelaar, A., Euwema, M., & Op den Buijs, T. P. (2010). The Peacekeeping Warrior. A Theoretical Model. In M. Easton, M. Den Boer, J. Janssen, R. Moelker & T. Vander Beken (Eds.), *Blurring Military and Police Roles* (171-184). The Hague: Eleven International Publishing
- Campbell, D. J., & Nobel, O. B. Y. (2009). Occupational stressors in the military service: a review and framework. *Military Psychology*, 21, 47-67
- Castro, C. A., & McGurk, D. (2007). The intensity of combat and behavioral health status. *Traumatology*, 13 (4), 6-23
- Collins, P. A., & Gibbs, A. C. C. (2003). Stress in police officers: a study of the origins, prevalence and severity of stress-related symptoms within a county police force. *Occupational Medicine*, 53(4), 256-264
- De Vries, P.H. Veerkracht. *Militaire Spectator* 184 (2015) (7/8) 346-347
- Dirkzwager, A. J. E. (2002). *Posttraumatic stress among Dutch military veterans: A longitudinal study (Dissertation)*. Vrije Universiteit Amsterdam
- Dirkzwager, A. J. E., Bramsen, I., & Van der Ploeg, H. M. (2005). Factors associated with posttraumatic stress among peacekeeping soldiers. *Anxiety, Stress & Coping*, 18 (1), 37-51
- Drodge, E. N., & Roy-Cyr, Y. (2003). Police peacekeeping: health risks and challenges in a post-conflict environment. *International Journal of Police Science & Management*, 5 (4), 229-244
- Duel, J. (2010). *Teamwork in action. Military teams preparing for, and conducting peace support operations (Dissertation)*. Tilburg University
- Duel, J., & De Reuver, Y. (2014). *Kerngegevens veteranen 2014*. Doorn: Veteraneninstituut
- Engelhard, I. M., Van den Hout, M. A., Weerts, J. M. P., Arntz, A., Hox, J. C. M., & McNally, R. J. (2007). Deployment-related stress and trauma in Dutch soldiers returning from Iraq Prospective study. *The British Journal of Psychiatry*, 191 (2), 140-145
- Ferrier-Auerbach, A. G., Erbes, C. R., Polusny, M. A., Rath, C. O. L. M., & Sponheim, S. R. (2010). Predictors of emotional distress reported by soldiers in the combat zone. *Journal of Psychiatric Research*, 44 (7), 470-476
- Gabriel, R., & Neal, L. A. (2002). Post-traumatic stress disorder following military combat or peace keeping. *British Medical Journal*, 324 (7333), 340-341
- Galovski, T., & Lyons, J. A. (2004). Psychological sequelae of combat violence: A review of the impact of PTSD on the veteran's family and possible interventions. *Aggression and Violent Behavior*, 9 (5), 477-501
- Garber, B. G., Zamorski, M. A., & Jetly, R. (2012). Mental Health of Canadian Forces Members While on Deployment to Afghanistan. *Canadian Journal of Psychiatry*, 57 (12), 736-744
- Gersons, B. P. R., & Burger, N. R. R. (2012). *Bauwdrak Mentale Zorglijn Politie*. Diemen: Arq Psychotrauma Expert Groep.
- Grossman, D. (2009). *On Killing. The psychological Cost of learning to kill in War and Society*. New York, Boston, London: Back Bay Books. Little, Brown and Company
- Hickman, M. J., Fricas, J., Strom, K. J., & Pope, M. W. (2011). Mapping police stress. *Police Quarterly*, 14, 227-250
- Hoge, C. W., Auchterlonie, J. L., & Milliken, C. S. (2006). Mental health problems, use of mental health services, and attrition from military service after returning from deployment to Iraq or Afghanistan. *JAMA*, 295(9), 1023-1032
- Hotopf, M., David, A. S., Hull, L., Ismail, K., Palmer, I., Unwin, C.,

- & Wessely, S. (2003). The health effects of peace-keeping in the UK Armed Forces: Bosnia 1992-1996. Predictors of psychological symptoms. *Psychological Medicine*, 33 (1), 155-162
- Ikin, J. F., McKenzie, D. P., Creamer, M. C., McFarlane, A. C., Kelsall, H. L., Glass, D. C., Sim, M. R. (2005). War Zone Stress Without Direct Combat: The Australian Naval Experience of the Gulf War. *Journal of Traumatic Stress*, 18 (3), 193-204
- Ikin, J. F., Sim, M. R., Creamer, M. C., Forbes, A. B., McKenzie, D. P., Kelsall, H. L., Schwarz, H. (2004). War-related psychological stressors and risk of psychological disorders in Australian veterans of the 1991 Gulf War. *The British Journal of Psychiatry*, 185 (2), 116-126
- Juniper, B., White, N., & Bellamy, P. (2010). A new approach to evaluating the well-being of police. *Occupational Medicine*, 60 (7), 560-565.
- Kamphuis, W., Van Hemert, D. A., Van Wouwe, N., Van den Berg, C. E., & Van Boxtmeer, L. E. L. M. Een model van mentale veerkracht. *Militaire Spectator* 181 (2012) (11) 495-507
- Killgore, W. D. S., Cotting, D. I., Thomas, J. L., Cox, A. L., McGurk, D., Vo, A. H., Hoge, C. W. (2008). Post-combat invincibility: Violent combat experiences are associated with increased risk-taking propensity following deployment. *Journal of Psychiatric Research*, 42 (13), 1112-1121. doi: 10.1016/j.jpsychires.2008.01.001
- Koenen, K. C., Stellman, J. M., Stellman, S. D., & Sommer, J. F. (2003). Risk factors for course of posttraumatic stress disorder among Vietnam veterans: A 14-year follow-up of American Legionnaires. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71 (6), 980-986
- Kop, N., Euwema, M., & Schaufeli, W. (1999). Burn-out, job stress and violent behavior among Dutch police officers. *Work & Stress*, 13, 326-340
- Kop, N., & Euwema, M. C. (2001). Occupational Stress and the Use of Force by Dutch Police Officers. *Criminal Justice and Behavior*, 28 (5), 631-652
- Le Scannff, C., & Taugis, J. (2002). Stress Management for Police Special Forces. *Journal of Applied Sport Psychology*, 14 (4), 330-343
- Leino, T. M., Selin, R., Summala, H., & Virtanen, M. (2011). Violence and psychological distress among police officers and security guards. *Occupational Medicine*, 61(6), 400-406
- Lobnikar, B., Vesel, Š., & Banutai, E. (2011). The Psychodynamic Processes Related to the Involvement in Peacekeeping Missions: Experiences of Slovenian Police Officers. *Journal of Criminal Justice and Security*, 13 (4), 444-462
- MacGregor, A. J., Tang, J. J., Dougherty, A. L., & Galarnau, M. R. (2013). Deployment-related injury and posttraumatic stress disorder in US military personnel. *Injury*, 44 (11) 1458-1464
- MacManus, D., Dean, K., Al Bakir, M., Iversen, A. C., Hull, L., Fahy, T., Fear, N. T. (2012). Violent behaviour in UK military personnel returning home after deployment. *Psychological Medicine*, 42 (8) 1663-1673
- Maguen, S., Metzler, T. J., Litz, B. T., Seal, K. H., Knight, S. J., & Marmar, C. R. (2009). The impact of killing in war on mental health symptoms and related functioning. *Journal of Traumatic Stress*, 22 (5) 435-443
- Maguen, S., Metzler, T. J., McCaslin, S. E., Inslicht, S. S., Henn-Haase, C., Neylan, T. C., & Marmar, C. R. (2009). Routine Work Environment Stress and PTSD Symptoms in Police Officers. *J Nerv Ment Dis*, 197 (10), 754-760
- Malach-Pines, A., & Keinan, G. (2007). Stress and burnout in Israeli police officers during a Palestinian uprising (Intifada). *International Journal of Stress Management*, 14 (2) 160-174
- Martinussen, M., Richardsen, A. M., & Burke, R. J. (2007). Job demands, job resources, and burnout among police officers. *Journal of Criminal Justice*, 35 (3), 239-249
- McFadden, A. (2013). *I get by with a little help from my friends: the buffering effects of unit-level moderators on the combat exposure-mental health relationship*. (Master of Science), Clemson University, Clemson
- Meffert, S. M., Henn-Haase, C., Metzler, T. J., Qian, M., Best, S., Hirschfeld, A., Marmar, C. R. (2014). Prospective Study of Police Officer Spouse/Partners: A New Pathway to Secondary Trauma and Relationship Violence? *PLoS ONE*, 9 (7).
- Mehlum, L., & Weisaeth, L. (2002). Predictors of posttraumatic stress reactions in Norwegian UN peacekeepers 7 years after service. *Journal of Traumatic Stress*, 15 (1), 17-26
- Mostert, K., & Rothmann, S. (2006). Work-related well-being in the South African Police Service. *Journal of Criminal Justice*, 34, 479-491
- Mulligan, K., Jones, N., Davies, M., McAllister, P., Fear, N., Wessely, S., & Greenberg, N. (2012). Effects of home on the mental health of British forces serving in Iraq and Afghanistan. *The British Journal of Psychiatry*, 201 (3), 193-198.
- Op den Buijs, T. P. (2004). *Werkbelasting, gezondheid en Welzijn. Een onderzoek naar het functioneren van Nederlandse militairen tijdens uitzendingen met een laag geweldsniveau* (Dissertation). Tilburg University.
- Pietrzak, R. H., Johnson, D. C., Goldstein, M. B., Malley, J. C., Rivers, A. J., Morgan, C. A., & Southwick, S. M. (2010). Psychosocial buffers of traumatic stress, depressive symptoms, and psychosocial difficulties in veterans of Operations Enduring Freedom and Iraqi Freedom: The role of resilience, unit support, and post-deployment social support. *Journal of Affective Disorders*, 120, 188-192
- Pietrzak, R. H., Johnson, D. C., Goldstein, M. B., Malley, J. C., & Southwick, S. M. (2009). Psychological resilience and post-deployment social support protect against traumatic stress and depressive symptoms in soldiers returning from operations Enduring Freedom and Iraqi Freedom. *Depression and Anxiety*, 26, 745-751
- Pietrzak, R. H., Whealin, J. M., Stotzer, R. L., Goldstein, M. B., & Southwick, S. M. (2011). An examination of the relation between combat experiences and combat-related posttraumatic stress disorder in a sample of Connecticut OEF-OIF Veterans. *Journal of Psychiatric Research*, 45 (12), 1579-1584
- Queiros, C., Melo, A. P., & Marques, A. (2011). *Stress perception and sensation seeking in portuguese police officers involved in peace keeping mission in East-Timor*. Paper presented at the 19th European Congress of Psychiatry, Vienna
- Rademaker, A. (2012). *Persoonlijkheid en PTSS*. In E. Vermetten, R. J. Kleber & O. Van der Hart (Eds.), *Handboek posttraumatische stressstoornissen* (273-285). Utrecht: De Tijdstroom
- Reeves, R. R., Parker, J. D., & Konkle-Parker, D. J. (2005). War-Related Mental Health Problems of Today's Veterans. *Journal of Psychosocial Nursing & Mental Health Services*, 43 (7), 18-28
- Renshaw, K. D. (2011). An integrated model of risk and protective factors for post-deployment PTSD symptoms in OEF/OIF era combat veterans. *Journal of Affective Disorders*, 128 (3), 321-326
- Rietveld, N. (2009). *De gewetensvolle veteraan. Schuld- en*

- schaamtebeleving bij veteranen van vredesmissies (Dissertation). Tilburg University
- Rietveld, N. (2015). *Voorkomen is beter dan genezen. De geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen: risico's en beschermende factoren*. Apeldoorn: Politieacademie
- Shok, M. L., Kleber, R. J., & Lensvelt-Mulders, G. J. L. M. (2010). A model of resilience and meaning after military deployment: Personal resources in making sense of war and peacekeeping experiences. *Aging & Mental Health, 14* (3), 328-338
- Shane, J. M. (2010). Organizational stressors and police performance. *Journal of Criminal Justice, 38*(4), 807-818
- Sharkansky, E. J., King, D. W., King, L. A., Wolfe, J., Erickson, D. J., & Stokes, L. R. (2000). Coping with Gulf War combat stress: Mediating and moderating effects. *JOURNAL OF ABNORMAL PSYCHOLOGY, 109* (2), 188-197
- Shay, J. (2003). *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character*. New York: Scribner
- Shay, J. (2009). The Trials of Homecoming: Odysseus Returns from Iraq/Afghanistan. *Smith College Studies in Social Work, 79* (3-4), 286-298
- Sheppard, S. C., Malatras, J. W., & Israel, A. C. (2010). The impact of deployment on U.S. military families. *American Psychologist, 65* (6), 599-609. doi: 10.1037/a0020332
- Smit, A. S., Gersons, B. P. R., Van Buschbach, S., Den Dekker, M., Mouthaan, J., & Olff, M. (2013). PTSS bij de politie – een beter beeld. 16 jaar politiepoli, 1000 gebruikers. Apeldoorn/Amsterdam: Politieacademie, Arq Psychotrauma Expertgroep, Academisch Medisch Centrum
- Smit, A. S., Slagmolen, N., & Brepoels, M. (2015). *Weerbaarheid onderzocht (2010-2015). Over menselijke processen in het politiewerk*. den Haag: Boom criminologie
- Sollie, H., & Kop, N. (2015). Mentale weerbaarheid van kinderporno-rechercheurs. Een studie over duurzame uitoefening van deze recherchefunctie. Apeldoorn: Politieacademie
- Stein, N. R., Mills, M. A., Arditte, K., Mendoza, C., Borah, A. M., Resick, P. A., & Litz, B. T. (2012). A Scheme for Categorizing Traumatic Military Events. *Behavior Modification, 36*, 787-807
- Strom, T., Leskela, J., James, L., Thurau, P., Voller, E., Weigel, R., Holz, K. (2012). An Exploratory Examination of Risk-Taking Behavior and PTSD Symptom Severity in a Veteran Sample. *Military Medicine, 177* (4), 390-396
- Swatt, M. L., Gibson, C. L., & Piquero, N. L. (2007). Exploring the utility of general strain theory in explaining problematic alcohol consumption by police officers. *Journal of Criminal Justice, 35* (6), 596-611
- Taylor, M. K., Hilton, S. M., Campbell, J. S., Beckerley, S. E., Shobe, K. K., & Drummond, S. P. A. (2014). Prevalence and Mental Health Correlates of Sleep Disruption Among Military Members Serving in a Combat Zone. *Military Medicine, 179* (7), 744-751
- Thomas, S., Dandeker, C., Greenberg, N., Kelly, V., & Wessely, S. (2006). Serving in Bosnia made me appreciate living in Bristol: Stressful experiences, attitudes, and psychological needs of members of the United Kingdom Armed Forces. *Military Medicine, 171* (5), 376-380
- Van Beek, I., Taris, T. W., & Schaufeli, W. B. (2013). De psychosociale gezondheid van politiepersoneel: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie
- Van den Berg, G., Bomhof, E., & Kelder, P. (2014). Mentale weerbaarheid van politiemensen en leiderschap. *Het Tijdschrift voor de Politie, 76* (2), 23-27
- Van der Torre, E. J. (2011). Veilig Politiewerk. De basispolitie over geweldgebruik. Apeldoorn: Politieacademie
- Van der Torre, E. J., Gieling, M., & Bruinsma, M. Y. (2013). Bedreigen en intimideren van OM- en politiemedewerkers. Een onderzoek naar frequentie, aard, gevolgen en aanpak. Apeldoorn: Politieacademie
- Van der Torre, E. J., Gieling, M., Tannous, T., Holvast, R., & Van Os, P. (2014). Over de grens. Een empirische studie naar arbeidsgerelateerd geweld tegen politiemensen in werk- en privétijd. Amersfoort: Politieacademie
- Van der Velden, P. G., Kleber, R. J., Grievink, L., & Yzermans, J. C. (2010). Confrontations with aggression and mental health problems in police officers: The role of organizational stressors, life-events and previous mental health problems. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 2* (2), 135-144
- Van der Velden, P. G., Lens, K., Hoffenkamp, H., Bosmans, M., & Van der Meulen, E. (2014). *Evaluatie training Mentale Kracht. Een plan-, proces-, en een effectevaluatie van de training mentale kracht voor politiemedewerkers*. Tilburg: INTERVICT, Tilburg Law School
- Van der Velden, P. G., Rademaker, A. R., Vermetten, E., Portengen, M., Yzermans, J. C., & Grievink, L. (2013). Police officers: a high-risk group for the development of mental health disturbances? A cohort study. *BMJ Open, 3* (1). doi: 10.1136/bmjopen-2012-001720
- Vasterling, J. J., Proctor, S. P., Friedman, M. J., Hoge, C. W., Heeren, T., King, L. A., & King, D. W. (2010). PTSD symptom increases in Iraq-deployed soldiers: Comparison with nondeployed soldiers and associations with baseline symptoms, deployment experiences, and post-deployment stress. *Journal of Traumatic Stress, 23* (1), 41-51
- Violanti, J. M., Slaven, J. E., Charles, L. E., Burchfield, C. M., Andrew, M. E., & Homish, G. G. (2011). Police and alcohol use: A descriptive analysis and associations with stress outcomes. *American Journal of Criminal Justice, 36*, 344-356
- Vogelaar, A. (2011). A Social-Psychological Explanation of Misconduct During Deployment. In M. Meijer & N. Rietveld (Eds.), *Conference Proceedings of the 13th International Military Mental Health Conference* (23-33). Breda: Faculty of Military Science Netherlands Defence Academy
- Weisaeth, L. (2003). The psychological challenge of peacekeeping operations. In T. W. Britt & A. B. Adler (Eds.), *The psychology of the peacekeeper. Lessons from the field* (207-222). Westport, Connecticut, London Praeger.
- Winslow, D. (1999). Rites of Passage and Group Bonding in the Canadian Airborne. *Armed Forces & Society, 25*, 429-457.
- Wittchen, H., Schonfeld, S., Kirschbaum, C., Thurau, C., Trautmann, S., Steudte, S., Zimmermann, P. (2012). Traumatic Experiences and Posttraumatic Stress Disorder in Soldiers Following Deployment Abroad. *Deutsches Ärzteblatt International, 109* (35-36) 559-568

The Times They Are A-Changing¹

Frans Matser – publicist

Nee, geen verhaal over asymmetrische oorlogvoering en jihadisme. Sinds een aantal jaren maak ik deel uit van de Aanname Advies Commissie (AAC) Officieren van de Koninklijke Landmacht. Praten met jonge mensen en kijken of ze geschikt en gemotiveerd zijn om officier te worden. Erg leuk werk om te doen. Als dat ergens ter sprake komt, is de reactie van vrijwel iedereen – inclusief collega's – hetzelfde. 'Ach jullie hebben het vast niet zo druk meer, na al die reducties bij defensie.' Ik moet dat altijd ontkennen. Dat leidt dan meestal tot verbaasde blikken. Als ik vervolgens uitleg dat – toen ik zelf naar de KMA ging in 1976 – een jaarklas cadetten uit ongeveer 100 personen bestond en dat de aanstellingsopdracht voor 2015 voor de landmacht bestond uit bijna 250 officieren, dan kijken zowel buitenstaanders als actief dienende militairen mij niet begrijpend aan. Tweeëneenhalf keer zoveel! Hoe kan dat? Het leger is toch veel kleiner geworden?

Ik leg dan uit dat de landmacht in 1976 een jaarlijkse behoefte had aan meer dan duizend nieuwe officieren, maar dat slechts 10 procent van de luitenantfuncties werd gevuld met beroepsofficieren. De overige 90 procent kwam uit het bestand dienstplichtigen. Jaarlijks lijfde de KL zo'n 80.000 jongens in, van wie circa 1,5 procent werd geselecteerd om officier te worden. Dat gebeurde in drie stappen: er werd naar de opleiding gekeken, betrokkene moest zich vrijwillig bereid verklaren aan de kaderver-

plichting te voldoen (twee maanden extra dienstplicht) en deze jongens kregen bij de dienstplichtkeuring op de Keuringsraad (een militaire faciliteit die toen nog in vrijwel elke grote en middelgrote stad in Nederland te vinden was) een gesprek van 15 minuten met een arts en een selectieofficier. De keuringsarts moest naast een medisch attest een S1 geven (geestelijk stabiel) en de selectieofficier keek naar uitstraling en motivatie. Omdat een jaargang Nederlandse jongens in die tijd uit meer dan 100.000 man bestond, was er meer dan voldoende keus. Als de arts of de selectieofficier maar even twijfelden, werd de keurling als 'niet geschikt voor kaderdienst' aangemerkt. Dat zelfde gold natuurlijk voor de jongens die medisch niet top waren, die onvoldoende opleiding hadden of niet vrijwillig de kaderplicht op zich wilden nemen. Deze procedure was er niet alleen voor pelotonscommandanten bij de reguliere wapens en dienstvakken: ook de functies van artsen, tandartsen, fysiotherapeuten, apothekers, juristen en elk ander denkbaar specialisme konden uit de rijke vijver van de dienstplicht eenvoudig met academici gevuld worden.

De honderd cadetten (die in die tijd een zeer uitgebreide meerdaagse theoretische en praktische selectie ondergingen) werden in circa vier jaar aan de KMA tot officier opgeleid. Ongeveer de helft viel daarbij af. Dit werd deels weer aangevuld tot honderd met Kort Verband Vrijwilligers, uitlopers en later met officieren van het Opleidingscentrum Officieren Speciale Diensten. De 900 overige jonge officieren die jaarlijks nodig waren, werden opgeleid bij een van de talrijke opleidingscentra die er in die tijd nog voor elk wapen en dienstvak waren.

* Songtekst Bob Dylan, 1964.

¹ Op deze plaats vindt u afwisselend een column van dr. M.F.J. Houben, luitenant-kolonel der Mariniers, en Frans Matser, publicist.

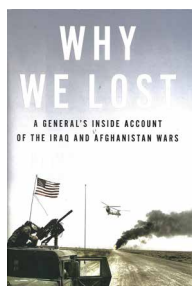
Die opleidingscentra hadden allemaal een School Reserve Officieren (SRO). Meer dan duizend aspirantofficieren begonnen jaarlijks aan een opleiding van zes maanden aan zo'n SRO. Voldeed een leerling op de SRO niet aan de verwachtingen, dan bleef hij gewoon soldaat. Zo zat er in de opleiding ook een stuk praktische selectie. En er werden natuurlijk voldoende 'extra' jongens ingenomen, zodat bij de SRO-opleiding een beetje uitval geen probleem was.

In een brigade (waar we er toen bij de landmacht nog tien van hadden) werd het merendeel van de luitenantfuncties dan ook vervuld door dienstplichtige vaandrags of cornetten. Als bijkomend effect van deze verschillende instroomkanalen waren de luitenants van de KMA – na vier jaar opleiding – toch wat beter gevormd en opgeleid dan de meeste dienstplichtige officieren, die het met maar zes maanden opleiding moesten doen. Leidinggeven was indertijd voor deze beroepsofficieren een stuk minder moeilijk dan tegenwoordig, ook omdat de dienstplichtige soldaten aan wie ze leiding gaven geen militaire ervaring hadden en zelf maar een crashopleiding van vier maanden achter de rug hadden.

De Koninklijke Landmacht (tegenwoordig het Commando Landstrijdkrachten) is in de afgelopen dertig jaar vier maal zo klein geworden. Dat geldt in grote lijnen ook voor de behoefte aan luitenants. Maar door het opschorten van de opkomstplicht in 1996 is het aantal beroepsofficieren dat we jaarlijks nodig hebben juist aanzienlijk gestegen. Van 100 per jaar in 1976 naar bijna 250 nu. Precies, ongeveer een kwart van de totale behoefte aan luitenants in 1976. Resumé: de Nederlandse Defensie Academie heeft het heden ten dage drukker dan ooit tevoren. En de AAC dus ook.

Naast de instroom verandert trouwens ook de doorstroom van officieren. Vroeger verliet 90 procent van de jonge (aspirant)officieren na anderhalf jaar de organisatie en werd reserveofficier, terwijl slechts 10 procent van de beroepsofficieren een vaste aanstelling kreeg en voor

het merendeel tot aan het pensioen bleef om op 55-jarige leeftijd als luitenant-kolonel (of hoger) de organisatie te verlaten. Nu is het dringen om van de onderbouw (luitenant of kapitein) door te stromen naar de bovenbouw. Om die reden werd ruim tien jaar geleden het flexibele personeelssysteem ingevoerd. De Amerikaanse term *up or out* maakt feitelijk beter duidelijke waar de flexibiliteit van dit systeem in zit. En als kroon op de 'personele stuurmechanismen' – zoals dat in modern managementjargon heet – is aan het flexibele personeelssysteem de afgelopen jaren de numerus fixus toegevoegd. Het woord fixus staat natuurlijk op gespannen voet met het begrip flexibel. Per krijgsmachtdeel is, op basis van beschikbare financiën, het aantal officieren per rang vastgelegd. Niks flexibel dus. Zo werden we bij Defensie financieel duurzaam (ook zo'n modewoord). Waar de bevelhebbers in het verleden nog wel eens konden smokkelen met personele streefgetallen, heeft de invoering van een gecentraliseerd informatie-systeem (PeopleSoft) er bovendien voor gezorgd dat de ambtenaren van de Hoofddirectie Financiën & Control op het Plein met één druk op de knop kunnen nagaan hoe braaf de Commandanten van de krijgsmachtdelen de afspraken nakomen. Kortom, er is veel veranderd. Het personeel moet zich flexibel opstellen, de organisatie doet dat – uit financiële overwegingen – nadrukkelijk niet. De Keuringsraden, de dienstplicht en de scholen voor reserveofficieren zijn allemaal afgeschaft. De totale krijgsmacht is meer dan gehalveerd. Maar de NLDA en dus de AAC hebben meer werk dan ooit tevoren. Oh ja, op de NLDA doen ze dat door de bezuinigingen en de numerus fixus natuurlijk allemaal met minder personeel dan ooit tevoren. Tja, zo gaat dat soms. De tijden veranderen... Overigens: doordat de 'onvrijwillige', korter en kwalitatief minder goed opgeleide dienstplichtige officieren nu overal vervangen zijn door langer en beter opgeleide beroepsofficieren, is er ook sprake van een kwalitatieve leiderschapsimpuls bij de subalterne officieren. Dus veranderen leidt bij Defensie niet altijd tot achteruitgang. Je zou dat soms bijna vergeten. ■

Why We Lost

A General's Inside Account of the Iraq and Afghanistan Wars

Door Daniel P. Bolger

New York (Houghton Mifflin Harcourt) 2014

502 blz.

ISBN 9780544370487

€ 14,99

I am a United States Army general, and I lost the Global War on Terrorism ... to wit: two lost campaigns and a war gone awry', zo luidt de intrigerende openingsalinea van *Why We Lost*, dat één van de scherpste militaire kritieken op de oorlogen in Irak en Afghanistan levert. De auteur, Daniel Bolger, schreef tijdens zijn carrière als infanterieofficier meerdere boeken over zijn ervaringen tijdens oefeningen. Hij diende uiteindelijk als divisiecommandant in Irak en als commandant van het trainings- en transitiecommando, zowel in Irak als in Afghanistan.

Why We Lost bestaat uit drie delen van elk zes hoofdstukken en een epiloog. Het eerste deel behandelt de eerste fase van de *Global War on Terror* tot april 2003 met de aanval op de USS Cole, 9/11 en de operaties Enduring Freedom en Iraqi Freedom. Het tweede deel beschrijft de campagne in Irak tot december 2011 en het derde deel de campagne in Afghanistan tot december 2014. De hoofdstukken bestaan steeds uit een afwisseling van beschrijvingen van tactische activiteiten met het bijbehorende leiderschap en de besluitvorming op het operationele niveau. De opvattingen en invloeden van de

theatercommandanten, zoals Casey, Petraeus, Odierno, McNeil, McKiernan en McChrystal, alsmede hun relaties met de politieke leiding in Washington, komen daarbij ruim aan de orde. Dit levert een boeiende kijk op de interactie tussen de niveaus van optreden op. Het boek is daarmee een verdieping in veel facetten van het campagnethema *security* en van stabiliserende operaties.

Bolgers ideeën

Bolgers hypothese is dat de U.S. Army bij uitstek geschikt is voor snelle, offensieve gevechten tegen een duidelijke vijand en niet voor langdurige, stabiliserende operaties. De beste strategie is een offensief waarbij technologie en vuurkracht maximaal tot hun recht kunnen komen. De VS had zich na de invasie van Irak en Afghanistan zo snel mogelijk terug moeten trekken zonder de weg van *nation building* en *counterinsurgency* in te slaan. Volgens Bolger werkt *counterinsurgency* alleen wanneer de interveniërende staat of coalitie bereid is 'voor altijd' te blijven. De *surges* in Irak in 2007 en in Afghanistan in 2010 hadden te weinig effect, omdat beide werden uitgevoerd met een vertrek van de internationale

troepenmacht in het vooruitzicht. De vijanden hoefden alleen maar af te wachten. Het grootste manco was niet een gebrek aan intellect, maar een gebrek aan nederigheid bij het militaire leiderschap om te erkennen dat *nation building* en *counterinsurgency* hun dingen niet waren. Bolgers belangrijkste verwijt aan zichzelf en zijn collega-generaals is dat de fundamentele vraag 'Wie is de vijand?' vanaf het begin niet goed is beantwoord. Daardoor beperkten de opties zich naarmate de oorlog zich voortsleepte. Hij verwijt zijn collega-generaals dat zij de diversiteit van de verschillende tegenstanders niet hebben onderkend. Groeperingen zoals het Haqqani-netwerk, Hizb-i-Islami Gulbuddin of Al-Sadr's Mahdi-militie, zijn op dezelfde manier benaderd als al-Qaida of de Taliban, waardoor de coalitietroepen werden meegezogen in lokale vetes en onderlinge conflicten. De troepenmacht is in Irak en Afghanistan te gering in omvang geweest om de bevolking permanent voldoende bescherming te bieden. De *counterinsurgency*-theorieën zijn daardoor ondergraven.

Volgens Bolger werd ook de vraag 'Wie zijn wijzelf?' niet goed beantwoord. Dit leidde tot onhaalbare militaire doelstellingen, waarbij de Amerikanen in Irak en Afghanistan westerse, 'democratie-achtige' staten wilden realiseren. Het gevolg was een doormodderscenario in een typische attritie-oorlog, waarmee een aantal misstanden, zoals in de Abu Ghraib-gevangenis en de moordpartij bij Haditha, onlosmakelijk verbonden was. De *Tactical Directive* van McChrystal van 6 juli 2009, waarin het gebruik van

vuursteun en luchtsteun sterk werd gelimiteerd, was een misser van de eerste orde. McChrystal zou de klachten van president Karzai over excessief geweld hebben verward met de werkelijke houding van de bevolking. 'De gemiddelde Pashtun ... accepteert dat in een oorlog soms onschuldigen worden gedood. De Afghanen zullen nooit van ISAF houden, maar zij kunnen de bezetters wel vrez en respecteren.' De terughoudendheid die dit directief van de troepen vroeg, had ook een toename in de eigen verliezen tot gevolg.

Naast deze verwijten benoemt Bolger ook een aantal aspecten die goed zijn gegaan. Ondanks zijn afwijzing van de counterinsurgency- en nation building-fase is het adaptieve vermogen van de U.S. Army voor deze langdurige oorlog wel groot geweest. De mobilisatie van de *National Guard* en de *U.S. Army Reserve* en het onderdeel-rotatiesysteem zijn gouden grepen geweest vergeleken met de Vietnam-periode. De capaciteiten van de *Special Forces* en andere heimelijke organisaties om op het vijandelijke leiderschap te jagen, zijn in de loop van het afgelopen decennium sterk ontwikkeld en effectief gebleken. De coalitie is ten

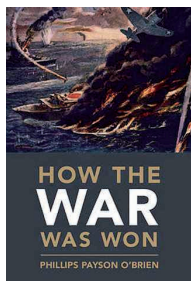
slotte in staat gebleken de lokale legers zodanig op te leiden en te trainen dat zij uiteindelijk samen in een team met de coalitie effectief konden optreden. Maar de echte test voor deze legers komt pas wanneer de adviseurs zijn vertrokken.

Kanttekeningen

Bolger haalt zijn hypothese dat de U.S. Army volledig tot haar recht komt in een snelle, offensieve campagne met overweldigende vuurkracht en technologie, deels onderuit door te wijzen op het adaptieve vermogen. De laatste fase was niet optimaal, maar Bolger erkent dat de landmacht zich hieraan snel heeft weten aan te passen. Bovendien ligt de keuze voor een snelle, offensieve campagne niet bij het militaire leiderschap. Noch Irak, noch Afghanistan heeft als gevechtsveld een voorkeur, maar het politieke leiderschap bepaalt waar, wanneer en soms zelfs hoe gevochten wordt. De militaire organisatie zal zich daaraan moeten aanpassen. Over de oorlog na zijn snelle, offensieve campagne blijft Bolger uiterst vaag. Afbreken en vervolgens weggaan kan geen optie zijn. Het vacuüm dat dan ontstaat, zal nooit tot een betere veiligheidssituatie

leiden. Bolger legt de nadruk op de rol van de lokale krijgsmacht, maar juist van hem, op grond van zijn ruime ervaring in transitiecommando's, mag verwacht worden dat dit onderwerp meer uitgediept zou worden. De ondertitel van het boek wekt de verwachting dat de lezer meer inzicht krijgt in de discussies die zich achter gesloten deuren op het operationele niveau hebben afgespeeld. Helaas gebeurt dit niet, maar de inzichten van de theatercommandanten en hun spanningen met Washington komen wel aan de orde. Ondanks de eenzijdige benadering van Bolger is dit boek toch een aanrader voor elke militaire professional, want daarvoor is het voldoende genuanceerd. Het biedt veel inspiratie om na te denken over moderne operaties, over de inrichting van de landmacht en over het adaptieve vermogen van de eigen organisatie. Bovendien leveren de levendige beschrijvingen van tactische activiteiten en het leiderschap op de tactische niveaus een versterking van de realiteitszin op, die uitstijgt boven de ons bekende provincies Al Muthanna en Uruzgan. ■

*A. de Munnik MA,
kolonel der infanterie b.d.*

How the War Was Won

Air-Sea Power and Allied Victory in World War II
Door Phillips Payson O'Brien
Cambridge (Cambridge University Press) 2015
626 blz.
ISBN 9781107014756
€ 30,99

De vraag wie de Tweede Wereldoorlog heeft gewonnen en vooral hoe drong zich vrijwel onmiddellijk op na afloop van het grootste conflict uit de menselijke geschiedenis. Zeker tijdens de Koude Oorlog heerste in het Westen de opvatting dat de Amerikanen en in mindere mate de Britten nazi-Duitsland en Japan

op de knieën hadden gekregen. De gebeurtenissen in Oost-Europa, inclusief de verschrikkingen van de holocaust, verdwenen lange tijd letterlijk achter het IJzeren Gordijn. De bijdrage van de Sovjet-Unie aan de strijd tegen Japan was inderdaad beperkt gebleven tot een razendsnelle campagne aan het eind van de oorlog, een opmars die zo snel verliep dat sommigen beweerden dat dit de reden was voor de Amerikanen om twee atoombommen op Japan af te werpen. Na het einde van de Koude Oorlog begon het antwoord op de vraag wie de oorlog had beslist langzaam te veranderen, zeker met betrekking tot wat er was gebeurd in Europa. Meer en meer vatte de idee post – in ieder geval onder (militair) historici – dat het Derde Rijk was verslagen aan het Oostfront, ruim voordat de westelijke geallieerden voet aan wal zetten in Normandië. In de *Vernichtungskrieg* tussen Duitsland en de Sovjet-Unie vochten en stierven vele malen meer soldaten en mensen dan in alle andere oorlogstheaters bij elkaar. De nek van de *Wehrmacht* werd gebroken door het Rode Leger, ten koste van haast onvoorstelbare verliezen. De grote veldslagen in het oosten – Moskou, Stalingrad, Koersk en zeker Operatie *Bagration* van zomer 1944 – beslisten de oorlog in het voordeel van de Russen en daarmee van de geallieerden in het algemeen. De operaties van de westelijke geallieerden in Noord-Afrika, Italië en Normandië zijn in die optiek weinig meer dan *sideshow*s, zonder overigens het belang daarvan te onderschatten.

Doorslaggevende factoren

In zijn uiterst prikkelende studie *How the War was Won. Air-Sea Power and Allied Victory in World War II* stelt Phillips Payson O'Brien echter dat de Tweede Wereldoorlog niet is gewonnen door de grote veldslagen aan het Oostfront, maar door de zee- en luchtcampagne van de Amerikanen en Britten. De auteur gooit daarmee op niet mis te verstane wijze de knuppel in het hoenderhok en blaast de vraag naar wie nu feitelijk de Tweede Wereldoorlog heeft gewonnen fris nieuw leven in. Volgens Payson O'Brien was juist het Oostfront een *sideshow*. Hij wijst er bijvoorbeeld op dat de strijdende partijen veel meer geld uitgaven aan schepen en vliegtuigen dan aan bijvoorbeeld tanks en kanonnen: 'Germany, Japan, the United Kingdom (with the British Empire) and the United States all devoted between 65 and 80 percent of their economic output tot he making and arming of aircraft, naval vessels and anti-aircraft equipment' (blz. 17). In de optiek van Payson O'Brien waren de strijd op de Atlantische Oceaan, de strijd in de Stille Oceaan en de geallieerde bombardementen op de Duitse en Japanse industrie de doorslaggevende factoren in de nederlaag van de As-mogendheden. Die campagnes werden bovendien uitgevochten over een veel uitgestrekter front. De grote veldslagen die de Duitsers in het oosten uitvochten resulteerden volgens de auteur wel in grote verliezen in materieel, bijvoorbeeld bij Stalingrad en Koersk, maar de Duitse oorlogsindustrie was ruimschoots in staat deze snel aan te vullen. Met betrekking tot de

verliezen in mankracht stelt Payson O'Brien: 'It is hard to argue that manpower losses were somehow crippling for the Germans before 1944' (blz. 89). De argumentatie van de auteur is helder en in veel gevallen zeker overtuigend; in ieder geval is het goed voor veel discussie. Een belangrijk punt dat hij aansnijdt is de vraag naar de indirecte verliezen, met andere woorden verliezen die niet veroorzaakt werden door daadwerkelijke gevechtshandelingen. Onder deze zogeheten *pre-production losses* valt bijvoorbeeld de afgenomen productie van vliegtuigen als gevolg van de geallieerde bombardementen, of materieel dat wel geproduceerd werd, maar nooit het front bereikte. In de woorden van Payson O'Brien: 'It seems that in 1943 at least a quarter of Japanese and German potential and actual construction was destroyed before battle, and by 1944 this figure would have been well over 50 percent' (blz. 87). Door de geleden verliezen, zowel ter zee als in de lucht, moesten Japanse piloten bijvoorbeeld steeds vaker enorme afstanden afleggen om überhaupt het strijdtoneel te bereiken. Doordat piloten steeds minder ervaring hadden, slaagde maar een zeer klein deel erin ook daadwerkelijk deel te nemen aan gevechtshandelingen; velen stortten bijvoorbeeld neer doordat ze niet om konden gaan met moeilijke weersomstandigheden.

Grondtroepen

De belangrijkste operaties van de Tweede Wereldoorlog waren volgens Payson O'Brien dan ook de

zeeoorlogen, de bombardementen (met name op industriële doelen) en de *combined-arms* offensieven in het laatste jaar van de oorlog. Beroofd van hun mobiliteit en geconfronteerd met geallieerde superioriteit hadden de Japanners en Duitsers ondanks hun hardnekkige en vaak kundige verdediging geen schijn van kans: 'In the summer of 1944, Anglo-American air power determined the course of the land war' (blz. 371). De Duitse militaire verliezen namen in het laatste jaar inderdaad dramatisch toe. Het is één van de vele prikkelende stellingen die Payson O'Brien poneert. De vraag is echter of hij in alle opzichten overtuigend is. Dat de Britse en Amerikaanse luchtmacht een grote invloed hadden op het verloop van de strijd na de landingen in Normandië staat

buiten kijf, maar – en dat is het grootste kritiekpunt – om Duitsland te verslaan waren grondtroepen nodig. Alleen luchtmacht is niet genoeg, leren ook de recente geschiedenis en gebeurtenissen. Het land van de vijand moest wel bezet worden. En wat te denken van de invloed van grote veldslagen op het moreel, de dromen die in rook opgingen? Duitsland en Japan wisten hun oorlogsproductie aanzienlijk op te schroeven in de loop van oorlog – al werden zij nog steeds weggeproduceerd door de geallieerden – maar vliegtuigen hebben weinig waarde als je geen brandstof of getrainde piloten hebt. Aan die feiten gaat Payson O'Brien te gemakkelijk voorbij. Was het ook niet logisch dat de Britten en Amerikanen aanvankelijk vooral inzetten op de lucht- en zeemacht?

Zo'n oorlog vchten ze op dat moment en dus was er ook minder behoefte aan tanks. Kortom, *boots on the ground* zijn noodzakelijk en zeker in die zin was het Oostfront wel degelijk beslissend: niet alleen verloren de Duitsers daar veruit de meeste soldaten, de gevechtskwaliteit van de Wehrmacht werd er ook onherstelbaar beschadigd. Niettemin is Payson O'Brien's boek een prachtige toevoeging aan de bestaande historiografie, die wellicht zal leiden tot een meer genuanceerd antwoord op de vraag wie de Tweede Wereldoorlog heeft gewonnen en hoe. Zijn boek is voer voor discussie en essentieel voor iedereen die zich bezighoudt met de Tweede Wereldoorlog. ■

Dr. M. Lak, Universiteit Leiden/
De Haagse Hogeschool

MILITAIRE SPECTATOR

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Amerikanen in mijn tuin

Linda Polman

Amerika is ontevreden over de EU. Observaties vanuit Washington zijn niet mals: in een hoorzitting in februari van de Senaatscommissie voor buitenlandse betrekkingen werd over Europa gesproken als in 'wanorde'. De commissie kauwt op de mogelijkheid dat het tijd is geworden om ons onder Amerikaanse curatele te plaatsen. Niet van harte trouwens. In de Tweede Wereldoorlog vocht Amerika immers niet alleen tegen de nazi's, maar ook vóór een toekomst waarin een verenigd Europa nooit meer door Amerika van zichzelf gered zou hoeven worden. De Europese Unie, begonnen als een Amerikaans project, zag het licht en bloeide. Zo weelderig, dat Amerika ervan uitging dat Europa het verder zelf wel afkon. Maar het is weer zover. 'We moeten van toeschouwer weer speler worden en onze historische rol opnieuw op ons nemen,' sprak de Executive Vice President van de Atlantic Council, een invloedrijke *think tank* in Washington. Welke gevolgen heeft de 'chaos in Europa' voor het Amerikaanse buitenlandbeleid?, was de vraag tijdens de hoorzitting. De Atlantic Council verzekerde dat de situatie door opgestapelde crises veel alarmerender is dan tot nu toe gedacht. Het is de hoogste tijd voor Amerika om in Europa in te grijpen. Uit eigenbelang: Amerika kan niet bestaan zonder een partner die financieel en militair in staat is om de VS bij te staan als het erop aankomt.

Aan Europa's oostgrens loeren de Russen op hun kans om de verliezen van de Koude Oorlog in te lopen. Aan Europa's zuidgrens gutsen vluchtelingen en de jihad binnen. Maar toch, zegt de Atlantic Council, komt het échte gevaar voor Europa niet van buiten, maar van binnen. Europeanen verliezen het vertrouwen in het Europese project. Volgens de Council ontbreekt het in Europa aan visie en leiderschap, waardoor de solidariteit tussen Europese staten en de scepsis richting Brussel steeds groter wordt. De Europese leiders struikelen van crisis naar crisis. Kortetermijndingetjes lukken dan nog wel, maar de belangrijke, grote langetermijnkwesties laten ze liggen. De Britten hebben het te druk met hun

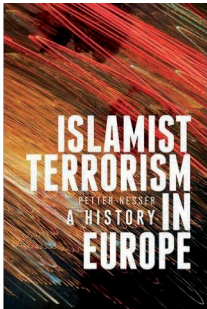
Brexit-discussie. Frankrijk wil het alleen nog maar over de aanslagen in Parijs hebben. Duitsland durft geen militaire verantwoordelijkheid te nemen uit angst voor nazi's te worden uitgescholden. Intussen steken in Centraal-Europa populisme en nationalisme hun lelijke koppen op en wankelt Zuid-Europa onder armoede en jeugdwerkloosheid. Amerika ziet zijn belangrijkste economische en militaire partner versterven. Als Amerika wil voorkomen alleen in de wereld te komen staan, moet Washington van Europa's interne problemen Amerika's probleem maken: 'Door afzijdig te blijven maken we Europa's problemen alleen maar erger.'

Wat we kunnen verwachten vanaf heden, als het aan de Atlantic Council ligt: dreigementen aan het adres van Brussel. Hervorm, want door jullie willen lidstaten weglopen. Dreigementen aan het adres van linkse en rechtse extremisten: er is geen plaats voor jullie in de 'Amerikaans-Europese gemeenschap'. Dreigementen aan het adres van de Russische president Poetin, door nog meer NAVO-troepen langs de 'Amerikaans-Europese oostgrens' te parkeren. Niks doen is geen optie. Alleen Amerika kan de Europese preoccupatie met de eigen navel doorbreken en de transatlantische gemeenschap weer unificeren achter het grotere doel. 'Óf we verenigen ons om onze toekomst vorm te geven, óf we verkwanselen die aan minder welwillende spelers. Of aan chaos.'

'Een nieuw tijdperk van Amerikaans leiderschap' breekt aan. Tenzij Donald Trump in november tot president wordt gekozen natuurlijk. Die vindt dat Poetin (die hij een 10 geeft voor leiderschap) de crises rond het Midden-Oosten en al die emigranten maar moet oplossen en dat Duitsland Oekraïne onder zijn hoede moet nemen. 'We zijn niet de politiemann van de wereld,' zei Trump. Of Bernie Sanders wordt president. Dan ziet het scenario voor Europa er ook weer anders uit. Sanders gaat de NAVO afschaffen en met Rusland een nieuwe club beginnen.

Ik maak me vooralsnog geen zorgen over Amerikanen in mijn achtertuin. ■

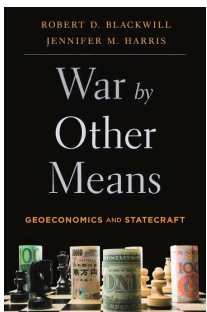
SIGNALERINGEN

Islamist Terrorism in Europe

A History
Door Peter Nesser
Londen (Hurst) 2016
368 blz.
ISBN 9781849044059
€ 27,-

In *Islamist Terrorism in Europe* analyseert Peter Nesser de opkomst van het jihadisme in Europa. Hij baseert zich grotendeels op primaire bronnen en reconstrueert het militante islamitische extremisme vanaf eind jaren '80. Nesser bespreekt de aanslagen in Parijs in januari en november 2015 en concludeert dat het jihadisme niet alleen verklaard kan worden vanuit sociale invalshoeken, mislukte integratie-politiek of binnenlandse radicalisering. De auteur legt de focus daarom ook op internationale aspecten en zegt dat de ideologische agenda's van jihadisten die in Europa netwerken en cellen opzetten nauw aansluiten bij die van gewapende groepen die momenteel actief zijn in het Midden-Oosten en Afrika.

War by Other Means

Geoeconomics and Statecraft
Door Robert D. Blackwill en Jennifer M. Harris
New Haven (Harvard University Press) 2016
384 blz.
ISBN 9780674737211
€ 27,-

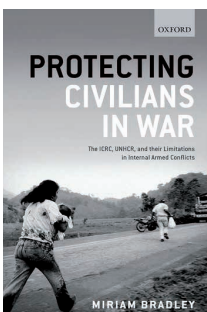
In de wereldwijde strijd om invloed gebruiken landen als China hun economische wapens veel gericht dan de Verenigde Staten, die daardoor invloed verliezen. Tot die conclusie komen Robert Blackwill en Jennifer Harris in *War by Other Means*. Blackwill en Harris kijken naar handel, investeringen en financiële- en energiemarkten en zeggen dat rivaliserende landen die als hefboom gebruiken om diplomatieke bondgenoten te winnen en tegenstanders te straffen. De VS beheerst dit spel niet voldoende en grijpt te veel terug op militaire macht om zijn belangen overzee veilig te stellen. Volgens Blackwill en Harris begint het speelveld in meerdere regio's inmiddels over te hellen in het nadeel van Amerika.

International Negotiation

Process and Strategies
Door Ho-Won Jeong
Cambridge (Cambridge University Press) 2016
320 blz.
ISBN 9781107651487
€ 29,-

Onderhandelingen zijn een belangrijk instrument om een gewapend conflict te voorkomen of te beëindigen, maar hoe worden ze opgezet en waarom zijn ze wel of geen succes? Die vragen probeert Ho-Won Jeong, hoogleraar conflictanalyse aan de George Mason University in Virginia, te beantwoorden in *International Negotiation*. Jeong bespreekt diverse onderhandelingstheorieën en legt de nadruk op factoren als belangen, communicatie, psychologie en het inzetten van strategieën om bepaalde doelen te bereiken, zoals beleidsveranderingen bij de overlegpartner. Het boek gaat in op bilaterale en multilaterale onderhandelingen en de auteur geeft voorbeelden van conflicten waar onderhandelingen een belangrijke rol gespeeld hebben.

Protecting Civilians in War

The ICRC, UNHCR, and Their Limitations in Internal Armed Conflicts
Door Miriam Bradley
New York (Oxford University Press) 2016
240 blz.
ISBN 9780198716389
€ 71,-

De laatste decennia hebben humanitaire organisaties het beschermen van burgers tijdens gewapende conflicten meer prioriteit willen geven, maar in de praktijk heeft dat geen verbetering opgeleverd. Dat komt niet allen door externe factoren, maar ook door de structuur en cultuur binnen de organisaties zelf. Dat zegt de politicoloog Miriam Bradley in *Protection Civilians in War*. Bradley onderzocht de uitgangspunten en werkwijze van het Rode Kruis en het Commissariaat voor de Vluchtelingen van de VN. Zij keek naar situaties in Colombia, Birma en de Democratische Republiek Congo en meent dat het mandaat van de organisaties, waarin het beschermen van burgers als expliciete opdracht staat, te idealistisch lijkt.

Masteropleiding Military Strategic Studies aan de NLDA

De Faculteit Militaire Wetenschappen verzorgt de master *Military Strategic Studies*, een erkende en geaccrediteerde Engelstalige wetenschappelijke opleiding. Belangstellenden kunnen nu al reageren voor de master die start in 2016.

Op 10 maart 2016 is er een voorlichtingsbijeenkomst over de master MSS van 17.30-20.00 uur in de Waterliniezaal op de Kromhoutkazerne in Utrecht. Aanmelden kan via het mailadres master.mss@mindef.nl.

De brede master bestudeert de rol van krijgsmachten in de context van hedendaagse veiligheidspolitieke vraagstukken en bestaat uit vier verplichte *courses*. Daarnaast dient men een keuze te maken uit één van de drie afstudeerrichtingen (*tracks*), namelijk War Studies, Intelligence & Security of Military Management & Logistics. De tracks worden gecompleteerd met een *elective*. Het volgen van één of meer losse courses (elk 5 EC) is ook mogelijk.

Inhoud

De master geeft inzicht in de functie van krijgsmachten in diverse soorten contemporaine conflicten en operaties, zoals Iraqi Freedom, Allied Force (Kosovo) en Afghanistan. Ook etnische conflicten en burgeroorlogen, zoals op de Balkan, komen aan bod. De student verdiept zich in politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke analyses, debatten en theorievorming en de juridische en ethische vraagstukken rond legitimering van militair optreden. Verder besteedt de studie aandacht aan de interne managementdynamiek van defensieorganisaties en de positie van krijgsmachten in moderne westerse maatschappijen.

Doelgroep

De tweejarige modulaire master heeft een omvang van 60 EC en is in eerste instantie bedoeld voor militairen en burgers met een bacheloropleiding (of lang model KMA en KIM) en – voor militairen – circa vijf jaar werkervaring in een militaire context. Daarnaast kunnen ook andere geïnteresseerden met minimaal een (relevante) bacheloropleiding zich aanmelden.

Meer informatie

De website van de NLDA geeft meer informatie over de inhoud, opzet en toelatingseisen van deze master. De inschrijving voor de master MSS Class 2016 loopt van 1 februari tot en met 30 april. Belangstellenden kunnen nu al mailen naar: master.mss@mindef.nl.

